

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

Turvallisuuden hallinnan kehittämishaasteet koulussa

Case-tutkimus: Valteri- koulu, Onervan henkilökunnan näkemykset ja kokemukset koulun turvallisuuden ylläpitämisestä

Hallintotiede
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2015
Ohjaaja: Sirpa Virta
Jari Lindholm

TIIVISTELMÄ

Tampereen Yliopisto	Johtamiskorkeakoulu, turvallisuushallinto
Tekijä:	LINDHOLM, JARI
Tutkielman nimi:	Turvallisuuden hallinnan kehittämishaasteet koulussa Case-tutkimus: Valteri- koulu, Onervan henkilökunnan näkemykset ja kokemukset koulun turvallisuuden ylläpitämisestä.
Pro gradu – tutkielma:	91 sivua, 5 liitesivua
Aika:	Marraskuu 2015
Avainsanat:	Koulu, oppilaitos, turvallisuusjohtaminen, turvallisuussuunnitelmat, opasteet, riskien kartoittaminen

---

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää Oppimis- ja ohjauskeskus Valteriin kuuluvan Onervan toimipisteen turvallisuuskulttuurin nykytilannetta sekä henkilökunnan näkemyksiä ja kokemuksia koulun turvallisuuden ylläpitämisestä. Tutkimuksessa kartoitetaan turvallisuuden ylläpitämisen osalta koulun kehittämistarpeet ja puutteet. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, mitkä ovat turvallisuuden ylläpitämisen kannalta suurimmat uhkat ja haasteet sekä mitkä seikat tukevat turvallisuuden ylläpitämistä. Tutkimuksen tarkoituksena on myös selvittää, kuinka hyvin koulun ulkoiset ja sisäiset opasteet toimivat vaara- ja uhkatilanteissa.

Tutkimus on luonteeltaan monimetodinen tapaustutkimus, jossa aineisto on kerätty sekä teema-haastattelun että Webropol-kyselyn avulla. Teemahaastatteluun osallistui neljä erityiskoulun henkilökunnan edustajaa ja viisi niin sanottua avainasiantuntijaa. Webropol-kyselyyn vastasi 131 henkilöä koulun 262 työntekijästä.

Tutkimuksen mukaan koulusta löytyvät kirjalliset turvallisuuden ylläpitoon liittyvät pelastus- ja muut suunnitelmat mutta niiden sisältö koetaan liian laajaksi, sekavaksi ja informaatioltaan päällekkäiseksi. Muodollisesti suunnitelmat ovat olemassa, mutta niiden jalkauttaminen käytännön toimintaan on vielä kesken. Tutkimuksen tulosten perusteella suunnitelmien osaamisessa teorian ja käytännön tasolla on paljon parannettavaa. Uhkatekijöitä kartoitettaessa mainittiin työssä kuormittumisen lisäksi psyykkisen oireiluun liittyvät riskit, epäasiallinen käytös, väkivalta ja sen uhka sekä oppilaiden että heidän vanhempiansa taholta. Henkilökunnan kesken vallitsee hyvä ilmapiiri ja välittämisen kulttuuri, jokainen kokee olevansa hyväksytty. Erityiskoulun henkilöstö tuntee oppilaansa ja näiden vanhemmat hyvin, jolloin haastaviin tilanteisiin pystytään kiinnittämään huomiota ennalta estävästi. Turvallisuusasioiden opettaminen tulisi lisätä osaksi opettajien peruskoulutusta. Henkilökunnan osalta koulun sisäisten ja ulkoisten opasteiden hallinnan todettiin olevan todella heikolla tasolla.

Tutkimukseni tarkoituksena oli tuottaa tietoa koulun turvallisuustilanteesta ja tulosten perusteella kehittää uusi turvallisuuden organisointimalli Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin Onervan toimipisteeseen Jyväskylään.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUSONGELMA JA MENETELMÄT	8
2.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	8
2.2 Tutkimusjoukko ja sen valintaperusteet	8
2.3 Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta	9
2.3.1 Monimetodinen tapaustutkimus.....	10
2.3.2 Havainnointi	13
2.3.3 Kyselyaineisto.....	15
2.3.4 Teemahaastattelu	16
2.4 Tutkimusaineiston analyysi	18
2.4.1 Kyselyaineiston analyysi	19
2.4.2 Laadullisen aineiston analyysi	20
2.5 Aiheeseen liittyvät aikaisemmat tutkimukset.....	22
3 KÄSITTEET JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS	25
3.1. Turvallisuus-käsite	25
3.2 Oppilaitosten turvallisuus.....	26
3.3 Oppilaitosten turvallisuusjohtaminen.....	35
3.5 Riskien hallinta oppilaitoksessa	41
3.6 Oppilaitoksen opasteet ja merkinnät	43
4 TURVALLISUUTTA YLLÄPITÄVÄT SUUNNITELMAT	45
4.1 Pelastussuunnitelma	46
4.2 Kriisisuunnitelma	49
4.3 Poliisin ohjeita uhka- ja uhkaustilanteisiin liittyen	51
5 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN ANALYYSI	52
5.1 Henkilökunnan haasteet ja uhkakuvat koulun turvallisuuden ylläpitämisessä	52
5.1.1 Turvallisuutta ylläpitävät suunnitelmat	52
5.1.2 Pelastussuunnitelma.....	54
5.1.3 Turvallisuusryhmät	60
5.1.3 Rehtorien asema turvallisuuden ylläpitämisessä	62
5.1.4 Väkivalta, koulukiusaaminen ja muu häirintä kouluissa ja oppilaitoksissa	64
5.1.5 Viestintäjärjestelmä	68
5.2 Henkilökunnan oppilaitosturvallisuuden toteuttamista tukevat seikat.....	70

5.3 Koulun ja oppilaitosten ulkoiset ja sisäiset opasteet	73
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	76
6.1 Haasteet ja uhkat turvallisuuden ylläpitämisessä	76
6.2 Oppilaitosturvallisuuden toteuttamisessa tukevat seikat.....	77
6.3 Koulun sisäiset ja ulkoiset opasteet.....	78
6.4 Oppimis- ja ohjauskeskus Onervan turvallisuuden organisointimalli.....	78
6.5 Tutkimuksen luotettavuus	82
6.6 Jatkotutkimusmahdollisuudet.....	84
LÄHTEET.....	85
LIITTEET	92

1 JOHDANTO

Keskustelu koulujen ja oppilaitosten turvallisuudesta on käynyt vilkkaana jo lähes vuosikymmenen ajan. Vakavat koulusurmat sekä Jokelassa (2007) että Kauhajoella (2008) muuttivat koulujen ja oppilaitosten turvallisuuskeskustelua sekä turvallisuuden ylläpidon suunnittelua radikaalilla tavalla. Oikeusministeriön onnettomuustutkintalautakunnan raporteissa (2009 & 2010) nostettiin molemmissa tapauksissa esille koulujen ja oppilaitosten kokonaisturvallisuuden suunnitelmallinen parantaminen. Jokelan tutkintalautakunnan raportissa nostettiin esille, että koulusurman kaltaisiin tapahtumiin ei ollut silloin osattu varautua. Vaaraan joutuneitten henkilöiden toiminta ei ollut kaikilta osin suunnitelmallista. Koulukiinteistön rakenteelliset ratkaisut oli suunniteltu ja toteutettu lähinnä tulipalotilanteita silmälläpitäen. Jokelan tutkintalautakunta nosti esille yhdessä suosituksessaan eri turvallisuussuunnitelmien yhteen sovittamisen ja suunnitelmien käyttöön ottamisen. Turvallisuussuunnittelussa tulee huomioida erilaisten riskien tunnistaminen ja niiden toteutumisen ennaltaehkäisy. Tämä saattaa edellyttää esimerkiksi kuulutuslaitteistoja, lukitusjärjestelyjä tai muita rakenteellisia ratkaisuja sekä toimintamalleja eri uhkatilanteisiin. (Oikeusministeriö 2009,123.)

Kauhajoen (2010) tutkintalautakunnan raportti kiinnitti huomiota koulujen ja oppilaitosten eri turvallisuussuunnitelmien monimutkaisuuteen ja hajanaisuuteen. Monien eri suunnitelmien hajanaisuus ja sekavuus aiheuttaa turvallisuusriskin. Suunnitelmia ei pystytä ylläpitämään eikä niiden sisältöjä pystytä harjoittelemaan riittävästi. Lisäksi eri suunnitelmissa voi olla päällekkäisyyksiä, ja niiden väliin on mahdollista jäädä aukkoja. Tutkintalautakunta suositteli sisäasiainministeriön, opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyötä ja koordinoitua, jotta turvallisuuteen liittyvä suunnittelu ja ohjeistus keskitetään oppilaitoksissa yhteen säännöllisesti päivitettävään asiakirjaan. Suunnittelussa keskeistä on riskien tunnistaminen, niiden ennaltaehkäisy sekä helposti sisäistettävät taskukokoiset toimintamallit eri tilanteisiin. Mallit jaettaisiin myös opiskelijoille. (Oikeusministeriö 2009, 123.) Edellä mainitut suositukset ovat olleet ”voimassa” jo 5–6 vuotta. Lisäksi Poliisihallitus julkaisi vuonna 2011 oman ohjeensa Yleistä uhkatilanteista ja toimintavaihtoehtoja – Poliisin ohjeita oppimisympäristöjen turvallisuuteen liittyen.

Olen toiminut vuosina 1987–1998 erityiskouluissa ja -päiväkodeissa eri ammateissa. Viimeiset 17 vuotta olen toiminut poliisin ammatissa, johon on yhtenä osa-alueena kuulunut ennalta estävä toiminta sekä koulujen ja oppilaitosten kanssa tehtävä yhteistyö. Vuosien aikana olen sekä opettajan että poliisin ammatissa joutunut useaan eri uhka- ja vaaratilanteeseen, jossa toimintamallit ja ohjeet eivät ole olleet henkilökunnan tiedossa. Yhteisenä nimittäjänä on näissä tilanteissa ollut se, että

jonkinlaiset kirjalliset ohjeet ovat olleet olemassa, mutta niiden sijainnista tai sisällöstä ei ole ollut henkilökunnalla tarkkaa tietoa. Samoin turvallisuusasioiden koordinointi on ollut puutteellista, kaikissa kiinteistöissä on sanottu, että rehtori tai johtaja on vastuussa turvallisuusasioista. Harjoittelu on pääsääntöisesti ollut kerran vuodessa tapahtuvaa pelastuslaitoksen johtamaa poistumisharjoittelua, johon kaikki henkilökunnasta eivät ole edes osallistuneet. Muihin uhka- ja vaaratilanteisiin liittyvä harjoittelua on ollut sattumanvaraista ja harvinaista.

Halusin toteuttaa tutkimuksen erityiskoulussa, jossa olen toiminut niin sanottuna koulupoliisina viiden vuoden ajan (2009–2013). Tiesin ennen tutkimuksen aloittamista, että Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin Onervan toimipiste (tästä eteenpäin Onerva) on joutunut viimeisten vuosien ajan useasti muuttamaan kiinteistöstä toiseen sisäilmaongelmien vuoksi. Muuttamisesta johtuen koulun turvallisuussuunnittelu on jäänyt niin sanotulle pakollisella tasolle eli pelastussuunnitelmat ja kriisisuunnitelmat löytyvät kirjallisessa muodossa, mutta henkilökunnan tietoisuutta asiakirjojen sisällöstä tai sijainnista ei ole selvitetty. Pelastusharjoituksia on järjestetty vuosittain, mutta henkilökunnan ja oppilaiden osallistumista ei ole seurattu.

Tutkimuksen tarkoituksena on haastatteleamalla henkilökuntaa ja avainasiantuntijoita selvittää Onervan henkilökunnan näkemyksiä oman koulun turvallisuuden ylläpitämisen haasteista ja uhkista sekä seikoista, jotka tukevat koulun turvallisuuden toteutumista. Lisäksi pyrin henkilökunnalle lähetetyn Webropol-kyselyn avulla selvittämään, kuinka hyvin henkilökunta hallitsee teorian ja käytännön tasolla pelastus- ja kriisisuunnitelmat, kuinka hyvin henkilökunta tietää koulun turvallisuudesta vastaavat henkilöt sekä kuinka hyvin henkilökunta hallitsee Poliisihallituksen (2011) ohjeessa olleet asiat, jotka jokaisen opettajan tulisi hallita: Koulun kuulutus- ja ilmoitusohjeet, suojapaikat, evakuointireitit ja pohjapiirroksiset, kokoontumispaikat ja niin sanotun hiljaisen etsinnän, tarkistamisen ja varmistuksen. Tämän lisäksi tutkimuksessa on tarkoitus kartoittaa koulun sisäisten ja ulkoisten opasteiden toimivuutta uhkatilanteissa.

Tutkimuksen ensimmäisen luvun johdannossa esittelen lyhyesti tutkimuksen taustoja, viitekehystä sekä tavoitteita. Luvun tarkoituksena on selventää lukijalle, mistä tutkielman aihe on saanut alkunsa ja miten tutkimus etenee. Toisessa luvussa esittelen tutkimusongelmien ja menetelmien lisäksi tutkimusjoukon valintaan liittyvät seikat. Kolmannessa luvussa käsittelen tutkimuksen teoreettista viitekehystä keskittyen oppilaitoksen turvallisuuteen, turvallisuusjohtamiseen ja riskien hallintaan oppilaitoksessa. Lisäksi esittelen lyhyesti koulua ja oppilaitosta koskevat turvallisuutta ylläpitävät

suunnitelmat. Viides luku keskittyy tulosten käsittelyyn ja analysointiin ja kuudennessa luvussa esittelen tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset.

Tämän tutkimuksen tulosten käsittelyn ja analysoinnin perusteella on tarkoitus luoda uusi turvallisuuden ylläpitämisen organisointimalli uuteen Valteri-koulu Onervan toimipisteeseen Jyväskylään, joka avataan 12/2015. Mallissa tullaan ottamaan huomioon lainsäädäntö ja normit, turvallisuussuunnitelmat ja ohjeet sekä valvonta. Samoin suunnitelmassa otetaan huomioon Oikeusministeriön (2010), poliisihallituksen (2011) sekä Waitisen ja Ripatin (2011) esille nostamien kouluun perustettavan turvallisuusryhmän käyttöönotto.

2 TUTKIMUSONGELMA JA MENETELMÄT

2.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän pro gradu -tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Onervan henkilökunnan näkemyksiä oman erityiskoulun turvallisuuden ylläpitämisen haasteista, uhkista ja seikoista, jotka tukevat koulun turvallisuuden toteutumista. Tämän lisäksi on tarkoitus kartoittaa koulun sisäisten ja ulkoisten opasteiden toimivuutta uhkatilanteissa. Tutkimus pyrkii vastaamaan kolmeen tutkimuskysymykseen:

1. Mitkä ovat koulun henkilöstön suurimmat haasteet ja uhkakuvat turvallisuuden ylläpitämisessä?
2. Mitkä seikat tukevat henkilöstöä oppilaitosturvallisuuden toteuttamisessa?
3. Toimivatko koulun ulkoiset ja sisäiset opasteet uhka- ja vaaratilanteissa?

Koulun turvallisuustilanteen nykytilaa selvitetään haastattelujen ja sähköisen Webropol-kyselyn välityksellä. Tutkimuksen tavoitteena on luoda tutkimustulosten sekä olemassa olevan lainsäädännön ja suositusten pohjalta uuteen Onerva Mäen kouluun uusi turvallisuuden ylläpidon organisointimalli (liite 1), joka otetaan käyttöön vuoden 2015 lopussa, kun koulu siirtyy uusiin opetustiloihin.

2.2 Tutkimusjoukko ja sen valintaperusteet

Jyväskylässä toimiva Onerva on yksi Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin kuudesta toimipisteestä, jonka yhteydessä toimii Valteri-koulu (Opetushallitus 2015). Koulu toimii valtakunnallisena erityisen tuen palvelukeskuksena tarjoten perusopetusta 140 aistivammaiselle ja oppilaille, joilla erityinen kielellinen vaikeus. Koulun henkilöstösuunnitelmien mukaan uuden palvelukeskuksen tiloissa aloittaa työskentelyn n. 200 aikuista. Toiminta ei tule painottumaan ainoastaan koulun lukuvuoteen vaan kesäaikana palvelukeskuksessa tulee olemaan kurssimuotoista toimintaa. (Senaatti-kiinteistö 2011.)

Koulun oppilaat tarvitsevat normaalin luokassa tapahtuvan toiminnan lisäksi oppimisen ja kuntoutumisen tueksi erityistä tukea, jota tarjoaa kuntoutus- ja oppilashuolto. Jokaiselle koulun oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetussuunnitelma (HOJKS) ja oppilaat opiskelevat joko oppiaineittain tai toiminta-alueittain. Koulupäivän lisäksi kotona asuville oppilaille järjestetään koulun tiloissa iltapäivätoimintaa ennen kotiinkuljetusta. (Senaatti-kiinteistö 2011.)

Uudisrakennuksen hankesuunnitelman mukaan Onervan tavoitteena on olla aktiivisesti vuorovaikutuksessa lähiympäristönsä kanssa. Lähiseudun luonto mahdollistaa erilaiset tutkimusretket luontoon, jotka luovat virkistävän lisän opetukseen. Koulun pihaan rakennetaan erilaisia vyöhykkeitä, joita lähiseudun ihmiset voivat käyttää virkistyspaikkoina. Koulurakennuksella tulee olemaan sijainniltaan vahva kaupunkikuvallinen merkitys. (Senaatti-kiinteistöt 2011)

Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin eri toimipisteissä toteutetaan koulutushankkeiden lisäksi sekä kansallisia että kansainvälisiä kehittämishankkeita. Hankkeiden yhteistyöverkostoissa on muita opetus- ja kasvatusalan toimijoita sekä mm. alan liittoja ja järjestöjä. Useissa hankkeissa tehdään tutkimusyhteistyötä eri yliopistojen kanssa. (Opetushallitus 2015.)

Uudisrakennuksen hankesuunnitelman mukaan palvelukeskuksessa sijaitsevan oppilaskodin tiloja voivat oppilaat ja opettajat tarvittaessa hyödyntää koulupäivien aikana. Oppilaskodin asukasmäärä on 56 oppilasta. Oppilaskodissa on 4 erityisvarusteltua huonetta vaikeasti liikuntaesteisiä oppilaita varten. Oppilaskodissa on henkilökuntaa 24 tuntia vuorokaudessa. Oppilaskodissa asuvat oppilaat harrastavat viikon aikana monia eri asioita koulun ulkopuolella. Oppilaskodissa asuvat oppilaat palaavat koteihinsa viikonloppuisin ja koulun lomien aikana. (Senaatti-kiinteistöt 2011.)

2.3 Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta

Tutkimuksessa toimimme arkipäivän tavoin tekemällä havaintoja kaiken aikaa. Tarkkailemme ihmisiä ja yritämme saada selville, mistä eri tilanteissa on kysymys. Tutkimusmenetelmä on yhdistelmä niistä tavoista ja käytännöistä, joilla havaintoja kerätään. Menetelmän valintaan vaikuttaa se, minkälaista tietoa, keneltä ja mistä sitä etsitään. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 183–184.) Hirsjärvi & Hurme (2000, 27) nostavat tutkimusmenetelmän valinnassa esille Bullockin, Littlen ja Millhamin toteamuksen (1992): ”Käsityksemme ei ole, että tutkimuksen tulisi olla joko kvantitatiivista, kvalitatiivista tai kumpaakin, vaan että sitä parhaiten ohjaa harkittu teoria”. Tutkijat suhtautuvat eri tavoin kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen teorian asemaan, joten on parempi sanoa, että tutkimusongelma määrää käyttöön otettavan menetelmän. Samassa tutkimuksessa voi olla useammantyyppisiä tutkimusongelmia, jolloin käytössä voi olla erilaisia menetelmiäkin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 27.) Useat metodologiaa käsittelevät oppikirjat varoittavat myös liian jyrkästä kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen dikotomisoinnista (Metsämuuronen 2009, 265).

Metsämuurosen (2009, 266) sanoin: ”On mielestäni ilman muuta selvää, että mitä useampaa tutkimusmenetelmää käyttää, sitä varmempaa on saatu tieto.” Myös tässä tutkimuksessa on käytetty useita eri menetelmiä, joiden yhteiskäyttöä kutsutaan triangulaatioksi. Menetelmien yhteiskäytön tavoitteena on tutkimuksen luotettavuuden parantaminen. Triangulaatiot jaetaan neljään neljään eri tyyppiin, joista tässä tutkimuksessa käytetään metodologista triangulaatiota. Se tarkoittaa edellä mainittujen useiden menetelmien yhteiskäyttöä samassa tutkimuksessa. (Metsämuuronen 2009, 266; 2009, 233.) Triangulaatiosta käytetään myös muita nimityksiä. Esimerkiksi Burgess (1982) käyttää termiä monimetodinen lähestymistapa (Hirsjärvi ym. 2009, 233).

Selkeän tutkimusmetodin valinta on erittäin tärkeää, jotta voidaan erottaa aineiston pohjalta tehdyt havainnot tutkimuksen tuloksista. Metodi koostuu tutkijan valitsemista käytännöistä ja toiminnoista, joiden avulla saavutetaan havaintoja. Lisäksi se koostuu niistä eri säännöistä, joiden avulla saavutettuja havaintoja edelleen muokataan, tulkitaan ja joiden merkityksiä tutkimuksessa arvioidaan. (Alasuutari 2011, 82.)

2.3.1 Monimetodinen tapaustutkimus

Yin (1983, 23) määrittelee tapaustutkimuksen eli case studyn empiiriseksi tutkimukseksi, joka käyttää monipuolisesti eri tavoin hankittua todistusaineistoa tutkien tämänhetkistä tapahtumaa tai toimivaa ihmistä tietyssä ympäristössä. Toinen yksinkertainen määritelmä kuvaa tapaustutkimuksen toiminnassa olevan tapauksen tutkimiseksi (Syrjälä 1994, 11). Tapaustutkimukselle luonteenomaista on se, että tutkittavasta tapauksesta pyritään saamaan monipuolisesti ja monella eri tavoin tietoa, jolloin tavoitteena on ilmiön syvällisempi ymmärtäminen. (Metsämuuronen 2009, 222.) Myös Yin (1983, 1) nostaa esille ilmiöiden syvällisemmän tarkastelun.

Tapaustutkimuksen lähtökohtana on esittää miten ja miksi -kysymyksiä. Tutkimuksen tarkoitus ei ole pelkästään tapahtumien pinnallinen kuvailu vaan ilmiöiden taakse menevä, jopa itsestäänselvyyksinä pidettyjen tapahtumien ja todellisuuden kyseenalaistava toiminta. Tutkimuksen aineiston avulla on tarkoitus ratkaista ja selittää jokin mysteeri. Tutkimus ei näin ollen ainoastaan vastaa mitä-kysymyksiin vaan ainakin yhteen miksi-kysymykseen. (Alasuutari 2011, 216.) Tapaustutkimuksen tapaus voi liittyä lähes mihin vain: yksilöön, ryhmään, kouluun, sairaalaan, potilaaseen tai asiakkaaseen (Metsämuuronen 2009, 222).

Tapaustutkimuksen eduksi on mainittu tutkimuksen perustuminen tutkittavan henkilön omiin kokemuksiin. Kyseessä on näin ollen ns. jalat maassa -tutkimus, joka sallii yleistyksen. Tapaustutkimuksen toiminnallinen lähtökohta ja tutkimuksen tulokset ovat usein sovellettavissa käytäntöön. Tutkimuksen etuna on mahdollisuus kansantajuisen raportointiin, jolloin vältetään tutkimukselle tyypillisen tiedeslangin käyttö. Tapaustutkimusraportti antaa lukijalle mahdollisuuden tehdä omia johtopäätöksiä tutkimuksen tuloksista. (Cohen & Manion 1995, 123.) Tapaustutkimusta voidaan sanoa yhdeksi keskeisimmistä kvalitatiivisen tiedonhankinnan strategioista, koska lähes kaikki strategiat käyttävät lähestymistapanaan tapaustutkimusta. Kaikki kvalitatiivinen tutkimus on näin ollen tapaustutkimusta. Erot erilaisten tiedonhankintojen välillä ilmenevät tiedonhankinnan tavoissa ja tutkimuskohteen valinnassa. (Metsämuuronen 2009, 224.)

Tutkimuksen lopullinen aiheen valinta syntyy useiden eri harkinta- ja neuvotteluvaiheiden jälkeen. Ensimmäinen mieleen tullut aihe on harvoin välittömästi ”valmis” tutkivaksi. Kuitenkin jostakin ideasta ja aiheesta on lähdettävä liikkeelle. Opiskelijan näkökulmasta vaarana on se, että aiheen valinnasta tulee ylitsepääsemätön ongelma, joka vie määrättömän paljon aikaa. On hyvä pitää mielessä se, ettei tee tutkimuksesta elinikäistä projektia vaan tekee kunnollisen työn kohtuullisessa ajassa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 66–67.)

Tutkimuksen aiheen valinta oli todella aikaa vievä ja haastava prosessi. Valitsin ensimmäiseksi tutkimusaiheekseni (2012) koulun ulkoiset ja sisäiset opasteet, koska poliisin ammatissani olin havainnut, että monessa julkisessa kohteessa opasteet olivat todella heikolla tasolla. Ongelma syntyi, kun esimerkiksi ambulanssi tai poliisi joutui etsimään hätätilanteissa oikeata kiinteistöä tai kohdetta. Keräsin tutkimukseeni kirjallisuutta ja kävin tutustumassa monessa eri koulussa kulunvalvontaan ja opasteisiin. Päätin kuitenkin vaihtaa keväällä 2015 tutkimukseni aihetta sen jälkeen, kun opetusministeriö oli julkaissut oppilaitosrakennusten turvallisuutta koskevan selvityksen. Kirjan viimeiseen suositukseen oli kirjattu oppilaitosten turvallisuuteen liittyvien suunnitelmien ja ohjeistuksen keskittäminen säännöllisesti päivitettävään turvallisuussuunnitelma-asiakirjaan, johon liitetään muun muassa pelastuslain edellyttämä pelastussuunnitelma, riskikartta ja toimintaohjeet erilaisissa häiriötilanteissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 62.) Samaan asiaan liittyvä suositus oli kirjattu jo Kauhajoen koulusurman tutkintalautakunnan raportin suosituksiin vuonna 2010. (Oikeusministeriö 2010, 154.)

Ennen aiheen lopullista vaihtamista keskustelin tutkimukseni aiheen vaihtamisesta Onervan koulun johdon kanssa. Keskustelujen jälkeen tulimme yhdessä siihen tulokseen, että tutkimuksen tulosten pohjalta kehitetään uuteen kouluun uusi turvallisuuden ylläpitoa koskeva organisaatiomalli. En

kokonaan hylännyt opasteisiin liittyvää tutkimusta vaan yksi tutkimusongelma käsittelee koulun opasteita.

Grönfors (1982, 40) nostaa yhdeksi tärkeimmistä tutkimusongelman valintaan liittyvistä seikoista esiin tutkijan henkilökohtaisen mielenkiinnon tutkimusaiheeseen ja kohderyhmään. Kvalitatiivisen tutkimuksen tekeminen vaatii tutkijalta paljon. Ilman henkilökohtaista aitoa kiinnostusta tutkimusaiheeseen tutkija ei panosta kaikkia henkilökohtaisia resurssejaan tutkimukseen.

Koulujen ja oppilaitosten turvallisuusasiat ovat kiinnostaneet ja koskettaneet henkilökohtaisella tasolla minua jo vuosikymmenten ajan. Olen työskennellyt päiväkodeissa ja kouluissa sekä lastentarhanopettajana että erityisopettajana noin kymmenen vuoden ajan ja poliisina viimeiset 17 vuotta. Työurani aikana on ollut useita uhka- ja vaaratilanteita, joista osa on vaatinut uhreja ja osassa on päästy ilman henkilövahinkoja. Yhteistä tilanteille on ollut se, että monessa tapauksessa henkilökunnalla ei ole ollut tarkkaa tietoa, miten toimia. Henkilökunta ei ole hallinnut koulun turvallisuusohjeita tai eri uhkatilanteiden harjoitteluun ei ole osallistuttu tai niitä ei ole järjestetty kouluissa. Tutkimuskoulun kohderyhmän kanssa olen työskennellyt koulupoliisina viisi vuotta ja olen saanut olla mukana henkilökunnan kanssa kehittämässä turvallisempaa kouluyhteisöä.

Tutkimusmenetelmät jaetaan perinteisesti kvantitatiivisiin eli määrällisiin ja kvalitatiivisiin eli laadullisiin menetelmiin. (Hirsjärvi ym. 2009, 135; Metsämuuronen 2009, 221.) Jos halutaan tutkia niin sanottuja ihmisen tajunnan sisältöjä, on kvalitatiivinen menetelmä soveltuvin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 28.) Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa on lähtökohtana kuvata todellista elämää. Todellisuus koetaan moninaiseksi, ja eri tapahtumat muovaavat yhtä aikaa toinen toistaan. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi ym. 2009, 161.) Kvalitatiivinen tutkimus kuuluu fenomenologiseen metodiin, jossa tutkitaan ihmisen kokemuksia ja hänen suhdettaan omaan elämäntodellisuuteensa. Fenomenologiassa ihmisen maailmasuhteen perusmuoto on kokemuksellisuus tai elämyksellisyys ja ihmistä voidaan ymmärtää tutkimalla tuota maailmasuhdetta. (Laine 2001, 26–27; Ronkainen & Mertala & Karjalainen 2008, 18; Tuomi & Sarajärvi 2009, 34.) Fenomenologit sanovat ihmisen suhdetta maailmaan intentionaaliseksi, eli kaikki merkitsee meille jotain. Voimme ymmärtää ihmisen toiminnan syitä kysymällä häneltä, millaisten merkitysten pohjalta hän on toimintatapansa valinnut. (Laine 2001, 27; Tuomi & Sarajärvi 2009, 34.)

Määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus kuuluu positivistiseen tai postpositivistiseen metodiin, jota käytetään paljon sosiaali- ja luonnontieteissä. Määrällisessä tutkimuksessa korostetaan usein yleispäteviä syyn ja seurauksen lakeja, objektiivisuutta, aiempien tutkimusten johtopäätöksiä, määrällistä ja numeerista mittaamista ja toistettavuutta. Tutkijan rooli nähdään usein etäisenä ja erillisenä tutkimuskohteesta. (Hirsjärvi ym. 2009, 139–140; Metsämuuronen 2009, 217–221.)

Metsämuuronen (2009, 266) suosittelee tutkimusmenetelmien yhdistämistä siten, että jompikumpi traditioista on pääasiallinen menetelmä ja toinen sitä tukeva. Valitsin tämän tutkimuksen päämenetelmäksi laadullisen tutkimuksen ja sitä tukevaksi menetelmäksi määrällisen tutkimuksen.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää haastattelemalla Onervan koulun henkilöstön kokemat haasteet ja uhat turvallisuuden ylläpitämisessä sekä seikat, jotka tukevat turvallisuuden toteutumista. Haastattelujen lisäksi halusin kyselyn avulla selvittää koko henkilöstön tämänhetkisen tietoisuuden oman koulun turvallisuusasioista. Henkilökunnalle lähetetyn kyselyn tulokset olivat erittäin tärkeitä uuden koulun turvallisuusorganisaatiomallin toteuttamisen kannalta.

2.3.2 Havainnointi

Havainnointia pidetään yhtenä tieteiden ja tutkimuksen aineistonkeruun perusmenetelmistä. Kyselyn ja haastattelun avulla saadaan tietoa ihmisten ajattelusta, tuntemuksista ja uskomuksista. Ne kertovat sen, miten tutkittavat havaitsevat ympärillä tapahtuvat asiat, mutta eivät sitä, mitä todella tapahtuu. Havainnointi antaa mahdollisuuden saada tietoa ihmisten toiminnan todellisista taustoista, eli toimivatko ihmiset käytännön tasolla niin kuin sanovat toimivansa. (Hirsjärvi ym. 2009, 212.)

Havainnoinnissa on kyse tutkittavan kohteen objektiivisesta tarkkailusta, jonka aikana tutkija tekee muistiinpanoja tai kenttäraporttia. Havainnointia voidaan kuvata jatkumona, jonka toisessa päässä on tutkijan objektiivinen tarkkailu ja tutkijan pysyminen etäällä tutkittavasta kohteesta. Jatkumon toisessa päässä on tutkijan täydellinen osallistuminen tilanteisiin, minkä seurauksena tutkija voi yliosallistua ja muuttua tutkimuskohteeksi. (Metsämuuronen 2009, 248; Hirsjärvi ym. 2009, 214.)

Vaikka havainnointia pidetään yhtenä tutkimuksen välttämättömistä perusmenetelmistä, on sen toteuttaminen työlästä. Tästä syystä kysely ja haastattelu ovat osittain syrjäyttäneet havainnoinnin käyttöä tutkimusmenetelmänä. Havainnoinnin etuja ovat välittömän ja suoran tiedon saaminen

tutkittavista kohteista ja ryhmistä. Se antaa mahdollisuuden todellisen elämän ja vuorovaikutuksen tutkimiseen ja sopii myös nopeasti muuttuvien tilanteiden tutkimiseen. (Hirsjärvi ym. 2019, 213.)

Havainnoinnin haittoina voidaan pitää tutkijan roolin hämärtymistä ja yliosallistumista, jolloin hän voi omalla toiminnallaan häiritä tutkimustilannetta. Toisena haittana on tutkijan liiallinen sitoutuminen tutkittavan yksilön ja kohteen toimintaan, jolloin objektiivisuus kärsii. Havainnointia voivat haitata myös käytännön tekijät, esimerkiksi tietojen tallentaminen tutkimustilanteessa. Mikäli havainnoinnissa saatujen tietojen tallentaminen ei välittömästi onnistu, joutuu tutkija luottamaan omaan muistiinsa tallentaessaan jälkikäteen havaintojaan ja tietojaan. Havainnointi on myös aikaa vievää toimintaa, johon ei usein yksi havainnointikerta riitä. (Hirsjärvi ym. 2010, 213–214.)

Oma roolini tutkijana muuttui tutkimusprosessin aikana huomattavasti. Olin toiminut Onervan koulun koulupoliisina vuosina 2009–2013. Olin osallistunut yhdessä pelastuslaitoksen ja arkkitehdin kanssa uuden koulun turvallisuussuunnitteluun sekä keskustellut monta eri kertaa suunnittelusta vastaavan henkilön kanssa tulevan koulun turvallisuuden kehittämistä jo ennen opintojeni aloittamista vuonna 2012.

Tutkimukseen liittyvän havainnoinnin aloitin Onervan koulussa huhtikuun alussa 2015 jäädessäni opintovapaalle. Sain Onervan koulun hallintorakennuksesta oman työhuoneen, tietokoneen ja puhelimen. Havaitsin ensimmäisen kuukauden aikana, että henkilökunta piti minua edelleen koulupoliisina, vaikka kerroin heille, että olen opiskelija ja siviilihenkilö. Tein tietoisesti valinnan siitä, etten osallistu yhteenkään koulussa tapahtuneeseen poliisin toimivaltaan liittyvän asian hoitamiseen, vaan neuvoin henkilöitä ottamaan suoraan yhteyttä poliisilaitokseen. Toukokuun lopussa havaitsin, että suurin osa henkilökunnasta oli sisäistänyt roolini opiskelijana, joka on koulun tiloissa tekemässä turvallisuuteen liittyvää tutkimusta. Vain muutama kysyi enää koulupoliisilta neuvoa, vaan he puhuivat minusta etunimellä ja aiheet eivät olleet enää poliisiasioita. Tutkimuksen kirjoittamisen lisäksi osallistuin koulun turvallisuusjärjestelmien hankintaprosesseihin liittyviin palaveriin ja tutustumiskäynteihin.

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu tutkittavien ehdoilla heidän toimintaansa. Tutkijan tarkoitus on päästä havainnoitavan ryhmän jäseneksi, ei pelkästään fyysisesti vaan henkisesti jakamaan eri kokemuksia ryhmän kanssa. Valitsin tässä tutkimuksessa osallistuvan havainnoinnin tutkimusmenetelmäksi. Kerroin kaikille useaan eri otteeseen, että olen koulussa opiskelijana, joka tekee gradua koulun turvallisuudesta. Valitsin omaksi osallistumiseni asteeksi osallistuvan

havainnoinnin; tein kaikille alusta alkaen selväksi, että ryhmässä roolini on pelkästään havaintojen tekeminen. (Hirsjärvi ym. 2010, 216–217.)

Keskustelin henkilökunnan kanssa ensimmäisestä päivästä alkaen aktiivisesti ruoka- ja kahvitauoilla, välitunneilla ja palavereiden aikana ja tein havaintoja koulun arkirutiineista. Kesäkuukausien (kesä–elokuu) aikana havainnointini perustui lähinnä koulun hallintohenkilöiden kanssa käytyihin keskusteluihin. En tehnyt etukäteen minkäänlaista havainnointirunkoa, vaan yritin saada mahdollisimman laajan ja kattavan kokonaiskuvan koko koulun henkilökunnan ajatuksista koulun turvallisuuden ylläpitämisestä ja havainnoida erilaisia päivittäisiä turvallisuusuhkia koulun toimintakulttuurissa. Havaintojen hyötykäyttö loi uuden haasteen. Koulu siirtyi joulukuussa uusiin tiloihin, joten useat havaintoni eivät ole suoraan siirrettävissä uuteen kiinteistöön. Sain joka tapauksessa monta uutta näkökulmaa koulujen turvallisuustilanteen kehittämiseen.

Tutkimuksen objektiivisuuden kannalta pyrin pitämään tiukasti kiinni opiskelijan roolistani, vaikka useaan eri otteeseen henkilökunta kysyi minulta poliisin ammattiin liittyviä kysymyksiä. Tein linjauksen, että vastaan niihin kysymyksiin, jotka eivät millään tavoin liity koulumaailmaan. En halunnut vastausteni vaikuttavan millään tavalla heidän ajattelumaailmaansa.

2.3.3 Kyselyaineisto

Tutkimuksen aineiston tiedonkeruu toteutettiin kaksivaiheisesti. Ensimmäinen vaihe toteutettiin sähköisellä Webropol-kyselyllä (liite 2) ja toinen vaihe temahaastattelun avulla. Webropol-kysely lähetettiin sähköisesti Onervan koulun koko henkilöstölle (262 henkilöä). Ennen kyselyn lähettämistä keskustelin kyselyn sisällöstä ja tarkoituksesta Onervan koulun johdon kanssa. Sovimme, että teen henkilöstölle lyhyen ja tiiviin Webropol-kyselyn, jonka tarkoituksena on kartoittaa ja saada selville koko henkilöstön näkemykset ja kokemukset koulun tämänhetkisestä turvallisuustilanteesta.

Pohdin kyselyn sisältöä ja laajuutta yhdessä koulun tietohallintopäällikön kanssa. Hän painotti, lyhyen ja ytimekkään kyselyn merkitystä, koska lukuvuoden loppu ei ole otollista aikaa toteuttaa laajoja kyselyitä koulun muiden kiireiden vuoksi. Lisäksi koulun henkilöstö joutuu vuositason vastamaan moneen eri kyselyyn ja varsinkin lukuvuoden lopussa alkaa näkyä ”turnausväsymystä” kyselyihin vastaamisen aktiivisuudessa. Sovimme, että lähetän vastaamisajan aikana muutaman muistutuksen kyselystä vastaajille. Kyselyn lähetekirjeessä (liite 1) kerroin kyselyn tarkoituksesta ja vastaamisen tärkeydestä tutkimuksen kannalta.

Ennen kyselyn lähettämistä testasin kysymysten sisällön viidellä Onervan koulun henkilökunnan jäsenellä. Vastaajista kolme työskentelee opetustoiminnassa, yksi hallinnossa ja yksi on koulun vahtimestari. Heidän kaikkien työpiste sijaitsee koulun hallintorakennuksessa. Pyysin valituilta koehenkilöiltä vastaukset seuraaviin asioihin: Ovatko kysymykset ymmärrettäviä? Onko kysymyksissä joitain termejä tai ilmaisuja, joita pitäisi tarkentaa tai yksinkertaistaa? Lopuksi pyysin heitä ottamaan aikaa, kauanko kyselyyn vastaaminen kestää. Palautteen perusteella muutin kolmen kysymyksen sisältöä. Muutetuissa kysymyksissä oli käytetty *hallitsen*-sanaa, joka muutettiin *tiedän*-vaihtoehdoksi.

Lähetin 6.5.2015 Webropol-kyselyn sähköpostilla kaikille Onervan koulussa työskenteleville henkilöille (262 henkilöä). Käytin hyväkseni koulun henkilökunnan sähköpostilistaa, johon on liitetty jokainen koulussa työsuhteessa oleva henkilö. Henkilökunnalle annettiin vastaamisaikaa 19.5.2015 saakka. Lähettämisen jälkeen havaitsin, että kyselystä puuttui kysymys vastaajan toimenkuvasta. Keskustelin kysymyksen mahdollisesta lisäämisestä tietohallintopäällikön kanssa. Keskustelujen jälkeen päätin, että kysymyksen lisääminen ei ollut olennaista koulun turvallisuustilanteen nykytilan selvittämisen kannalta. Määräaikaan mennessä kyselyyn vastasi 131 henkilöä eli vastausprosentti oli tasan 50 %.

2.3.4 Teemahaastattelu

Seidman (1991, 1) aloittaa haastattelua koskevan tarkastelunsa näin: ”Haastattelen ihmisiä, koska olen kiinnostunut toisten ihmisten tarinoista.” Haastattelun idea on yksinkertainen: kun haluamme tietää, mitä ihminen ajattelee, miksi hän toimii jollakin tavalla, on järkevää kysyä sitä häneltä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72.) Haastattelu on soveltuva menetelmä, kun kysymyksessä on vähän kartoitettu, tuntematon alue ja tutkijan on vaikea tietää etukäteen vastausten suuntia. Haastattelu sopii myös silloin, kun halutaan sijoittaa haastateltavan puhe laajempaan kontekstiin ja halutaan antaa ihmiselle mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35.) Haastattelun etuna on myös sen joustavuus. Haastattelija voi toistaa kysymyksen, oikaista mahdollisen väärinkäsityksen, selventää kysymystä käyttämällä toista sanamuotoa ja käydä aktiivista keskustelua tiedonantajan kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.)

Tutkimuksessa ihminen nähdään merkityksiä luovana ja aktiivisena osapuolena. Haastattelu sopii myös tilanteisiin, joissa halutaan tutkia arkoja tai vaikeita asioita. Edellä mainitusta asiasta on tutkijoilla myös eriäviä mielipiteitä. Joidenkin mielestä kyselylomakkeet sopisivat paremmin arkojen

asioiden tutkimiseen, koska silloin vastaajat voisivat jäädä anonyymeiksi ja tarkoituksellisesti etäisiksi. Monet seikat, jotka ovat niin sanottuja hyviä puolia ja tukevat haastattelun valintaa tutkimusmenetelmäksi, sisältävät myös ongelmia. Haastattelijalta vaaditaan sekä kokemusta että taitoa, jotta hän osaa säädellä aineiston keruuta eri tilanteissa joustavasti tilanteen vaatimalla tavalla ja vastaajia myötäillen. Lisäksi haastattelijan rooliin ja tehtäviin pitäisi kouluttautua, haastattelut vievät paljon aikaa, litterointi on hidasta sekä tulosten analysointi, tulkinta ja raportointi on usein ongelmallista, koska valmiita malleja ei ole olemassa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35.)

Valitsin toteutustavaksi teemahaastattelun, koska se lähtee ajatuksesta, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia ja tunteita voidaan tutkia tällä menetelmällä. Teemahaastattelu-nimi ei sido haastattelua tiukasti johonkin kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen leiriin eikä rajaa haastattelukertojen määrää tai syvällisyyttä aiheen käsittelyssä. Teemahaastattelussa olennaista on se, että edetään etukäteen valittujen keskeisten teemojen mukaisesti eikä keskitytä yksityiskohtaisiin kysymyksiin. Teemahaastattelu keskittyy ottamaan huomioon ihmisten tulkinnat asioista, ja keskeistä on heidän asioille antamansa merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.) Teemahaastattelussakaan ei voi kysellä ihan mitä tahansa, vaan siinä pyritään löytämään tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun kannalta merkitykselliset vastaukset. Periaatteena on se, että etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen eli tutkittavasta ilmiöstä jo ennalta tiedettyyn. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Haastattelu soveltui hyvin tämän tutkimuksen menetelmäksi, koska tarkoitus oli saada esille ihmisten kokemuksia ja tunteita vähän tutkitusta aihealueesta. En kokenut menetelmää valitessani merkityksellisenä sitä, että haastattelun toteutus ja litterointi veivät todella paljon aikaa. Halusin tehdä laadullisesti mahdollisimman hyvän tutkimuksen, jossa luotettavuus on myös otettu mahdollisimman hyvin huomioon. Valitessani haastattelun tutkimukseni tiedonkeruumenetelmäksi jouduin pitkään pohtimaan, kuinka monta haastateltavaa on tutkimuksen kannalta riittävä määrä. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 58) mukaan ongelmaan on olemassa yksinkertainen vastaus: ”Haastattele niin monta kuin on välttämätöntä, jotta saat tarvitsemasi tiedon.”

Valitsin haastateltaviksi henkilöiksi neljä henkilöä koulun henkilökunnasta ja neljä niin sanottua avainasiantuntijaa. Koulun henkilökunnasta valitsin koulun ylimmästä johdosta kaksi henkilöä, yhden opettajan ja yhden muun henkilöstön edustajan. Avainasiantuntijoiden valinnassa ensimmäisenä kriteerinä oli työkokemus ja lisäksi halusin saada mahdollisimman laajan moniammatillisen näkemyksen kouluturvallisuudesta. Edellä mainittujen kriteereiden jälkeen

päädyin haastattelemaan yhtä pelastuslaitoksen, poliisin, Opetushallituksen ja Opettajien Ammattijärjestön edustajaa.

Haastattelin toukokuussa 2015 yhdeksää henkilöä. Haastattelukertoja oli kahdeksan; seitsemän haastattelua oli yksilöhaastatteluja ja yhteen haastatteluun osallistui kaksi henkilöä. Olin etukäteen sopinut haastattelusta yhden henkilön kanssa, mutta paikalle saapui kaksi asiantuntijaa. En halunnut pitää tiukasti kiinni etukäteen sovitusta määrästä vaan aloitin haastattelun kahden henkilön kanssa. Toinen haastateltavista joutui poistumaan kesken haastattelun. Haastattelin vain yhden henkilön päivässä, jotta sain välittömästi perehtyä saamiini tietoihin ja itsearvioida toteutettua haastattelua.

Haastattelut toteutettiin jokaisen henkilön työpaikalla ja ne tallennettiin sanelimelle litterointia varten. Tallentimen lisäksi tein haastattelun aikana muistiinpanot mahdollisen teknisen virheen minimoimiseksi. Haastattelujen kesto vaihteli 22 minuutista tuntiin ja 16 minuuttiin. Haastatellut henkilöt ovat toimineet useiden vuosien tai vuosikymmenten ajan työelämässä, heidän työkokemuksensa vaihteli 6–37 vuoden välillä.

2.4 Tutkimusaineiston analyysi

Tutkimuksen tekeminen on prosessi, jossa tutkijan aineistoon liittyvät näkökulmat ja tulkinnat kehittyvät vähitellen tutkimuksen edetessä. Samoin prosessia kuvaa se, että laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen etenemisen eri vaiheet eivät välttämättä ole selkeästi jäsennettävissä erilleen vaan esimerkiksi tutkimustehtävän ja aineistonkeruun osalta tehtävät päätökset voivat muotoutua tutkimuksen aikana. Tämän ominaispiirteen myötä korostuvat tutkimustehtävän, teorian, aineistonkeruun ja analysoinnin joustava kehittyminen tutkimuksen edetessä. (Kiviniemi 2010, 70.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analyysi tapahtuvat ainakin osittain yhtä aikaa eikä niiden välillä välttämättä ole selvää eroa. (Grönfors 1982, 145; Metsämuuronen 2009, 254.) Hirsjärven mukaan aina ei ole selvää, milloin aineistoa aletaan analysoida ja kuka sen tekee (Hirsjärvi ym. 2009, 223). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analyysi kuvataan spiraalin muotoisena niin sanottuna polveilevana mallina, jolloin tutkija voi täydentää ja selventää aineistoaan tarvittaessa. Kvantitatiivisen aineiston käsittely ja analyysi aloitetaan mahdollisimman pian keruu- ja kenttävaiheen jälkeen. Ajattelu on tässä tapauksessa lineaarista ja analyysi etenee vaiheittain. (Hirsjärvi ym. 2009, 223–224.)

Tässä tutkimuksessa aineiston analysointi on edennyt polveilevana prosessina. Olen paneutunut havainnoinnissa saamaani aineistoon välittömästi ja peilannut sitä oppilaitosturvallisuuden näkökulmaan. Nostin tehdyistä muistiinpanoista asiasanoja ja otsikoita, joiden avulla tein haastattelua koskevan kysymysrunгон ja lisäksi mietin havainnoinnissa esille tulleiden asioiden vaikutusta uuden koulun turvallisuussuunnitteluun.

2.4.1 Kyselyaineiston analyysi

Tutkimuksen analysointiin on olemassa monia eri tapoja, jotka voidaan jäsentää karkeasti kahteen eri luokkaan: selittämiseen ja ymmärtämiseen pyrkivään tapaan. Selittämiseen pyrkivä lähestymistapa käyttää usein tilastollista analyysia ja päätöksentekoa, kun taas ymmärtämiseen pyrkivässä käytetään laadullista analyysia ja päätöksentekoa. (Hirsjärvi ym. 2009, 224.)

Tutkimusta varten tein sähköpostikyselyn, joka lähetettiin 6.5.2015 koko Onervan koulun henkilökunnalle (262 henkilöä). Webropol-kyselyyn vastasi määräaikaan 19.5.2015 mennessä 131 henkilöä eli vastausprosentti oli tasan 50 %. Vastausprosentti oli ajankohta (kaksi viikkoa ennen lukuvuoden päättymistä) huomioiden mielestäni hyvä. En nähnyt mitään syytä jatkaa kyselyn vastausaikaa, koska olin muistuttanut vastaajia kyselyyn vastaamisesta kaksi erillistä kertaa. Jokainen vastaajista oli vastannut kaikkiin kysymyksiin, joten en joutunut hylkäämään yhtään vastauskaavaketta.

Webropol-kyselyssä oli yhteensä 16 monivalintakysymystä. Kyselyn kysymykset 1–9 käsittelivät henkilöstön tietämystä koulun turvallisuushenkilöistä sekä pelastus- ja kriisisuunnitelman hallitsemista teoriassa ja käytännössä. Lisäksi kysyttiin, tietääkö henkilökunta, mistä eri turvallisuussuunnitelmat löytyvät. Kysymykset 10–14 käsittelivät Poliisihallituksen (2011) ohjeen viittä eri seikkaa, jotka jokaisen opettajan tulee hallita. Jokaisen opettajan tulee hallita koulun kuulutus- ja ilmoitusohjeet, suojapaikat, evakuointireitit tai pohjapiirroksot, kokoontumispaikat ja niin sanottu hiljainen etsintä, tarkistaminen ja varmistus.

Vastausajan päättymisen jälkeen jokaisesta kysymyksestä tehtiin ympyrämuotoon tehty prosenttikaavio. Kaavion tarkoituksena on esittää kysymystä koskevat tulokset mahdollisimman selkeästi.

2.4.2 Laadullisen aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on selkeyttää aineistoa ja tuottaa lukijalle uutta tietoa tutkittavana olleesta asiasta. Analyysin tarkoituksena on tiivistää aineisto siten, ettei sen sisältämä informaatioarvo katoa vaan kasvaa, kun hajanaisesta aineistosta tehdään selkeää ja mielekästä. (Eskola & Suoranta 2001, 137.) Tutkimuksen aikana oli kertynyt huomattava määrä erilaista tekstiaineistoa. Haastavaa oli järjestää aineistossa olleet muistilaput, kokousmuistiot, haastattelut sekä litteroituina että nauhoitettuna sellaiseen muotoon, että voisin alkaa työstää vastauksia tutkimuskysymyksiin.

Eskolan ja Suorannan (2001, 151) mukaan tutkimusaineiston perinpohjainen tunteminen on laadullisessa tutkimuksessa erityisen tärkeää. Teemahaastattelujen analysoinnin aloitin välittömästi haastattelujen päättymisen jälkeen. Luin muistiinpanot ja kuuntelin haastattelunauhoituksen kertaalleen välittömästi haastattelun päätyttyä. Nauhoitetut haastattelut litteroitiin ja otin käyttöni haastatteluista paperikopiot, jotka merkittiin H1–H9. Tarkoituksena oli tehdä vastausten purkamisesta systemaattista ja selkeää. Litteroinnin jälkeen luin haastattelut vielä kahteen kertaan läpi. Haastatteluista litteroitua tekstiä tuli 87 sivua. Pystyin käsittelemään vastauksia systemaattisesti.

Haastattelujen tallentaminen ja litterointi lisäävät tutkimuksen luotettavuutta. Pelkkien muistiinpanojen perusteella tapahtuva analysointi, joka voi tapahtua pitkänkin ajan kuluttua haastattelusta, voisi antaa saadusta tiedosta virheellisen tai vaillinaisen kuvan. Tallentamista tukee lisäksi se, että en pidä itseäni kokeneena tutkijana ja muistiinpanojen kirjaamisessa on vielä kehittämisen varaa. Tallentaminen ja litterointi takasivat sen, etten tehnyt omia johtopäätöksiä omien muistiinpanojeni pohjalta vaan kaikki kirjaukset perustuivat haastateltujen henkilöiden lausumiin.

Laadullisen aineiston analyysin tekemistä kuvataan erityisen vaikeaksi, koska analysointivaihtoehtoja on olemassa useita eikä niillä ole olemassa tiukkoja sääntöjä. (Hirsjärvi ym 2009, 224; Eskola & Suoranta 2001, 137.) Valitsin aineiston analysointimenetelmäksi aineistolähtöisen teemoittelun. Eskolan & Suorannan (2001, 174) mukaan teemoittelu vaatii onnistuakseen sekä teorian että empirian vuorovaikutusta, joka ilmenee tutkimustekstissä niiden lomittumisena toisiinsa. Olen tutkimuksen tulosten purkamisessa pyrkinyt nivomaan yhteen teorian ja empirian muun muassa haastattelujen suorilla sitaateilla ja niihin viittaavalla lähdekirjallisuudella. Haastattelujen suorat sitaatit kuvaavat rehellisesti ja realistisesti opettajien ja avainasiantuntijoiden tuntemuksia tutkimusaiheesta, ja lukijalle välittyy aito kuva tutkittavasta aiheesta.

Aineistolähtöisessä analysoinnissa pyritään lähtemään liikkeelle niin sanotusti puhtaalta pöydältä, eli vaikka tutkijalla on olemassa etukäteistietoa ja -oletuksia tutkittavasta kohteesta, hän ei anna niiden häiritä aineiston sisältä esille nousevia teemoja. Aineiston analyysitavassa on käytetty myös teoriaohjaavia piirteitä. Teemahaastattelurungon rakentamiseen on käytetty aiempien tutkimusten teoreettisia näkemyksiä ja omia kokemuksia. (Eskola & Suoranta 2001, 152.) Valitsin teemoittelun lähtökohdaksi tutkimuskysymysten pääteemat, joita oli käytetty myös teemahaastattelun runkona. Teemoittelun teemat olivat seuraavat: 1. Henkilökunnan suurimmat haasteet ja uhkakuvat turvallisuuden ylläpitämisessä. 2. Oppilaitosturvallisuuden toteuttamista tukevat seikat. 3. Sisäisten ja ulkoisten opasteiden kehittäminen.

Tutkimuksessa käytettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin osalta redusointia eli pelkistämistä ja klusterointia eli ryhmittelyä. Aineiston pelkistämisessä karsittiin tutkimuksen kannalta epäolennaiset asiat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.) Haastattelujen päättymisen jälkeen pidin analysoinnissa muutaman viikon tauon, jonka jälkeen luin vastaukset vielä uudelleen. Lukemisen aikana alleviivasin haastateltujen vastaukset, jotka olivat olennaisia tutkimuskysymysten kannalta, ja poistin tutkimuksen kannalta epäolennaiset asiat.

2.5 Aiheeseen liittyvät aikaisemmat tutkimukset

Koulujen turvallisuus on puhuttanut myös esimerkiksi amerikkalaisia viranomaisia ja kouluhallintoa mm. kouluampumisten seurauksena. Shelton, Owens ja Song (2009) vertasivat tutkimuksessaan 16 000 amerikkalaiskoulun turvallisuustoimenpiteitä koulujen itsensä kertoman perusteella. Yleisimpiä turvallisuustoimia oli varautuminen tulipaloihin: lähes kaikissa kouluissa oli palohälyttimet ja – sammuttimet. Sen sijaan turvakameroita löytyi alle 20 % kouluista ja metallinilmaisimia vain noin 5 prosentista kouluja. Yksi keskeinen turvatoimi ulkopuolista uhkaa vastaan oli koulujen ovien lukitseminen sekä koulussa vierailevien henkilöiden pakollinen sisäänkirjautuminen (noin 2/3 kouluista) sekä turvamies (noin 1/3 kouluista). Koulujen maantieteellinen ja alueellinen sijainti sekä koulurakennuksen ikä vaikuttivat koulujen turvatoimiin ja -varusteluihin.

Samansuuntaisia tuloksia oli saatu myös aiemmissa tutkimuksissa. Gottfredson et al. (2000) listasivat yllä mainittujen turvatoimien lisäksi mm. huume- ja asekoirien käytön sekä poliisien läsnäolon noin viidesosassa tutkimuksessa mukana olleista kouluista. Koulujen alueellinen sijainti sekä myös kouluaste vaikuttivat turvatoimiin: mm. lähinnä suomalaisia yläkouluja vastaavissa middle schooleissa käytettiin useampia turvatoimia kuin alakouluissa tai lukioissa, ja kaupunkikouluissa oli useammin paikalla poliisi- tai turvahenkilöstöä kuin maaseutukouluissa. Travis ja Coon (2005) totesivat lisäksi, että helppokäyttöinen turvateknologia oli kouluissa yleisempää: lähes kaikki koulut olivat valaisleet koulualueen, ja koulun ulko-ovet sulkeutuivat automaattisesti lähes puolessa tutkimuksen kouluista, mutta metallinilmaisit tai huumetestit olivat harvinaisia.

Turvatoimien tehokkuutta tai vaikutuksia on sen sijaan tutkittu vähän (Phaneuf 2009, 43-44). Omassa tutkimuksessaan Phaneuf (2009) tutki turvatoimien vaikutusta oppilaiden/opiskelijoiden pelon tai turvattomuuden tunteeseen sekä koulun ilmapiiriin ja sosiaalisiin suhteisiin. Hän ei löytänyt turvatoimien ja pelon tai turvatoimien ja koulun sosiaalisten suhteiden ja ilmapiiriin välillä minkäänlaista yhteyttä. Koulun turvatoimet eivät siis lisänneet oppilaiden pelkoa mutta ei myöskään vähentänyt sitä.

Suomessa oppilaitosten turvallisuuskulttuuria ja sen kehittämistä on tutkittu vähän. Waitisen (2011) väitöskirja käsitteli oppilaitoksen fyysistä turvallisuutta helsinkiläisissä peruskouluissa. Waitinen keräsi väitöskirjansa aineiston haastatteluilla, kyselyillä, sekä auditoinnin menetelmällä. Tutkimuksen kvantitatiivinen osuus käsitteli kohdekoulujen henkilökunnan turvallisuusasenteita, arvoja sekä turvallisuusasioiden osaamistasoa. Kvalitatiivisen osan Waitinen toteutti

teemahaastattelujen menetelmällä, hän haastatteli rehtoreita tarkoituksenaan löytää syitä kohdekoulujen turvallisuuskulttuurien eroille.

Waitisen (2011) tutkimuksen mukaan opettajien turvallisuusosaamisessa on huomattavia puutteita. Vastaajista (70 %) ei osaa omasta mielestään toimia oikein vaaratilanteissa, eikä vastaajista valtaosa (76%) tunnistanut yleistä vaaramerkkiä. Waitisen tulosten mukaan henkilökunnan turvallisuusasenteissa sekä turvallisuuden arvostamisessa on paljon kehittämisen varaa. Vaikka opettajista 90% piti turvallisuutta oman työnsä osalta keskeisenä arvona, suurin osa ei ymmärtänyt omaa rooliaan osana koulunsa turvallisuustyötä. Vastaajista 78 % oli sitä mieltä, että turvallisuusasiat kuuluvat ainakin osittain heidän tehtäviinsä, silti vastaajista yli puolet (57%) odotti viranomaisten parempaa huolenpitoa kouluturvallisuudesta. Waitinen on koonnut tutkimuksensa loppuun koosteet käytännön ohjeista ja kehitettävistä turvallisuusasioista koulun henkilökunnalle.

Piirainen (2011) selvitti pro gradu – tutkielmassaan, millainen on turvallinen koulu oppilaiden mielestä ja mitkä tekijät lisäävät turvallisuutta ja turvattomuutta koulussa. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen tapaustutkimus, jossa tutkimuksen aineistona olivat 6.- 9. luokkalaisten koululaisten kirjoitelmat.

Luoman (2012) pro gradu tutkielman tarkoitus oli selvittää, mitä turvallisuuskulttuurin kehittäminen koulu-uhkauksen kohdanneessa oppilaitoksessa tarkoittaa ja mikä on uhkausten merkitys tässä prosessissa. Tutkimuksessa tarkasteltiin lisäksi miten oppilaitosten opettajat ja koulunjohtajat reagoivat koulu-uhkauksiin ja miten he kokevat voivansa vaikuttaa turvallisuuskulttuurin kehittämiseen. Kvalitatiivisen tapaustutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla Vantaan oppilaitosten opettajia ja koulunjohtajia. Tutkimuksen tulosten mukaan koulu-uhkaus yhdistettynä oman maan koulusurmiin järkyttää oppilaitoksen turvallisuuskulttuuria. Tilanne pakottaa oppilaitoksen henkilökunnan yhdessä viranomaisten kanssa laatimaan uusia turvallisuussuunnitelmia ja toimintamalleja vastaavien tilanteiden varalle. Uhkauksien ja koulusurmien myötä turvallisuusasioihin suhtaudutaan aiempaa vakavammin. Asenne turvallisuusasioihin paranee samoin suhtautuminen harjoitteluun ja turvallisuussuunnitelmien päivittämiseen. Koulunjohtajat kokevat voivansa vaikuttaa omalla esimerkillään oppilaitoksen turvallisuuskulttuurin positiiviseen kehittymiseen. Samoin opettajat kokevat, että heidän asenteillaan on merkitystä oppilaitoksen turvallisuuskulttuurin kehittämisessä. (Luoma 2012.)

Minna Virtanen on tutkinut vuonna 2013 Turun yliopistossa valmistuneessa pro gradu -työssään ”Turvallisuus on itsestäänselvyys, mutta se ei synny tyhjistä” opettajien näkemyksiä

turvallisuuskulttuurista ja sen kehittämisestä ammatillisessa oppilaitoksessa. Hän keräsi tutkimusaineistonsa opettajien kirjoitelmista. Virtasen tutkimuksessa kartoitettiin turvallisuuden kehittämistarpeiden ja puutteiden lisäksi tämän hetken pahimmat uhkat, vaarat ja riskit koulumaailmassa. Omassa tutkimuksessani on osittain käytetty samaa tarkastelukulmaa uhkien ja vaarojen osalta kuin Virtasen (2013) pro gradu -tutkielmassa. Tutkimukseni kohderyhmänä on kuitenkin koko erityiskoulun henkilöstö eivätkä ainoastaan opettajat. Lisäksi Virtasen tutkimus tehtiin ammatillisen oppilaitoksen opettajille ja oma tutkimukseni erityiskoulun henkilökunnalle.

Ari Ahoniemi (2014) tutki peruskoulujen turvallisuustilannetta Tampereen yliopiston pro gradu -tutkimuksessaan Peruskoulun ja poliisin yhteistyö. Ahoniemi keräsi tutkimusaineistonsa haastatteleamalla koulujen rehtoreita ja poliisin edustajia. Salla Saaren Jyväskylän yliopistolle tekemässä pro gradu -tutkimuksessa Minun koulussani on turvallista olla (2015) lähestyttään aihetta oppilaiden ja opettajien kokemuksilla ja ajatuksilla turvallisesta oppimisympäristöstä. Tutkimuksen aineisto koostui alakoulun 5. luokan oppilaiden kirjoitelmista ja opettajille tehdystä avoimesta kyselystä.

Linna (2007) tutki pro gradu -tutkielmassaan käsityöopettajien turvallisuustietoutta ja sitä, miten opettajat suhtautuvat työturvallisuuteen ja huomioivat sen työssään. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena, jossa lisäksi kartoitettiin opettajien näkökulmia käsityöopetuksen työturvallisuuteen.

Lanne (2001) selvitti diplomityössään yliopistojen ja korkeakoulujen turvallisuusjohtamista. Tutkimuksen mukaan yksi keskeisimpiä kehittämistarpeita oli turvallisuusasioihin liittyvän yhteistyön lisääminen. Kehittämistarpeita olivat lisäksi turvallisuuskulttuurin parantaminen, turvallisuusvastuiden tiedostamisen varmistus, turvallisuus resurssien lisääminen, lainsäädäntöä koskevan seurannan tehostaminen, perehdyttämisen kehittäminen ja seuraaminen, turvallisuuteen liittyvien menettelytapojen mittaaminen ja jatkuvaan kehittymiseen sitoutuminen. Tutkimus toimi esitutkimuksena Lanteen (2007) väitöskirjalle, jossa hän on jatkanut tutkimustaan yritysturvallisuuden hallinnan kehittämistarpeista.

Timo Savolainen (2014) teki Laurea-ammattikorkeakouluun opinnäytetyön, jonka nimenä on Työväkivallan uhka erityiskoulussa. Savolainen haastatteli opinnäytetyöhönsä viittä erityiskoulun työntekijää.

3 KÄSITTEET JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1. Turvallisuus-käsite

Turvallisuus on keskeinen inhimillinen ja sosiaalinen arvo (Niemelä 2000, 22). Turvallisuus mielletään usein itsestäänselvyytenä ja siihen kiinnitetään huomiota vasta tilanteissa, joissa se on syystä tai toisesta menetetty. Jokainen ihminen käsittää turvallisuuden omalla tavallaan. (Waitinen 2014, 5.) Turvallisuus-käsitteen määrittely on moniulotteinen ilmiö (Lindfors 2012, 7). Perustavaa laatua oleva dilemma syntyy englannin kielen termien safety ja security soveltuvuudesta tai soveltumattomuudesta suomalaisiin turvallisuuden käytänteisiin. Termeillä yhteiskuntaturvallisuus, sisäinen turvallisuus, laaja turvallisuus, yritysturvallisuus, turvattomuus ja niin edelleen on kaikilla omat viitekehyksensä, jotka hakevat omaa paikkaansa. (Limnell 2009, 46–47.)

Turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteet tarkoittavat joko objektiivista eli ulkoista tai subjektiivista eli koettua tilaa tai edellä mainittujen välistä suhdetta toisiinsa. Yksilötasolla turvattomuuden kokeminen on psykologista ja voi ilmetä esimerkiksi pelkoina, huolestuneisuutena tai psykosomaattisina oireina. (Niemelä 2000, 21.)

Limnellin mukaan (2009, 45) sekä akateemista että poliittista turvallisuuskeskustelua on käyty kolmessa ulottuvuudessa jo 1980-luvulta alkaen. Näiden kolmen diskurssin määrittely ja kiistanalaisuus vaikuttavat olennaisesti myös nykyajan poliittisissa linjauksissa ja keskusteluissa. Limnellin kuvaamat turvallisuuden diskurssiulottuvuudet ovat: 1) miltä turvataan (uhkat), 2) mikä turvataan (kohde), 3) miten turvataan (keinot). Kolme edellä mainittua turvallisuuskeskustelun kysymystä ovat pohjimmiltaan poliittisia, ja niissä kaikissa on kysymys valinnoista, joita toimija haluaa korostaa ja toteuttaa.

Turvallisuuden tunne kuvataan yhtenä elämän perustarpeena; jos se on uhattuna, itsensä toteuttaminen vaikeutuu (Mertala 2013, 21). Turvallisuutta on käsitelty tarpeena, jonka toteuttaminen on ihmisen hyvinvoinnin kannalta tärkeää. Tarveteoreettinen käsitys kuvaa ihmisen dynaamisena, omia tarpeitaan toteuttamaan pyrkivänä ja itseään toteuttavana olentona. (Niemelä 200, 22.)

Suomen perustuslain (1999/731) 7 §:n mukaan jokaisella henkilöllä on oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen sekä koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Laki velvoittaa

yhteiskuntaa varmistamaan yksilöiden ja yhteisöjen turvallisuustarpeet säädetyllä tavalla. Perusoikeudet eivät ainoastaan sido lainsäätäjiä vaan myös tietyiltä osin tuomioistuimia, eri hallintoviranomaisia ja myös yksityisiä kansalaisia. (Waitinen 2012, 53.)

3.2 Oppilaitosten turvallisuus

Kouluturvallisuutta koskevassa keskustelussa on tapahtunut huomattava muutos viimeisen kymmenen vuoden aikana. Oppilaitosmaailmassa turvallisuus ei ole ainoastaan väkivaltaa, oppilaitoksia koskevia uhkauksia tai tapaturmia, vaan se on osa jokapäiväistä toimintakulttuuria. Viime vuosien aikana oppilaitosturvallisuus on noussut eri hallinnonalojen keskusteluun ja kehittämiskohteeksi oppilaitosten turvallisuustyöryhmän raportin (Sisäasiainministeriö 2009), Sisäisen turvallisuuden ohjelman (Sisäasiainministeriö 2008) ja oppilaitoksissa tapahtuneiden äärimmäisten väkivallan tekojen myötä. (Lindfors 2012, 7.)

Aikaisemmin turvallisuusongelmien ajateltiin olevan häiriökäyttäytymistä, järjestyshäiriöitä ja muita turvallisuuteen liittyviä vähäisiä ongelmia. Lainsäädännön lähtökohtana oli se, että koulussa tapahtuvat ongelmat voitiin ja ne tuli hoitaa pääasiallisesti koulun sisäisin kasvatuksellisin keinoin. Mikäli koulun kurinpidolliset keinot olivat riittämättömiä takaamaan opiskelun turvallisuuden, turvautui opetuksen järjestäjä yhteiskunnan yleisiin turvajärjestelmiin. Käytännön toiminta edellytti jo silloin entistä kiinteämpää yhteistoimintaa muiden viranomaisten, kuten poliisin ja sosiaali- viranomaisten sekä koulun välillä. (Opetusministeriö 2000, 20; Ojala 2012, 79.)

Turvallisuustilanne ja toimintamalli oppilaitoksissa ovat radikaalisti muuttuneet viimeisten vuosien aikana koulukiusaamisen, päihteiden käytön ja nuorten syrjäytyminen myötä. Kyseessä ei ole enää niin sanotusti yksinkertainen ja vähäinen häiriö vaan koko yhteiskuntaan merkittävästi vaikuttava ongelma. Edellä mainittujen ongelmien lisäksi oppilaitokset ovat joutuneet uuden turvallisuus- haasteen eteen kouluampumisten myötä. (Ojala 2012, 79.) Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat nostivat ennennäkemättömällä tavalla esille turvallisuusyhteistyön tärkeyden ja merkityksen. Edellä mainittujen kouluampumisten jälkeen kirjattiin useita toimenpidesuosituksia (Jokela 13 kpl, Kauhajoki 9 kpl), joiden tavoitteena on oppilaitosten turvallisuuden lisääminen ja muun muassa koulusurmien todennäköisyyden pienentäminen ja niistä aiheutuneiden vahinkojen minimoiminen. (Sisäasiainministeriö 2009, Sisäasiainministeriö 2010). Oppilaitoksilta vaaditaan vakavaan

väkivaltaan varautumisessa entistä tehokkaampaa turvallisuusosaamista ja laaja-alaista yhteistyötä monen eri toimijan, kuten viranomaisten, kanssa. (Ojala 2012, 79.)

Perusopetuslain (682/1998) 29 §:n mukaan opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Laki velvoittaa opetuksen järjestäjän laatimaan opetussuunnitelman yhteyteen suunnitelmat, joilla suojataan oppilaiden fyysinen ja henkinen koskemattomuus, estetään koulukiusaaminen sekä kaikenlainen häirintä. Opetuksen järjestäjän on valvottava suunnitelmien noudattamista ja niiden toteuttamista. Opiskelijoiden oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön on säädetty myös lukiolaissa (629/1998), laissa ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) sekä ammattikorkeakoululaissa (351/2003) ja yliopistolaissa (558/2009). Oppilas- ja opiskelija-huoltolaissa (1287/2013) säädetään oppilashuollon tehtävistä, muun muassa opiskeluympäristön terveellisyyden, turvallisuuden ja esteettömyyden edistämisestä.

Perusopetuslain (682/1998) 37 §:n 1 momentin mukaan jokaisessa perusopetusta antavassa koulussa on oltava toiminnasta vastaava rehtori. Samat vaatimukset rehtorin vastuusta on säädetty lukiolain (1998/629) 30 §:ssä, ammatillisesta peruskoulutuksesta annetun lain (1998/630) 40 §:ssä, ammatillista aikuiskoulutuksesta annetun lain (1998/631) 16 §:ssä, ammattikorkeakoululain (351/2003) 13 §:ssä ja yliopistolain (558/2009) 17 ja 25 §:ssä. Ammatillista aikuiskoulutuksesta annetun lain (1998/631) 16 §:n mukaan opetuksessa sovelletaan ammatillisesta peruskoulutuksesta annetun lain (1998/630) säädöksiä rehtorin vastuusta. (Paasonen 2012, 105.)

Oikeus turvalliseen oppimisympäristöön pitää sisällään sekä henkisen että fyysisen turvallisuuden ja koskemattomuuden. Koulutuksen järjestäjän velvollisuutena on vastata, että turvallisuus ja oppilaiden koskemattomuus eivät vaarannu missään opetuksen vaiheessa. Käytännössä edellä mainitun veloitteen toteutumisesta ovat vastuussa oppilaitosten johto sekä myös opettajat omalta osaltaan. (Paasonen 2012, 105.)

Markkulan ja Öörnin (2009, 87) mukaan turvallisen koulun rakentaminen vaatii yhteistyötä, johon osallistuvat oppilaat, vanhemmat, rehtori, opettajat ja muu kouluhenkilöstö. Koulun ja kotien välinen yhteistyö kuuluu lain mukaan koulujen tehtäviin ja huoltajien osallistumismahdollisuudet tulisi kuvata opetussuunnitelmassa. Todellisuudessa vain 76 % ala- ja yläkouluista on kirjannut edellä mainitut asiat opetussuunnitelmaansa.

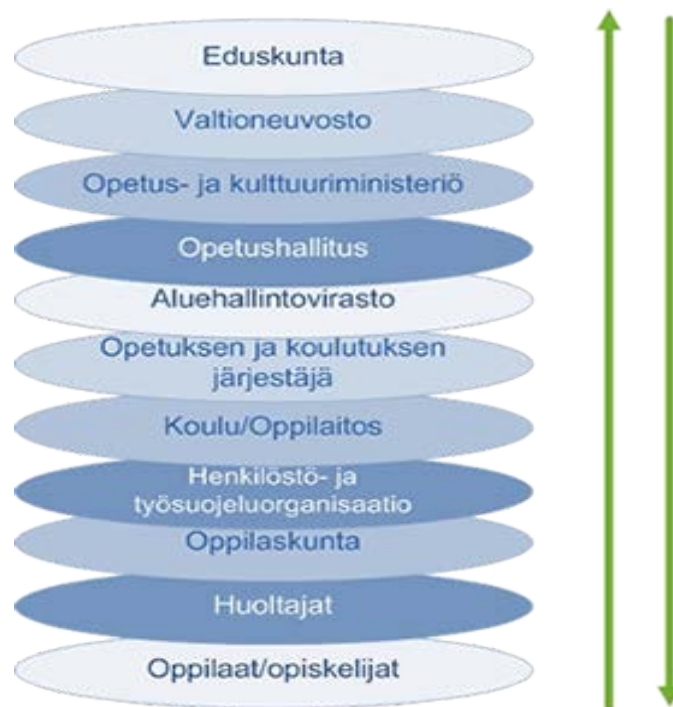
Oppilaitoksen turvallisuuteen vaikuttavat monet eri toimijat ja se koostuu useiden tekijöiden summasta (kuvio 1). Merkittävin vaikuttaja on eduskunta, joka päättää rahoituksen ja lakien lisäksi

koulutuspolitiikan linjauksista. (Paasonen 2012, 31.) Koulutuspolitiikan suunnasta ja strategisista päätöksistä vastaa valtioneuvosto, joka hyväksyy joka neljäs vuosi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan suunnitelmat koulutuksen ja yliopistoissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämistä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 51.) Valtion budjettiin sidottu koulutustarjonnan seuranta ja koulutusta koskevan lainsäädännön valmistelu kuuluvat myös opetus- ja kulttuuriministeriön tehtäviin. (Paasonen 2012, 31.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön tuottama strategia antaa toiminnalliset suuntaviivat ministeriön ja opetushallinnon toimintaan. Opetus- ja kulttuuriministeriön lainsäädäntöä ja normeja on uudistettu osana perusopetuksen turvallisuutta edistävää toimintaa. Turvallisuutta lisäävänä toimenpiteenä on parannettu oppilashuollon toimintaedellytyksiä muun muassa tukemalla täydennyskoulutusta ja kehittämishankkeita. Kouluja ja oppilaitoksia on ohjeistettu kehittämään omaa turvallisuus-kulttuuriaan ja tiivistämään viranomaisyhteistyötä. Tämän lisäksi on käynnistetty useita eri turvallisuutta edistäviä työryhmiä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012, 52.)

Oppilaitoksen turvallisuuteen vaikuttavat monet eri toimijat ja henkilöt. Käytännön toimeenpanossa keskeisin toimija on Opetushallitus, jonka vastuulla on laatia opetussuunnitelmien ja eri ammatillisten tutkintojen perusteet. Lisäksi Opetushallituksen yksi tärkeimmistä toiminnoista on koulutuksen kehittäminen. Opiskelijoiden oikeusturvasta vastaa aluehallintovirasto, joka käsittelee opetusta koskevat valitukset, kantelut ja arviointiin liittyvät oikaisuvaatimukset. Eri kuntien vastuulle jää velvollisuus järjestää perusopetusta ja niin halutessaan myös muidenkin asteiden koulutusta. Jokaiseen kuntaan on valittava vähintään yksi kunnanvaltuuston valitsema koululautakunta tai muu vastaava toimielin. Turvallisuuteen liittyvistä asioista lopulliset päätökset tekevät koulutuksen järjestäjät, ohjauksen mukaisten tavoitteiden mukaisesti. (Paasonen 2012, 31–32.)

Kuvio 1 Turvallisuuden edistäminen eri tasot (Opetushallitus 2013c).

Oppilaitosten toiminnassa turvallisuus nähdään tärkeänä osana hyvinvointia ja se on olennainen osa yhteiskunnan tilaa, jossa kukaan ei koe uhkaa tai vaaran olemassaoloa. Jokaisen ihmisen oikeusjärjestelmän takaamat kansalaisoikeudet on turvattu ja ympäröivä yhteiskunta koetaan turvalliseksi paikaksi asua ja elää. Yhteiskunnassa tapahtuvien rikosten, häiriöiden ja onnettomuuksien ennalta estämiseen on panostettu eikä niistä aiheudu huomattavaa turvattomuudentunnetta ihmisille. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 12.)

Turvallisuus voidaan käsittää ympäristön turvallisuutena, yksilön kokemuksena tai näiden suhteena, sekä uhkien arviointina että riskien hallintana. Seurauksena syntyy tila, jossa ei tunneta turvattomuutta. Hyvän ja toimivan oppimisympäristön tunnusmerkkejä ovat yleisen turvallisuuden lisäksi oppilaiden kokema turvallisuuden tunne. (Lindfors 2012, 12–14; Sisäministeriö 2012 a, 40–41.)

Turvallisuuden ylläpitämisen ja edistämisen tulee perustua yhteisesti hyväksi havaittuun ja hyväksytyyn käsitykseen. Turvallisuus on sekä teoriasolla että käytännön kautta osoitettu tarpeelliseksi ja sen ylläpitoa arvostetaan osana oppilaitoksen perustoimintaa. Oppilaitoksen turvallisuuskulttuurin kautta luodaan vankka pohja päivittäiselle arkiturvallisuudelle. Tähän

toimintaan kuuluvat kaikki erilaiset turvallisuusratkaisut, joilla varmistetaan jokapäiväisen työn toteutuminen oppilaitoksessa. Näihin toiminnallisiin ratkaisuihin kuuluvat muun muassa henkinen hyvinvointi, oppilaitoksessa vallitseva ilmapiiri, turvallisuutta edistävät toimenpiteet, rakenteelliset turvallisuusratkaisut ja oppilaitoksen omavalvonta turvallisuuden osalta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 38.)

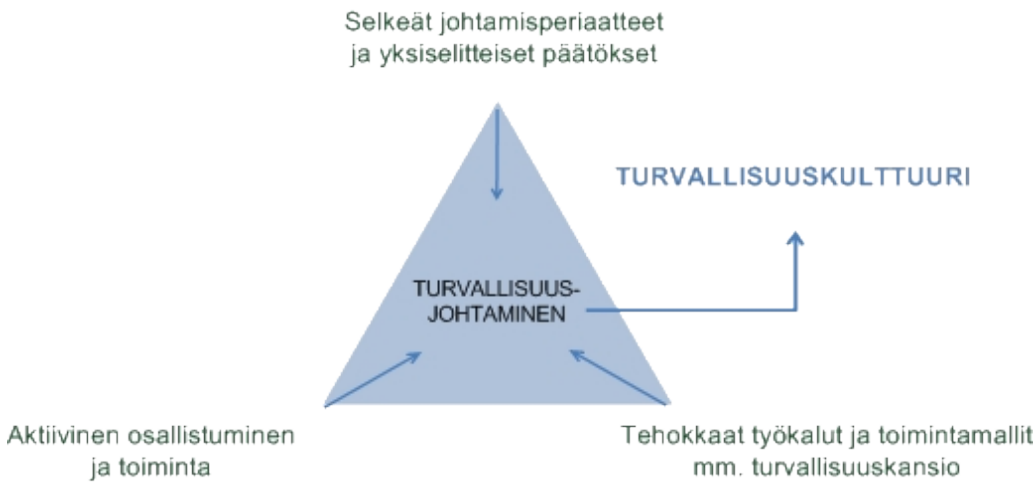
Turvallisen oppimisympäristön rakentamiseen ja luomiseen vaikuttaa huomattavasti se, miten oppilaitoksen turvallisuuskulttuuriin suhtaudutaan. Yksilöiden arvojen, käsitysten ja asenteiden lisäksi oppilaitoksen turvallisuuskulttuuriin vaikuttavat vahvasti organisaation säännöt, normit, ilmapiiri ja toimintamallit (kuvio 2) Oppilaitoksen edellytetään olevan turvallinen oppimisympäristö, jossa toimitaan hyvän turvallisuuskulttuurin ylläpitämiseksi ja samalla opetetaan opetussuunnitelman mukaisesti turvallisuutta. (Lindfors 2012, 12–14.)

Kuvio 2 Turvallisuuskulttuurin muodostuminen (Waitinen 2014, 19.)

Turvallisuuskulttuuri ei ole pelkästään kirjallisia suunnitelmia ja niiden satunnaista päivittämistä. Se pitää sisällään turvallisuusasioiden osaamisen lisäksi ohjeistusten, ohjeiden ja toimintamallien omaksumisen sekä niiden edellyttämän toiminnan siirtämisen käytännön tasolle (kuvio 2). Ennakoivan suunnittelun lisäksi turvallisuuden varmistaminen vaatii muun muassa säännöllistä harjoittelua kriisitilanteiden varalta. Tärkeää on myös ottaa turvallisuutta käsittelevään suunnitteluun mukaan oppilaitoksen henkilökunnan lisäksi oppilaat ja heidän huoltajansa. Toimintamallit laaditaan yhteistyössä ja niiden tulee olla jokaisen kouluyhteisössä työskentelevän henkilön, oppilaiden ja huoltajien tiedossa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 38.)

Kuvio 3 Turvallisuustyön organisointi ja johtaminen (Opetushallitus 2013)

Turvallisuuskulttuuri on kokonaisuus, joka syntyy ennakoinnista, valvonnasta, kehittämisestä arvioinnista ja seurannasta. Hyvä turvallisuuskulttuuri on syntynyt, kun toimintaan liittyvät vaarat ja uhkat on arvioitu ja niiden ennaltaehkäisy on systemaattisesti suunniteltua sekä toiminta oppilaitoksessa on turvallista. Turvallisuusperiaatteet, jotka oppilaitosyhteisö on toiminnalleen hyväksynyt ja joita se on sitoutunut toteuttamaan, määrittävät ne asiat, jotka yhteisö on kokenut tärkeiksi. Kokonaisvaltaista turvallisuuskulttuuria kuvastaa jokaisen henkilön vahva sitoutuminen turvallisuuden ylläpitämiseen ja päivittäiseen toimimiseen turvallisuuden ylläpitämiseksi. Tavoitteelliseksi turvallisuus muuttuu siinä vaiheessa, kun siitä on tullut osa oppilaitoksen arkipäiväistä toimintaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 38.)

Työturvallisuuslakiin on kirjattu väkivallan uhasta seuraavaa: *Työssä, johon liittyy ilmeinen väkivallan uhka, työ ja työolosuhteet on järjestettävä siten, että väkivallan uhka ja väkivaltatilanteet ehkäistään mahdollisuuksien mukaan ennakolta. Työnantajan on työpaikalla varauduttava väkivallan uhkaan, sen torjumiseen ja rajoittamiseen turvallisuusjärjestelyjen avulla. Varautumiseen kuuluu muuan muassa toimintaan soveltuvien turvallisuuslaitteiden hankinta, joilla apua voidaan hälyttää. Pelkkien laitteiden olemassaolo ei ole riittävä toimenpide, vaan työnantajan on laadittava työpaikalle ohjeistus, joissa on ennakolta otettu huomioon uhkaavat tilanteet ja toiminta niiden aikana. Tarkoituksena on minimoida uhkaavien tilanteiden vaikutus työntekijän turvallisuuteen ja koskemattomuuteen sekä varmistaa harjoittelun ja testaamisen avulla ohjeistuksen ja laitteiden toimivuus.* (Työturvallisuuslaki 2002/738.)

Viimeisen kymmenen vuoden aikana turvattomuus ja vakava väkivalta ovat lisääntyneet opetus- ja kasvatusalalla. Traagiset koulusurmat (Jokela 2007 ja Kauhajoki 2008) ovat äärimmäinen esimerkki oppilaitoksissa tapahtuneista väkivaltatilanteista. Sisäisen turvallisuuden ohjelmaan vuosille 2011–2015 on kirjattu yhdeksi arjen turvallisuushaasteeksi oppilaitosten turvallisuus. Lapset ja nuoret viettävät suuren osan arkipäivän tunteista koulussa ja oppilaitoksissa. Näin ollen oppilaitoksilla on tärkeä merkitys lasten ja nuorten arjessa ja turvallisuuden tunteen synnyssä. Lasten ja nuorten päivittäistä hyvinvointia vaarantaa muun muassa koulukiusaaminen, joka voi aiheuttaa nuoren elämään kauaskantoisia sekä henkisiä että fyysisiä vammoja. (Sisäasiainministeriö 2012a, 15.)

Onneksi väkivaltaiset kriisitilanteet ovat Suomen kouluissa harvinaisia, eivätkä kaikki opettajat välttämättä joudu väkivallan uhreiksi työuransa aikana (Saloviita 2008, 175). Kuitenkin Fagerströmin & Länsikallion & Sipposen (2015) tutkimuksen mukaan opetuslalla työskentelevät henkilöt joutuvat päivittäin osallisiksi erilaisiin väkivaltatilanteisiin. Tutkimuksen mukaan riskiä joutua väkivallan uhriksi lisäsi opettajan nuori ikä, miessukupuoli ja erityisopettajana työskentely. (Fagerström ym. 2015, 3.) Tilastollisesti (nuorisoriikollisuuskyselyt) oppilaiden opettajia kohtaan kohdistamassa väkivallassa ei ole tapahtunut suurta kasvua vuosien 1995–2008 aikana. Vuoden 2008 kyselyn mukaan yhdeksäsluokkalaisista 41 % ilmoitti tahallisesti loukanneensa opettajaa. Väkivaltaa ja häirintää voi tapahtua myös opettajan taholta. Vuonna 2008 toteutetun lapsiuhritutkimuksen mukaan 18 % kyselyyn vastanneista yhdeksäsluokkalaisista oli kokenut opettajien taholta loukkaavaa käytöstä ja väkivaltaa oli kokenut 2 %. (Salmi & Kivivuori 2009, 1.)

Avoin ja aktiivinen vuorovaikutus oppilaiden ja henkilökunnan välillä on keskeinen osa väkivallan ehkäisyä ja hallintaa. Vuorovaikutuksella saadaan tärkeää tietoa toisen henkilön tunnetilasta ja pyrkimyksistä. (Kyllönen & Rickman 2011, 73.) Monet oppilaat ovat estäneet kouluissa suunnitteilla olleita kouluampumisia, kun he ovat kertoneet vanhemmille tai koulun henkilökunnalle omasta mielestään huolestuttavista asioista ja tapahtumista. Oppilaat eivät ole ainoita ihmisiä, joilla on mahdollisuus estää vakavia kouluissa tapahtuvia rikoksia. Kuka tahansa, jonka tietoon on tullut jonkun henkilön taholta huolestuttavia signaaleita, voi olla ratkaiseva tekijä vakavan rikoksen estämisessä. (Langman 2010, 183.)

Mikäli koulussa ei ole avointa vuorovaikutussuhdetta oppilaiden ja henkilökunnan välillä, voi tuloksena olla myös väkivallan ja kiusaamisen katkeamaton kierre. Koulukiusaamisesta on puhuttu paljon ja lisäksi ennalta ehkäisevään toimintaan on kiinnitetty yhä enemmän huomiota.

Keskusteluista ja ennalta estävistä toimista huolimatta edelleen 10 prosenttia peruskoulujen alaluokkien oppilaista joutuu vähintään viikoittain kiusatuksi. Kouluterveyskyselyn mukaan yläkoulun 8–9 luokkien oppilaista kahdeksan prosenttia ilmoitti tulleen kiusatuksi vähintään kerran viikossa. (Mäntylä & Kivelä & Ollila & Perttola 2013, 15.) Salmivallin (2010, 17) mukaan peruskouluikäisten kiusattujen oppilaiden osuus on eri tutkimusten mukaan noin 5–15 %.

Haastavaksi oppilaitoksissa koulukiusaamiseen puuttumisen tekee se, että vain 21 % kiusaamistapauksista tulee aikuisten tietoon. Luottamuspuola aikuisten ja lasten tai nuorten välillä on yksi syy, miksi kiusaaminen salataan aikuisilta. Lisäksi lapset ja nuoret ajattelevat, että aikuiset eivät halua puuttua tai he eivät voi puuttua kiusaamisen lopettamiseen. Pelkona on myös, että aikuisille kertomisen jälkeen kiusaaminen muuttuu kovemmaksi. Lasten ja nuorten pelko pitää valitettavasti paikkansa, ellei kiusaamisen puututa tehokkaasti ja mikäli ei ole olemassa pitkäkestoista seurantaa siitä, että kiusaaminen on todellisuudessa loppunut. (Hamarus 2012, 28.)

Työturvallisuuslaki (738/2002) velvoittaa työpaikkoja ilmoittamaan väkivallasta ja sen uhkasta. Ilmoittamisessa on valitettavasti huomattavia organisaatiokohtaisia eroja. Syynä voi olla se, että opetus- ja kasvatusalalla ei ole käytössä vakivaltatapauksiin omaa toimialakohtaista ilmoitusmenettelyä. Työterveyslaitos kehitti hankkeen yhdessä OAJ:n ja Työhyvinvointifoorumin kanssa hankkeen, jonka tarkoituksena oli kehittää ilmoitusmenettelymalli, jossa tunnistettaisiin turvallisuutta vaarantava väkivalta ja sen uhka. Tavoitteena oli väkivaltatilanteiden käsittelyn ja turvallisuutta parantavien toimenpiteiden suunnittelu ja kehittäminen. (Fagerström ym. 2015, 3.)

Hankkeen tulosten mukaan opetus- ja kasvatusalalla tapahtuu oppilaiden aiheuttamia fyysisiä väkivaltatilanteita, joissa osallisena ovat alalla työskentelevät ja toiset oppilaat. Koulujen ja oppilaitosten puuttumisessa tilanteisiin ja väkivaltatilanteiden käsittelyssä on huomattavia puutteita; varsinkaan esimiesten väkivaltatilanteisiin puuttuminen ei ole järjestelmällistä.

Opetus- ja kasvatustalouden väkivallan torjuntaan liittyvien toimien toteuttaminen ei ole yksinkertaista. Tuloksellinen ja tehokas puuttuminen vaatii monen eri toimijan saumatonta yhteistyötä, jossa on otettava huomioon erityislainsäädäntö, joka koskee opetus- ja kasvatustaloutta. Lisäksi on huomioitava ja huolehdittava väkivaltaa kokeneiden lasten terveydestä ja aikuisten työssäkäynnin edellytyksistä. Esimiesten vastuulla on toteuttaa ja suunnitella väkivaltaa kokeneiden työntekijöiden kanssa tarpeelliset toimenpiteet, jotta työntekijä voi jatkaa työelämässä tunteen ja kokematta väkivaltaa tai sen uhkaa. (Fagerström ym. 2015, 3.) Fagerströmin ym. (2015) tutkimuksen mukaan koulun yleisin

toimenpide väkivalta- ja poikkeamatilanteissa on yhteydenotto vanhempiin (taulukko 2). Tutkimuksessa käsitellyissä ilmoituksissa (n=53) ei kertaakaan otettu yhteyttä poliisiin eikä soitettu hätäkeskukseen (Fagerström ym. 32.)

Salmen & Kivivuoren (2009, 1–2.) mukaan poliisille ilmoitetaan vain pieni osa väkivaltatapauksista ja muista oppilaitoksissa tapahtuvista rikoksista. Vallitsevan toimintatavan seurauksena on se, että oppilaitoksista ei saada todellista tilannekuvaa rikostilanteesta. Oikean tiedon saamiseksi rikosten määrästä tarvitaan virallisten viranomaistilastojen lisäksi kyselyjä ja tutkimuksia, joissa mitataan kokonaisrikollisuutta. Tämä koskee myös työpaikoilla tapahtuvia rikoksia, joista satunnaisesti tehdään rikosilmoitus tai ilmoitetaan työsuojeluorganisaatiolle. Valtaosa ilmoituksista jää joka tapauksessa tekemättä aiheuttaen vääristymän tilastoihin. Ajallisten muutosten arviointi vaikeutuu huomattavasti ilmoitusaktiivisuuden muutosten myötä.

Taulukko 1 Väkivalta ja poikkeamatilanteiden mukaan tehdyt toimenpiteet (n=53). (Fagerström ym. 2015)

otettu yhteyttä	kyllä	ei vielä arvioitu	ei
huoltajiin	48	32	20
opiskelijahuoltoon	30	35	36
lastensuojeluun	-	8	92
hätäkeskukseen	-	-	100
poliisiin	-	-	100
vakuutusyhtiöön / tehty tapaturmailmoitus	-	3	97
työsuojeluvaltuutettuun	12	88	-
työsuojelupäällikköön	8	92	-
työsuojeluviranomaisiin	3	3	94
työterveyshuoltoon	4	4	92
esimiehen esimieheen	10	57	33

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2015, 48) nostaa väkivallan ehkäisyn lisäksi yhdeksi turvallisuuden ylläpitämisen osa-alueeksi toimivan kulunvalvonnan. Kulunvalvonnan ja lukituksen avulla voidaan ohjata eri henkilöiden pääsyä oppilaitoksen tiloihin, jotka ovat julkisia, puolijulkisia tai ainoastaan

oppilaitoksen henkilökunnalle tarkoitettuja. Oppilaitoksissa kulkuoikeuksia on annettu henkilökunnalle ja oppilaille. Tämän lisäksi voi olla tilanteita, joissa oppilaiden vanhemmilla saattaa olla tarve päästä oppilaitoksen tiloihin. Kouluja ja oppilaitoksia käytetään myös vapaa-ajan harrastustoimintaan. Edellä mainitut asiat luovat huomattavan haasteen oppilaitosrakennuksen kulunvalvonnan toteuttamiselle.

Kulunvalvonta tulee huomioida myös tilanteissa, jossa joku henkilö haluaa tulla seuraamaan opetusta. Opetus on julkista ja tätä julkisuutta voidaan rajoittaa vain perustelluista syistä. Opetuksen seuraamisen rajoittaminen on mahdollista, jos ulkopuolisen läsnäolo haittaa opetusta esimerkiksi tilojen ahtauden tai käytettävän opetusmenetelmän vuoksi. Rajoittaminen tulee kysymykseen myös, jos on ilmeistä, että ulkopuolisen henkilön läsnäolo voi haitata tai häiritä oppilaiden tai opettajien työskentelyä. Missään tilanteissa opetuksen seuraaminen ei saa vaarantaa oppilaiden turvallisuutta. (Poutala 2010, 76–77.)

3.3 Oppilaitosten turvallisuusjohtaminen

Oppilaitosten toimintaympäristö on muuttunut huomattavasti viime vuosien aikana yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutuksesta. Yhteiskunnan muutokseen ovat vaikuttaneet muuan muassa kansainvälistyminen, monikulttuurisuus, väestön ikäluokkien muutokset, työelämän muutokset sekä niiden myötä muuttunut koulutuspolitiikka. (Paasonen 2012, 11.) Huomattava muutos on tapahtunut myös oppilaitosten määrässä, joka on vähentynyt 1210 oppilaitoksella vuosien 2005–2014 aikana. Samana ajanjaksona peruskouluasteisten erityiskoulujen määrä on vähentynyt 198 koulusta 99:ään. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 11.)

Vuonna 2013 Suomessa oli 3096 eri koulua ja oppilaitosta, joissa oli oppilaita 669 100 (taulukko 1). Peruskouluja oli 2 576, joissa oli 520 800 oppilasta ja peruskouluasteen erityiskouluja 105, joissa oli oppilaita 5 500. Lukioita oli 374 lukiota, joissa oli 115 400 opiskelijaa. Perus- ja lukioasteen kouluja oli 41, joiden opiskelijamäärä oli 27 400. Oppilaista säännöllistä tukea tai useita tukimuotoja oppimisessaan tai koulunkäynnissään tarvitsi yhteensä 35 033 oppilasta. Kaikista peruskouluista yli sadan oppilaan kouluja oli 61 % ja yli tuhannen oppilaan kouluja oli kaksi. Lukioissa vastaavasti vuonna 2013 oli 27 % alle 100 opiskelijan ja 73 % vähintään sadan opiskelijaa oppilaitosta. Yli 1000 opiskelijan lukioita oli yhteensä 16. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 11.)

Taulukko 2 Koululaitoksen oppilaitokset 2005–2014. (Tilastokeskus 2014.)

	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Oppilaitostyypit yhteensä	4838	4023	3934	3838	3740	3628
Peruskoulut	3347	2785	2719	2644	2576	2498
Peruskouluasteen erityiskoulut	195	129	118	110	105	99
Lukiot	428	395	388	381	374	366
Perus- ja lukioasteen koulut	37	38	39	41	41	42
Ammatilliset oppilaitokset	182	132	129	124	120	105
Ammatilliset erityisoppilaitokset	13	6	6	6	6	6
Ammatilliset erikoisoppilaitokset	40	34	34	34	34	33
Ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset	38	25	26	26	25	25
Palo-, poliisi- ja vartiointialojen oppilaitokset	2	1	1	1	1	1
Sotilasalan ammatilliset oppilaitokset	18	14	13	13	13	12
Ammattikorkeakoulut	31	27	27	27	27	26
Yliopistot	20	16	16	16	14	14
Sotilaskorkeakoulut	1	1	1	1	1	1
Musiikkioppilaitokset	91	88	88	88	87	87
Liikunnan koulutuskeskukset	14	14	14	14	14	14
Kansanopistot	86	82	82	80	78	77
Kansalaisopistot	247	199	196	195	187	185
Opintokeskukset	11	10	10	10	10	11
Kesäyliopistot	20	20	20	20	20	20
Muut oppilaitokset	17	7	7	7	7	6

Samoihin haasteisiin täytyy vastata myös oppilaitosjohtamisen, joka on viimeisen vuosikymmenen aikana kokenut totaalisen muutoksen. Lakisäätteiset ja muut toimintaa säätelevät vaatimukset asettavat yhä vaativampia haasteita johtamiselle. Turvallisuusjohtaminen on järjestelmällistä toimintaa, jonka tavoitteena on ennalta estää oppilaita ja henkilöstöä, ympäristöä, tietoa ja omaisuutta vahingoittavien tapahtumien syntyminen. (Paasonen 2012, 11.) Turvallisuusjohtamisen tavoitteena ei ole ainoastaan tapahtumien ennalta estäminen vaan akuuttien jo tapahtuneiden tilanteiden selvittäminen, mikäli ne eivät kuulu muille viranomaisille, poliisi- tai pelastustoimelle. Turvallisuuskulttuuriin kuuluu henkilöstön ja oppilaiden yhteinen halu ennalta estää onnettomuuksia ja vahinkoja sekä varautua erilaisiin poikkeustilanteisiin. (Opetushallitus 2012.)

Oppilaitosten johtaminen ei eroa juurikaan muusta johtamisesta. Määrätyt tehtävät perustuvat lakisäätteisiin velvoitteisiin, joita täydentävät organisaatiokohtaiset ohjeet ja strategiat. Oppilaitoksen johtajan on hallittava tai ainakin ymmärryksen tasolla tiedettävä sekä taloushallinnon että

oikeudellisten kysymysten merkitys toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. (Paasonen 2012, 12.) Turvallisuusjohtaminen ei ole kausiluontoista toimintaa vaan jatkuvaa turvallisuussuunnittelua ja oppilaitoksen toiminnan seurannan toteuttamista. (Waitinen 2011, 48.) Turvallisuusjohtaminen on kokonaisvaltaista toimintaa, johon sisältyy sekä lakisääteinen että omaehtoinen turvallisuuden hallinta (kuvio 3). Toiminnassa yhdistyy eri menetelmien ja toimintatapojen lisäksi myös ihmisten johtaminen. Punaisena lankana on turvallisuuden ja terveyden jatkuva edistäminen, kehittäminen, suunnittelu ja seuranta. (Työsuojeluhallinto 2010, 6.)

Hyvä turvallisuusjohtaminen vaatii onnistuakseen monta eri lähtökohtaa. Koko oppilaitoksen johdon pitää olla sitoutunut valittuun ajatustapaan, jotta henkilöstö motivoituu toimimaan asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Sitoutunut ja motivoitunut henkilöstö varmistaa sen, että turvallisuusjohtamista koskeva ajattelutapa ja siihen liittyvät toiminnot kehittävät oppilaitoksen turvallisuuskulttuuria. (Työsuojeluhallinto 2010, 6.) Yksi keskeinen turvallisuusjohtamiseen liittyvä työkalu on riskien arviointi, jonka avulla arvioidaan oppilaitoksessa vallitsevat työolojen ja ympäristötekijöiden kehittämistarpeet. Toimivalla turvallisuusjohtamisella varmistetaan työntekijöiden ammatillinen sekä tiedollinen että taidollinen taso unohtamatta motivoivaa vaikutusta. (Waitinen 2012, 48.)

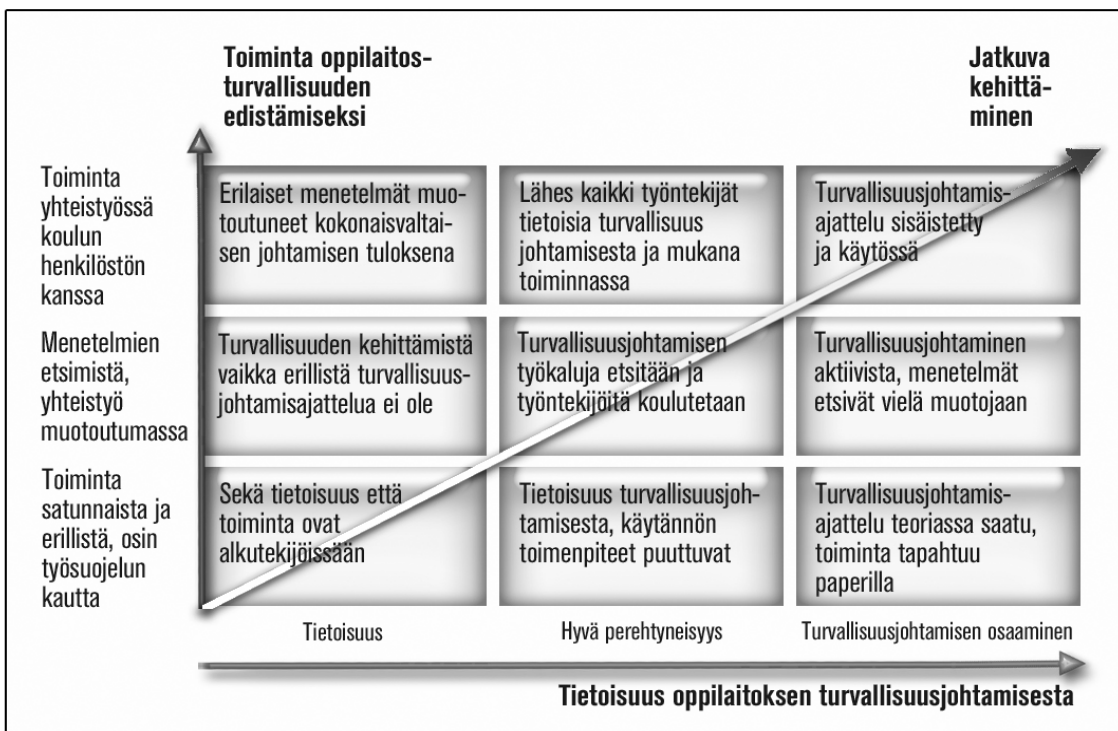
Viimeaikaisten muutosten lisäksi oppilaitosten turvallisuusjohtamisen haasteena ja ongelmana ovat mittarit. Oppilaitosmaailmassa yleisesti käytettyjä niin sanottuja kovia kvantitatiivisia mittareita ovat kuolemantapaukset ja eriasteisesti fyysisesti vammautuneiden ihmisten määrä. Näillä mittareilla mitattuna suurimmat koulu- ja opiskelijaikäisten turvallisuusuhkat ovat liikenneonnettomuudet ja itsemurhat. Tätä faktaa ei pidä unohtaa oppilaitoksen turvallisuuden suunnittelussa eikä toteutuksessa. Vaarana on kuitenkin se, että turvallisuusjohtamisessa keskitytään liikaa kvantitatiivisiin mittareihin ja unohdetaan laadullisten mittareiden hyväksikäyttö. Oppilaiden turvattomuuden tunne, väkivallan pelko ja uhka ja niihin liittyvät psyko-fyysis-sosiaaliset seuraamukset ovat asia, jota ei saa missään vaiheessa unohtaa. (Ojala 2012, 86.)

Turvallisuuden ylläpitäminen ja edistäminen tulee ottaa huomioon jokaisessa oppilaitoksen kaikilla koulutustasoilla. Turvallisuusjohtamisen hallitseminen ja kokonaisvaltainen kehittäminen on edellytys toimivalle ja kehittäväälle turvallisuusyhteistyölle. Turvallisuuskulttuuria ja -asennetta tulee ylläpitää ja kehittää koko ajan ottaen huomioon yhteiskunnan muuttuvat olosuhteet. Turvallisuusnäkökulma tulee ottaa huomioon kaikissa oppilaitoksen toiminnoissa ja toiminnan tulee olla tavoitteellista toimintaa, jossa saavutettuja tuloksia seurataan ja arvioidaan systemaattisesti.

Turvallisuus on sulautettava osaksi oppilaitosten arkea ja toimintaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 39-40.)

Oppilaitoksessa turvallisuuskulttuurin johtamisen tavoite saavutetaan, kun on olemassa selkeät toimintatavat ja -ohjeet. Henkilöstössä vallitsee avoin ja monipuolinen viestintä sekä osapuolten välillä käydään kattavaa keskustelua turvallisuutta vaarantavista riskeistä ja niiden estämisen toimenpiteistä. Turvallisuuskulttuurin toteutumisen edellytyksenä on henkilöstön ja johdon sitoutuminen turvallisuuskulttuurin kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Toimivan ja aktiivisen sitoutumisen kautta työyhteisön toimintatapa välittyy myös sidosryhmille ja oppilaille. Oppilaitoksen tehokas ja toimiva turvallisuusjohtaminen ei ole mahdollista, ellei turvallisuuskulttuurin tärkeyttä ole sisäistetty ja ymmärretty. Turvallisuuskulttuurin avulla voidaan jäsentää oppilaitoksen jokapäiväistä turvallisuustoimintaa. Kulttuuria voidaan kuvata eräänlaisina toiminnan rajoina, joiden sisällä henkilöstön oletetaan toimivan. (Paasonen 2012, 96–97.)

Kuvio 4 Tietoisuus oppilaitoksen turvallisuusjohtamisesta. (Työsuojeluhallinto 2010.)

Johtajan rooli turvallisuuskulttuurin luoja ja kehittäjänä on kiistaton. Johtajalla täytyy olla vahvuutta kyseenalaistaa itsestäänselvyydet ja ymmärtää laaja-alaisesti oppilaitoksen toiminnalle asetetut turvallisuutta koskevat vaatimukset. Tehokkain keino vaikuttamiseen on johtajan henkilökohtaisen sitoutumisen lisäksi aktiivinen osallistuminen oppilaitoksen turvallisuuden kehittämiseen. Tavoitteena on luoda rakenteet, jotka tukevat oppilaitoksen turvallista toimintaa ja ottavat huomioon tarkoituksenmukaisuuden ja riskien tiedostamisen ja hallinnan. Oppilaitoksen johtajalla on tärkein rooli turvallisuuskulttuurin luomisessa ja kehittämisessä. Hänellä on valta ja mahdollisuus muokata omalla esimerkillään kulttuuria haluamaansa suuntaan. Muutos voi tapahtua ajallisesti mitattuna hitaasti mutta joka tapauksessa "oikeaan suuntaan". Heikon johtamisen lopputuloksena syntyy heikko yhteinen turvallisuuskulttuuri. Syntyy useita erilaisia toisistaan poikkeavia alakulttuureita, jotka aiheuttavat henkilöstössä epätietoisuutta ja jotka kuluttavat henkilöstöresursseja turhaan. (Paasonen 2012, 97.)

Kaikki johtaminen, myös turvallisuusjohtaminen, voidaan jakaa kahteen eri osa-alueeseen, strategiseen ja operatiiviseen. Strategisessa turvallisuusjohtamisessa suunnitellaan tavoitteet, joilla saavutetaan tulevaisuuden tavoitetila. Strategiaprossissa otetaan huomioon resurssit, riskit, sääntelyn vaikutukset ja kaikki muut tekijät, joilla on vaikutusta asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen. Suunnitelman toteutuminen vaatii arviointia, jossa otetaan huomioon parhaat käytännöt, joilla päästään asetettuihin tavoitteisiin. Toiminnan toteutusta ja visioita ei aseteta muutaman viikon päähän, vaan suunnittelu on niin sanottua pitkän tähtäimen suunnittelua, esimerkiksi viiden vuoden päähän ulottuvaa toimintaa. Operatiivinen turvallisuusjohtaminen keskittyy ajallisesti ja toiminnallisesti pienempiin kokonaisuuksiin. Esimiehen tehtäväksi jää päivittäin tapahtuvan muun johtamisen osana valvoa ja tukea työntekijöiden tavoitteisiin pääsemistä ja analysoida toiminnan riskejä. (Paasonen 2012, 89.)

Paasonen (2012) nosti kirjassaan esille kansallisen turvallisuusauditointikriteeristön, Kataktrin, joka julkaistiin osana sisäisen turvallisuuden ohjelmaa marraskuussa 2009. Kriteeristön valmisteluun osallistuivat viranomaiset, elinkeinoelämä ja turvallisuustoimijat, joten kyseessä on sekä kansallisesti että kansainvälisesti merkittävä tuotos. Merkittävyys syntyy siitä, että se mahdollistaa läpinäkyvyyden ja yhtäläisyyden sitä käyttävien viranomaisten toimintaan sekä elinkeinoelämään kustannustehokkaan turvallisuustoiminnan, jossa viranomaisvaatimukset ovat ennakoitavissa. (Paasonen 2012, 90.)

Pää tavoitteena on viranomaistoimintojen yhtenäistäminen silloin, kun yrityksessä tai muussa yhteisössä toteutetaan viranomaisen toimesta kohteen turvallisuustason todentavaa auditointia. Edellä mainitut velvoitteet ovat yhä tavallisempia Euroopan unionin eri hankkeissa. Katakriin toisena tavoitteena on auttaa yrityksiä, yhteisöjä sekä viranomaisia oman sisäisen turvallisuustyön toteuttamisessa. Näin ollen Katakria voidaan käyttää myös organisaation perustyökaluna, kun suunnitellaan omaehtoisesti turvallisuustyötä. On kuitenkin muistettava, etteivät elinkeinoelämän suositukset ole viranomaisvaatimuksia. Niiden toteuttaminen on kuitenkin oikeaan suuntaan johtava toimintamalli, kun halutaan ennalta varautua tilanteeseen, jossa joudutaan täyttämään viranomaisvaatimuksia. (Paasonen 2012, 90–91.)

Katakri jaetaan neljään pääosaan: hallinnollinen turvallisuus (turvallisuusjohtaminen), henkilöstöturvallisuus, fyysinen turvallisuus ja tietoturvallisuus. Auditoinnissa tulee ottaa huomioon kaikkien neljän osion vaatimukset, koska niitä ei ole rakennettu erillisiksi kokonaisuuksiksi. Kriteeristön huonona puolena on se, että se on rakennettu perinteisten turvallisuusalueiden mukaisesti. Tästä syystä on käyty keskusteluja muiden turvallisuuden osa-alueiden lisäämisestä kriteeristöön. Tärkeämpää olisi kehittää Katakria vastaamaan nyky-yhteiskunnan organisatorisia edellytyksiä, joissa kaikessa organisaation toiminnassa on kokonaisvaltaisesti otettu turvallisuusnäkökulma huomioon. Katakriin on luotu kolmiportainen luokitteluasteikko koskemaan viranomaisvaatimuksia. Luokittelu vastaa valtionhallinnon tietoturvallisuusasetuksen mukaista turvallisuuskäsitteistöä, joita ovat perustaso, korotettu taso ja korkea taso. (Paasonen 2012, 91.)

Perustason tunnusmerkit täyttävä organisaatio on toteuttanut turvallisuuden osalta niin sanotut minimivaatimukset. Turvallisuutta tarkastellaan hajanaisesti, yksittäisinä osa-alueina ja sääntelyn määräämät velvoitteet toteutetaan kustannustehokkuusajattelun kautta. Esimerkiksi pelastussuunnitelma on laadittu, mutta suunnitelmaa ei hyödynnetä turvallisuutta ylläpitävänä työkaluna, vaan se on olemassa jossain mapissa tai tietokoneelle tallennettuna. Tämän tyyppisen organisaation ongelmat ja kehittämiskohteet havaitaan usein vasta eri tarkastuksissa sekä onnettomuus- ja vaaratilanteissa. Organisaation tavoite on vain sidosryhmäkohtaisten vaatimusten toteuttaminen. Organisaatio ei ole budjetoinut turvallisuuden kehittämiseen erillisiä resursseja. Systemaattisesta turvallisuusjohtamisesta ei voida puhua, kun kyseessä on perustason organisaatio. (Paasonen 2012, 91–92.)

Korotetun tason organisaatiossa johto on tiedostanut turvallisuusasioiden merkityksen koko organisaatiolle. Tästä huolimatta tämän tyyppien organisaatiossa turvallisuusasiat eivät ole tulleet

osaksi turvallisuuskulttuuria. Syitä vallitsevaan tilanteeseen voivat olla resurssien vähäisyys, henkilöstön vaihtuvuus ja muut mahdolliset asiat. Esimerkkinä korotetun tason organisaation toiminnasta on tieto-omaisuuden suojaaminen teknisesti hyvillä ratkaisulla, mutta henkilöstön roolia turvallisuusriskien aiheuttajana ei huomioida tai tajuta. Teknisen investoinnin hyödyissä ei ole huomioitu inhimillisen virheen mahdollisuutta. Turvallisuuden kehittämisessä käytetään teknisiä tai ohjeisiin perustuvia keinoja. Organisaatio on kehittynyt turvallisuustoimenpiteiden saralla, mutta turvallisuusnäkökulma ei ole tullut osaksi organisaation päivittäistä ydintoimintaa. (Paasonen 2012, 92.)

Korkeimman tason turvallisuustoiminnassa on otettu huomioon sekä ihmiset että tekniikka. Toimenpiteiden ja suunnitelmien toteutuksessa on panostettu järkevyyteen ja toimivuuteen. Sidosryhmien kanssa toteutettava yhteistyö on koordinoitua ja tavoitteellista. Tämän tyyppin organisaatio on koko ajan kehittyvä ja ottaa opikseen virheistä ja läheltä piti -tilanteista. Organisaatio on sisällyttänyt turvallisuuden osaksi päivittäistä ydintoimintaa ja toimintaa kehitetään jatkuvasti. Henkilöstöllä on vahva rooli ja mahdollisuus aktiivisesti vaikuttaa turvallisuustasoon. Henkilöstölle järjestetään systemaattisesti koulutusta ja kannustetaan innovatiiviseen turvallisuuden kehittämiseen, mitä kautta voidaan vaikuttaa koko henkilöstön turvallisuusasenteisiin ja käyttäytymiseen. Kaikki organisaatiot eivät tarkoituksellisesti pyri saavuttamaan turvallisuuden korkeinta tasoa, vaan jokainen organisaatio arvioi itse oman turvallisuustasonsa. Kuitenkin ulkopuoliset velvoitteet voivat vaikuttaa organisaation tavoitetasoon. (Paasonen 2012, 92.)

3.5 Riskien hallinta oppilaitoksessa

Riskien hallintaan kuuluu tunnistamisen lisäksi niiden todennäköisyyksien sekä toteutumisen arviointi. Riskien tunnistamisen jälkeen oppilaitoksen johto valitsee sopivat menettelytavat, joiden pohjalta tehtyjen päätösten jälkeen luodaan oppilaitokseen sopivat arjen toimintamallit. Yksinkertaisessa toimintamallissa yhdistyvät strategisen tason tavoitteiden saavuttaminen, niiden täytäntöönpano sekä jatkuvana kehänä toteutettu riskienhallinta. (Paasonen 2012, 80–81.)

Riskien arvioinnissa käytettävien mittareiden valikoima on laaja. Käyttöön otettavan riskien arviointimittarin valinta määräytyy työnantajan ohjeistuksen perusteella, mikä on oppilaitosmaailmaa ajatellen paras ja toimivin vaihtoehto. Riskien arvioinnissa on tarkoitus tunnistaa ja selvittää vaara- ja haittatekijöiden aiheuttamia riskejä työntekijöiden ja oppilaiden turvallisuudella ja terveydellä.

Prosessiin kuuluu laaja-alaisesti kaikkien työhön liittyvien osa-alueiden läpikäyminen. Tavoitteena on saada kartoitettua vaaroja aiheuttavat tekijät ja poistamaan niiden olemassaolo sekä toteuttamaan ennalta estävät toimenpiteet riskien hallinnassa (Kyllönen & Rickman 2011, 52).

Erilaisiin riskeihin on laskettava huomattavan suuri määrä eri muuttujia. Nykypäivän organisaatiot ovat joutuneet muuttamaan ajattelutapaansa ja suhtautumistaan riskeihin ja niiden olemassaoloon, samoin on käynyt myös oppilaitoksille. Yksittäisiin epävarmuustekijöihin tuijottaminen on vaihtunut laaja-alaisen kokonaisuuksien hallintaan muuttaen toiminnan systemaattiseksi. Tavoitteena on toiminta, jossa ei ole häiriöitä. Riskeihin on varauduttu ja niiden olemassaolo estetty, vähennetty tai siirretty esimerkiksi jatkuvuussuunnittelun avulla. Riskien hallinta on tullut osaksi oppilaitoksen jokapäiväistä arkea ja johtamista. Se vaikuttaa oppilaitoksen henkilöstöjohtamiseen, talusjohtamiseen, laatuun sekä yhteistoimintaan sidosryhmien välillä. (Paasonen 2012, 81.)

Turvallinen oppilaitos -riskienhallintamallin tavoitteiksi on määritelty luoda oppilaitoksella edellytykset turvallisuustoiminnan määrätietoiseen toteuttamiseen ja kehittämiseen. Riskienhallintamalli luodaan olemassa oleviin riskienarviointimenetelmiin ja prosesseihin. Malli on luotu helposti ymmärrettäväksi ja rakenteeltaan yksinkertaiseksi. Johtamiseen kuuluvat toiminnan jatkuvuuteen liittyvät asiat ja organisaatiokulttuuri. Strategiat muodostavat laajemman viitekehyksen, johon kuuluvat tavoitteet ja toimintatavat. Sidosryhmien osalta huomioidaan sääntelyyn liittyvät velvoitteet ja sidosryhmäyhteistyö. Ydinprosesseissa tärkeintä on turvallisuustoiminnan integrointi osaksi ydintoimintaa. Tukiprosesseissa (talous-tietohallinto) on huomioitu niihin kohdistuvat riskit. (Paasonen 2012, 149.)

Riskienhallinnan viisi ulottuvuutta löytyvät jokaisesta organisaatiosta, joten ne voidaan kytkeä osaksi organisaation toiminnan muita mittareita. Turvallinen oppilaitos -riskienhallintamalli on sovellettavissa jokaiseen oppilaitokseen, kunhan huomioidaan oppilaitoskohtaiset erot koskien toimintaympäristöä ja oppilaitosta. Kokonaisvaltaisen riskienhallintamallin etuna on se, että se yhdistää sekä turvallisuuden että riskienhallinnan osaksi oppilaitoksen johtamisjärjestelmää. Malli tarjoaa työkaluja kokonaisturvallisuuden kehittämiseen ja turvallisuusjohtamisen integrointiin osaksi olemassa olevaa johtamisjärjestelmää. Turvallinen oppilaitos -riskienhallintamalli täyttää sääntelyn ja sidosryhmien vaatimukset, joten se auttaa huomattavasti oppilaitoksen toimintojen synkronointia, hankkeiden suunnittelua, riskien kartoittamista ja eri vastuiden määrittelyä. Malli on räätälöitävissä jokaiseen oppilaitokseen, kun otetaan huomioon organisaation rakenne ja kulttuuri sekä toimintaympäristössä vaikuttavat erilaiset riskit. Riskienhallinta yhdistetään johtamiseen, strategiaan,

ydintoimintoihin, sidosryhmiin ja tukiprosesseihin. Lopputuloksena saadaan tehokkaasti toimiva turvallisuusjohtaminen, joka varmistaa organisaation kehittymisen strategista tavoitetasoa kohti, samalla kehittäen oppilaitoksen turvallisuuskulttuuria. (Paasonen 2012, 151.)

Turvallinen oppilaitos -riskienhallintamalli soveltuu käytettäväksi myös laajemmissa kokonaisuuksissa, kuten kaupunkien koulutoimissa, koulutuskuntayhtymissä ja korkeakouluissa. Sitä voidaan käyttää hyödyksi nykytila-analyysia laadittaessa tai kehitettäessä implementointia ja dokumentointia turvallisuustoiminnasta. Malliin kuuluu myös erilaisten vaara- ja uhkatilanteiden toimintakuvauksien kehittäminen ja niiden raportointi. (Paasonen 2012, 152.)

Riskienhallintamalli jaetaan kahdeksaan eri vaiheeseen:

1. oppilaitoksen itsearviointi
2. henkilöstön kysely
3. nykytila- analyysi
4. riskianalyysi
5. kehittämistoimenpiteet
6. implementointi
7. seuranta
8. dokumentointi

3.6 Oppilaitoksen opasteet ja merkinnät

Rakennusten kiinteistön turva- ja muista merkinnöistä löytyy säädöksiä muun muassa pelastuslaista, maankäyttö- ja rakennuslaista, tieliikennelaista, asetuksista rakennusten poistumisreittien merkitsemisestä ja valaisemisesta, Suomen rakentamismääräyskokoelmasta sekä valtioneuvoston päätöksestä (976/1994) työpaikkojen turvamerkeistä ja niiden käytöstä. Oppilaitoksen opasteiden suunnittelu ja toteutus on jaettu monelle eri toimijalle. Vastuu oppilaitosten opasteiden ja merkintöjen määräystenmukaisuudesta ja selkeydestä on säädetty koulutuksen järjestäjälle.

Puutteita oppilaitosten opasteissa on löytynyt esimerkiksi vaarallisia aineita koskevista ATEX-turvallisuusmerkinnöistä, ja tämän lisäksi kokoontumispaikkojen merkinnät ovat puuttuneet kokonaan. Turvallisuuksuunnittelun koordinointi ja opastejärjestelmän suunnittelu sekä rakenteelliseen paloturvallisuuteen liittyvät merkinnät on määrätty oppilaitoksen pääsuunnittelijan vastuulle. Talotekniikan suunnittelijan vastuulla ovat talotekniikkaa palvelevien laitteiden merkinnät,

ja sähkösuunnittelija vastaa omalta osaltaan poistumisteiden sekä poistumisopas- ja poistumisreittivalaistuksen suunnittelusta. Opaste- ja merkintäjärjestelmään kuuluviksi on määritelty tontin opastaulut, opastemerkinnot ja kulkuopasteet mukaan lukien oppilaiden saattoliikenteen merkinnot. Edellä mainittujen lisäksi järjestelmään kuuluvat rakennusten ja niiden osien merkinnot, rakennuksen yleisopastekartat, sisäänkäynti- ja porrashuonemerkinnot, kerrosmerkinnot, kerrosten ja tilojen poistumiskartat ja tilaopasteet. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 43–44.)

Hyvä opaste- ja merkintäjärjestelmä on toteutettu selkeästi ja siinä on otettu huomioon koko, muoto, tekstityyppi, värit ja symbolit. Lisäksi on huomioitu informatiivisuus ja havainnollisuus. Suunnittelussa on huomioitu päivittäisen käyttötarpeen lisäksi mahdolliset häiriötilanteet. Tiloihin on suunniteltava yhtenäinen katkeamaton järjestelmä, joka palvelee käyttäjiä johdonmukaisesti ja selkeästi ja jossa on huomioitu kaikki rakennukset. Etenkin erilaisissa uhka- ja vaaratilanteissa korostuvat merkintä- ja opastejärjestelmän havainnollisuus, ymmärrettävyys ja loogisuus. Poliisi tai palomies joutuu tekemään nopeita päätöksiä, samoin turvaan hakeutuva henkilö etsiessään pelastautumisreittiä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 45.)

Oppilaitoksen kokoontumispaikka ja varakokoontumispaikka suositellaan merkittäväksi kansainvälisellä kokoontumispaikan merkinnällä, mutta väkivaltatilanteita varten määriteltyä kokoontumispaikkaa ei saa merkitä esillä oleviin opastekarttoihin eikä maastoon. Opasteiden suunnittelussa tulee ottaa huomioon käyttäjien toiminnalliset erityispiirteet, kuten käyttäjän koko ja havainnointikyky. Esimerkiksi erityisoppilaitoksissa huomioidaan näkövammaiset oppilaat käyttämällä kohomerkinnot ja pistekirjoitusta. Opasteiden tyypilliset puutteet johtuvat liian pienistä tai suurista kirjaimista, tai niiden havaitseminen on vaikeaa. Lisäksi virheellinen asennuskorkeus, riittämätön valaistus ja epäjohdonmukaiset värit tekevät opasteista huonosti toimivia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 45.)

Oppilaitosrakennusten uloskäytävät ja kulkureitit tulee varustaa rakentamismääräysten mukaisesti poistumisopasteilla ja poistumisreittivalaistuksella. Poistumisopasteiden tulee olla selkeitä havaitsemisen, tunnistamisen ja ymmärtämisen helpottamiseksi ja niihin liittyvän valaistuksen on toimittava turvalliseen poistumiseen vaadittavan ajan. Oppilaitoksen kaikki opetustilat tulisi varustaa tilan oven viereen sijoitettavalla jälkiheijastavalla poistumiskartalla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 44.)

4 TURVALLISUUTTA YLLÄPITÄVÄT SUUNNITELMAT

Koulua ja oppilaitosta koskevat monet turvallisuutta koskevat lait ja ohjeet (kuvio 3). Kuvioon on kerättyä keskeisimmät oppilaitoksen turvallisuusasiakirjat.

Taulukko 3 Keskeiset oppilaitoksen turvallisuusasiakirjat (Opetushallitus 2013b)

Säädökset	Suunnitelmat ja asiakirjat
Koululait <ul style="list-style-type: none"> Perusopetuslaki 1998/628 Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998/630 Lukiolaki 1998/629 Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet 	<ul style="list-style-type: none"> Paikallinen opetussuunnitelma Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä Koulun järjestyssäännöt tai muut koulussa sovellettavat järjestysmääräykset
Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609	<ul style="list-style-type: none"> Tasa-arvosuunnitelma
Työturvallisuuslaki 2002/738	<ul style="list-style-type: none"> Selvitys ja arviointi työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvista haitta- ja vaaratekijöistä Työsuojelun toimintaohjelma Hälytys-, turvallisuus- ja pelastusvälineet ja -ohjeet Tarpeelliset tiedot ja ohjeet työhön kohdistuvista työpaikan vaara- ja haittatekijöistä sekä työpaikan ja työn turvallisuuteen liittyvistä toimintaohjeista
Työterveyshuoltolaki 2002/738	<ul style="list-style-type: none"> Työpaikkaselvitys Työterveyshuollon toteutussuunnitelma Työterveyshuollon sopimus Päihdeohjelma
Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132	<ul style="list-style-type: none"> Rakennuksen käyttö- ja huolto-ohje
Maankäyttö- ja rakennusasetus 1999/895	<ul style="list-style-type: none"> Rakennuksen pääpiirustukset
Suomen rakentamismääräyskokoelma E1	<ul style="list-style-type: none"> Poistumisaikalaskelma Turvallisuusselvitys
Pelastuslaki 2011/379	<ul style="list-style-type: none"> Pelastussuunnitelma
Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 2011/407	<ul style="list-style-type: none"> Poistumisturvallisuusselvitys

Koululakien mukaan (477/2003, 478/2003, 279/2003) opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä opiskelijoita väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä suojaavat suunnitelmat. Pelkkä kirjallinen suunnittelu ei ole riittävä toimenpide. Suunnitelmat täytyy lisäksi toimeenpanna ja niiden noudattamista ja toteutumista tulee valvoa. Opetushallitus antaa määräykset suunnitelmien laatimisesta yhdessä opetussuunnitelmien kanssa. Turvataksaan oppilaitoksen sisäisen järjestyksen, opiskelun häiriöttömyyden ja esteettömän toteutuksen on koulutuksen järjestäjän

hyväksyttävä järjestyssäännöt tai järjestysmääräykset. Järjestyssäännöissä ja järjestysmääräyksissä voidaan antaa oppilaitosyhteisön kannalta tarpeellisia määräyksiä, jotka takaavat viihtyisän ja turvallisen oppilaitosyhteisön. Määräyksiä voidaan antaa myös oppilaitoksen omaisuuden käsittelystä ja oppilaitoksessa sekä oppilaitoksen alueella liikkumisesta. (L 477/2003, 478/2003, 479/2003.)

Paloturvallisuuden näkökulma on ollut perinteinen tapa tarkastella rakenteellista turvallisuutta. Suppea katsantokanta on jättänyt muut siihen vaikuttavat tekijät vähäisemmälle huomiolle. Rakenteellisen turvallisuuden vaikutukset näkyvät myös muun muassa opetuksessa ja muussa oppilaitoksen toiminnassa, tapaturmien ehkäisyssä, terveellisessä sisäilmassa sekä kiinteistön rakenteiden vaurioitumisen ehkäisemisessä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 13.)

Turvallisuuden ylläpitämisessä on otettava huomioon monta eri näkökulmaa. Opetus ja arkinen toiminta painottuvat erityisesti oppilaitoksen näkökulmassa, kun taas tilojen ja palvelujen saatavuus vaikuttaa huomattavasti liikunta- ja toimintaesteisten ajatteluun rakenteellisesta turvallisuudesta. Turvallisuussuunnittelussa on otettava huomioon myös pienten lasten toimintakyky ja -edellytykset. Pelastuslaitoksen toiminnassa korostuvat palotilanteiden henkilöturvallisuus, poistumisreitit, palohälyttimet ja niihin liittyvät tekniset ilmaisimet, palo-osastointi, savunpoisto sekä pelastus- ja hyökkäysteiden toimivuus ja esteettömyys. Poliisin toiminnan kannalta kriittisimmät rakenteellista turvallisuutta edistävät seikat ovat kuulutuslaitteet, kiinteistöjen lukitus, näkösuojat ja oppilaitoksen toimitilojen merkintä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 13.)

Oppilaitoksen turvallisuudesta ja terveydestä on vastuu kunnalla tai muulla koulutuksen järjestäjällä. Vastuu velvoittaa kiinteistön jatkuvan seurannan, ylläpidon ja huollon lisäksi myös henkilökunnan ilmoitusvelvollisuutta kiinteistön huollosta vastaavalle taholle havaitsemistaan puutteista. (Opetusministeriö ja kulttuuriministeriö 2015, 60.)

4.1 Pelastussuunnitelma

Koulujen ja oppilaitosten pelastussuunnitelman laatiminen perustuu pelastuslakiin (379/2011) ja valtioneuvoston asetukseen pelastustoimesta (407/2011). (Opetushallitus 2012.) Laki määrää laatimaan pelastussuunnitelman rakennukseen ja muuhun kohteeseen, joka on

poistumisturvallisuuden tai pelastustoiminnan kannalta tavanomaista vaativampi tai jossa henkilö- tai paloturvallisuudelle, ympäristölle tai kulttuuriomaisuudelle aiheutuvan vaaran taikka mahdollisen onnettomuuden aiheuttamien vahinkojen arvioidaan olevan vakavat. Pelastussuunnitelman laatimisesta vastaa rakennuksen tai alueen haltija (L 379/2011).

Pelastussuunnitelman on oltava selostus seuraavista asioista:

1. Ennakoitavat vaaratilanteet ja niiden vaikutukset.
2. Toimenpiteet vaaratilanteiden ehkäisemiseksi.
3. Poistumis- ja suojautumismahdollisuudet sekä sammutus- ja pelastustehtävien järjestelyt.
4. Turvallisuushenkilöstö, sen varaaminen ja kouluttaminen sekä muun henkilöstön perehdyttäminen suunnitelmaan.
5. Tarvittavat varusteet, kuten alkusammutus-, pelastus-, ja raivauskalusto, henkilösuojaimet ja ensiaputarvikkeet (vrt. ennakoitavat vaaratilanteet).
6. Ohjeita erilaisia onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteita varten.
7. Suunnitelmaan kirjattujen tietojen välittäminen asianosaisille. (Markkula & Öörni 2009, 86; L 379/2011.)

Pelkkä suunnitelman tekeminen ei ole riittävä toimenpide vaan se pitää päivittää aina, kun koulun ja oppilaitoksen toimintaan tai käytänteisiin tulee muutoksia. Suunnitelman päivittäminen vastaa mahdollisimman hyvin koulun tarpeisiin huomioiden läsnä olevan oppilas- ja opettajarakenteen. Peruskoulujen pelastussuunnitelmien päivittämisestä ei ole saatavilla tietoa, mutta vuosina 2007–2008 lukioista 84 prosenttia ja ammatillisista oppilaitoksista 79 prosenttia oli päivittänyt omat pelastussuunnitelmansa. Pelastussuunnitelman kirjaamisen lisäksi on harjoiteltava käytännön toimintaa, jotta siitä tulisi luonnollinen osa koulun arkea. (Markkula & Öörni 2009, 86.)

Pelastussuunnitelman päätavoitteena on lisätä oppilaitoksessa työskentelyn turvallisuutta ennalta ehkäisemällä vaaroja ja onnettomuuksia. Samaan asiakirjaan lisätään eri suunnitelmat hätä- ja onnettomuustilanteiden toimenpiteistä mukaan lukien koulun tai oppilaitoksen selvitys omatoimisesta varautumisesta. Pelastussuunnitelman päivityksestä on vastuussa oppilaitoksen rehtori tai erikseen nimetty henkilö, jolle tehtävä on annettu, esimerkiksi turvallisuusvastaava. (Opetushallitus 2012.)

Pelastusviranomaisen vastuulla on ohjata ja valvoa pelastustoimijohtoisten tilanteiden ja uhkien varalta tehtyjä suunnitelmia sekä vastata kokonaisuusjärjestelyjen koordinoinnista. Poliisin vastuulla on

”poliisijohtoisten” tilanteiden tai uhkien varalta tehtyjen suunnitelmien ohjaaminen ja valvonta. Oppilaitoksen turvallisuussuunnitteluun liittyy useita eri yhteistyötahoja, muiden muassa pelastus-, poliisi-, terveydenhuolto- ja työsuojeluviranomaiset, opetustoimi sekä kouluissa ja oppilaitoksissa opetushenkilöstö. (Opetushallitus 2012.)

Pelastussuunnitelma ei ole ainoastaan kirjallisesti tuotettu lakisääteinen asiakirja. Suunnitelma tulee olla nopeasti löydettävissä ja siinä tulee olla selkeät koulukohtaiset toimintamallit ja -ohjeet. Näin saadaan tehokkaasti pelastukselliset ja ennalta estävät ensitoimet tehtyä ja toteutettua ennen toiminnasta vastaavan viranomaisen paikalle tuloa. Pelastussuunnitelman sisällön visualisointiin kannattaa kiinnittää huomiota esimerkiksi yksinkertaisten kuvien ja kuvioiden avulla. Varsinainen pelastussuunnitelman laatiminen tulee tehdä yhdessä pelastustoimen ja poliisin kanssa. (Opetushallitus 2012.)

Pelastussuunnitelman sisältö periaatteineen ja toimintamalleineen on välitettävä ymmärrettävässä muodossa henkilöstölle, oppilaille sekä koulun tilojen muille käyttäjille. Teoreettisten ohjeiden lisäksi on varmistettava säännöllisin ajoin toteutettavat harjoitukset, esimerkiksi pelastusharjoitukset. Käytännön harjoitusten kautta kehitetään parhaiten toimintakykyä uhka- ja vaaratilanteissa toimimiseen. Samalla varmistetaan se, että kirjalliset ohjeet on sisäistetty ja niiden sisältö osataan myös käytännössä. (Opetushallitus 2012.)

4.2 Kriisisuunnitelma

Kriisisuunnitelmalla tarkoitetaan yleensä varautumista koko yhteisöä tai sen jäseniä koskeviin äkillisiin tilanteisiin. Monet koulut ja oppilaitokset ovat laatineet erilliset toimintaohjelmat väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän sekä päihteiden käytön ehkäisemiseen, tunnistamiseen ja hoitamiseen. Kriisisuunnitelman tarkoituksena on ohjata toimintaa tilanteissa, joissa tarvitaan psykososiaalista tukea ja jälkihoitoa. Kriisisuunnitelman ohjeet ohjaavat pelastautumista vaatineiden tilanteiden jälkeen tapahtuvaa psykososiaalisen tuen ja jälkihoidon järjestämistä. (Opetushallitus 2013 a.)

Koululakeihin kirjattiin vuonna 1999 oppilaan oikeus turvalliseen kouluympäristöön ja neljä vuotta myöhemmin (2003) lakeihin lisättiin koulun ja kodin yhteistyötä koskevat pykälät. Opetussuunnitelmien perusteissa on edellytetty, että peruskoulut ja ammatilliset oppilaitokset laativat oppilas- ja opiskelijahuollon suunnitelmat osaksi opetussuunnitelmaa. Suunnitelmien pitää sisältää toimenpiteiden lisäksi työ- ja vastuunjako ongelma- ja kriisitilanteiden ehkäisemiseksi.

Koulun on hyvä etukäteen varautua traumaattisiin kriiseihin, jotka ovat aiheutuneet äkillisestä, odottamattomasta tai epätavallisen voimakkaasta tapahtumasta. Varautuminen on tärkeää, sillä ihmisten toiminta muuttuu kriisitilanteissa. Ahdistuneisuus ja hätäntyminen ovat luonnollisia reaktioita, ja tunteiden ollessa pinnassa loogisen ajattelun kyky hämärtyy. Koulusta tekee erityisen haastavan ja haavoittuvan yhteisön se, että lapsilla ja nuorilla ei ole juuri kokemusta kriisien kohtaamisesta tai toimimisesta niiden vaikutuksen alaisena. Epämiellyttäviin tilanteisiin varautuminen ei ole kenellekään mieluisaa, mutta on parempi varautua etukäteen kuin alkaa suunnitella toimintamalleja siinä vaiheessa, kun kriisitilanne on tapahtunut. (Waitinen & Ripatti 2011, 10–11.)

Opetussuunnitelman perusteisiin kirjattuja ongelma- ja kriisitilanteita ovat esimerkiksi kiusaaminen, väkivalta ja häirintä, mielenterveyskysymykset, tupakointi ja päihteiden käyttö, tapaturmat, onnettomuudet ja koulu yhteisöä koskettavat kuolemantapaukset. (Waitinen & Ripatti 2011, 10–11; Rauteva 2009.)

Kriisisuunnitelman tulisi antaa selkeät ja yksiselitteiset toimintaohjeet. Vaikka kaikkia tilanteita ei pystytä ennakoimaan, tehtyjä toimintamalleja voi soveltaa muihinkin tilanteisiin. Koululla tai

oppilaitoksella on myös hyvä olla erityinen ”surulaatikko”, jossa on esimerkiksi kynttilöitä, aamunavauksia, surumusiikkia ja runoja. (Opetushallitus 2013 a.)

Kriisisuunnitelman toimintaohjeiden tulee olla selkeitä ja yksinkertaisia. Kaikkia tilanteita ei ole mahdollista ennakoida, mutta tehdyt toimintamallit ovat sovellettavissa myös muihin tilanteisiin. (Rauteva 2009.)

Pelkkä kriisisuunnitelman kirjaaminen ei ole riittävä toimenpide, vaan koulun kriisivalmiuden ylläpitäminen edellyttää koko koulun henkilöstön perehdyttämistä. Kuka tahansa voi joutua kohtaamaan kriisitilanteen ensimmäisenä, siksi jokaisella pitää olla teoreettinen valmius toimia myös käytännön tilanteessa. Valmius ei koske ainoastaan henkilökuntaa vaan myös oppilaita soveltuvin osin. Oppilaille tulee olla valmius toimia hätätilanteissa, kuten tulipalo-, säteily- tai onnettomuustilanteissa. Perehdyttäminen voi tapahtua esimerkiksi koulutuspäivillä, opettajan kokouksissa tai keskustelutilaisuuksissa. Ennen kriisisuunnitelman tekemisen aloittamista on hyvä informoida asiasta henkilökuntaa ja pyytää heiltä ehdotuksia ja kommentteja suunnitelman sisällöstä. (Rauteva 2009.) Kriisisuunnitelman laatiminen toteutetaan yhteistyössä pelastuslaitoksen ja poliisin sekä muiden kunnan kriisitoiminnasta vastaavien tahojen kanssa siten kuin opetuksen järjestäjä on asian määrännyt. (Opetushallitus 2013 a.)

Kriisisuunnitelmaan kirjataan myös suunnitelman päivitys ja henkilöstön kouluttamista koskeva aikataulusuunnitelma. Vuosittaisten lakisääteisten palo- ja pelastusharjoitusten yhteydessä on mahdollisuus harjoitella sekä fyysistä että psyykkistä ensiapua. Henkistä tukea koskeva opetus voidaan esimerkiksi sisällyttää terveystiedon opetukseen.

Kriisisuunnitelman on tarkoitus toimia käytännön työvälineenä, joka elää ja kehittyy ajan myötä. Yhteystiedot päivitetään säännöllisesti, samoin toimintaohjeita kehitetään tarpeen mukaan systemaattisesti. Koulun omien kokemusten myötä kriisisuunnitelman ohjeet konkretisoituvat ja selkiytyvät. Kriisisuunnitelmaa täydennetään, mikäli ilmenee uusia uhkia, joita ei ole suunnitelmaan kirjattu.

Koulun toimintaa voivat uhata myös sellaiset vaaratekijät, joihin on syytä varautua osana pelastussuunnitelmaa. Suositeltavaa on, että kaikki ongelma- ja kriisitilanteita ja koulun turvallisuutta koskevat suunnitelmat (esim. pelastussuunnitelma) kootaan yhteen koulun turvakansioon. Kansion tulee olla helposti saatavilla ja sen sijainnin tulee olla kaikkien tiedossa. Jokaisen luokan ja opettajanhuoneen seinällä tulisi olla välittömät toimintaohjeet ja hätänumerot kriisitilanteiden varalle.

4.3 Poliisin ohjeita uhka- ja uhkaustilanteisiin liittyen

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen Poliisihallitus (2011) julkaisi ohjeen Yleistä uhkatilanteista ja toimintavaihtoehtoja – Poliisin ohjeita oppimisympäristöjen turvallisuuteen liittyen. Ohje on tarkoitettu jaettavaksi ainoastaan asiaan perehdytetyille koulujen turvallisuusjohdolle tai turvallisuusorganisaation jäsenille. Ohje laadittiin koulujen turvallisuusjohdon sekä paikallisen poliisin avuksi auttamaan uhkauksiin liittyvien suunnitelmien, toimintamallien ja uhkatilanteissa tehtävien tilannearvioiden tekemisessä. Ohjeen tarkoituksena on

- auttaa keskusteluyhteyden luomisessa koulujen ja oppilaitosten turvallisuudesta vastaavien henkilöiden ja paikallisten viranomaisten välillä
- auttaa erilaisten uhkausten maailman ymmärtämisessä
- auttaa uhkausten ja poikkeustilanteiden ennalta ehkäisyssä
- auttaa turvallisuustilanteen, ”turvallisuuden tilannekuvan”, hahmottamisessa kouluissa
- helpottaa tilanteen tunnistamisessa ja uhka-arvion tekemisessä
- auttaa poikkeuksellisissa tilanteissa toimimisessa.

Paikallisen poliisin ja koulun välinen keskusteluyhteys on erittäin tärkeää erilaisten uhkien ennalta ehkäisyssä. Keskusteluyhteyden tulisi olla osa arkista toimintaa eikä ainoastaan satunnaisia palavereita muutaman kerran vuodessa. Tarkoituksena on, että eri osapuolet oppivat tuntemaan toisensa, jolloin eri tilanteiden hallinta ja yhteistyö on tehokkaampaa ja helpompaa toteuttaa. (Poliisihallitus 2011, 3.)

Poliisin ohjeessa toistettiin ja nostettiin esille Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunnan suositus numero 6: Kaikki koulun turvallisuusasiakirjat ja suunnitelmat kootaan yhteen koulun turvallisuuskansioon, josta ne ovat helposti saatavilla. Turvallisuussuunnitelmat pohjautuvat koulukohtaisiin riskiarvioihin, jotka tehdään yhdessä koulun ja viranomaisten välillä. Kouluissa on oltava turvallisuusorganisaatio, jossa on selkeästi jaettu turvallisuuteen liittyvät vastualueet. (Oikeusministeriö 2010, 176, Poliisihallitus 2011, 3.)

5 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN ANALYYSI

5.1 Henkilökunnan haasteet ja uhkakuvat koulun turvallisuuden ylläpitämisessä

5.1.1 Turvallisuutta ylläpitävät suunnitelmat

Turvallisuus ja sen ylläpitäminen on yksi koulutyön keskeisimmistä periaatteista. Oppilaitoksen jokaisen henkilön tulee olla sitoutunut turvallisuusasioiden hallitsemiseen ja kehittämiseen. Tavoitetilana voidaan pitää sitä, että jokainen koulun henkilökunnasta on saanut jo opiskeluvaiheessa riittävän perehdytyksen turvallisuusasioihin. Vaikka lait ja asetukset määrittelevät oppilaitoksen ylimmän johdon vastuuta turvallisuusasioiden ylläpitämisessä, on vastuu turvallisuudesta jokaisella työntekijällä itsellään. Turvallisuuden ylläpitäminen voidaan nähdä henkilöiden ja pienten asioiden ketjuna, jossa jokaisen ketjun osan on oltava vahva. Jokaisella henkilökunnan jäsenellä on velvollisuus ylläpitää työpaikan turvallisuutta parhaan kykynsä mukaan. Yksikin esimerkiksi alkusammutustaidoton työntekijä muodostaa turvallisuusriskin oppilaitokselle. (Waitinen & Ripatti 2011, 4–5.)

Turvallisuuden ylläpitämisen haasteena mainittiin useassa haastattelussa turvallisuusohjeiden sisällön huono taso. Turvallisuusohjeiden sisältö mainittiin sekavaksi ja osassa ohjeista on vanhentunutta tietoa, koska ohjeita ei ole päivitetty. Äärimmäisessä tapauksessa turvallisuuskansion sisällöksi on kopioitu toisen koulun turvallisuussuunnitelma. Turvallisuusohjeet ovat periaatteellisesti olemassa, mutta niiden sisäistämisessä on paljon kehitettävää. Suunnitelmat ovat myös sisällöltään sekavia ja niissä voi olla ristiriitaisia ohjeita esimerkiksi pelastussuunnitelman ja kriisisuunnitelman välillä.

”...joissain kouluissahan se oli aivan katastrofaalinen, että siellä oli pahimmillaan, että mulle kerrottiin ja näytettiin, että siellä on kopioitu toisen koulun turvallisuussuunnitelmakansio, siis vaa kopiokoneella. Niin että se voidaan sanoa, että se kansio on tossa hyllyssä, mutta sillä ei välttämättä edes ollut tekemistä tämän kyseisen oppilaitoksen kanssa. Tai sitten, mikä hyvin usein tuli ilmi, että ne tiedot vanhentuneita, niitä ei oo päivitetty, kukaa ei oo huolehtinu niistä sitte.”H1

Turvallisuussuunnitelmien helppoon löytämiseen ja niiden kokoamiseen yhteen turvallisuuskansioon kiinnitti huomiota myös Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunta suosituksessaan numero 6:

Kaikki koulun turvallisuusasiakirjat ja suunnitelmat kootaan yhteen koulun turvallisuuskansioon, josta ne ovat helposti saatavilla. (Oikeusministeriö 2010, 176, Poliisihallitus 2011, 3.)

”Meillä oli esimerkiksi semmosia tilanteita, jossa saatto pelastussuunnitelmasta löytyä vähän erityyppinen ohje johonkin tilanteeseen ku sitten kriisisuunnitelmasta ja sitten se kertoo aika paljon, paljon siitä hämmennyksestä mitä sitten oikeassa tilanteessa saattais löytyä.” H3

Opetus- ja kulttuuriministeriö on laatinut opetusta koskevat perusopetuksen laatukriteerit. Turvallisuutta koskevan laatukriteerin mukaan oppilaitoksen tulee kehittää yhtenäiset toimintamallit kriisitilanteita varten. Toimintamallissa on sovittava etukäteen keskinäisestä vastuunjaosta. Oppilaitoksiin on laadittu asian- ja ajanmukaiset turvallisuusohjeet, joita päivitetään säännöllisin väliajoin. Oppilaitosten turvallisuussuunnitelmia ja ohjeita päivitetään ja niiden toimivuutta arvioidaan koulujen välisenä yhteistyönä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012, 54–55.)

Haastattelussa nostettiin esille turvallisuussuunnitelmien termistön ”sekavuus.”

”mä olin sanomassa ja korostamassa sitä, et mun mielestä niiku tää termistö on tosi tärkeä ensinnäkin, että käytetään oikeita sanoja oikeissa kohdissa ja se että, näissä puhutaan turvallisuussuunnitelmasta. Ei ei kriisisuunnitelmasta, eikä pelastussuunnitelmasta, vaan turvallisuussuunnitelma on niiku pääotsikko, ja sitten se mikä siellä on tosi tärkeä rooli osio, on ennalta ehkäisevät toimenpiteet, ja senhän kaikki positiivista, mehän nimenomaan yritetään tehdä kaikkemme sen eteen, että mitään ei pääse tapahtumaan.” H1

Tässä tutkimuksessa nousivat esille turvallisuussuunnitelmien sisällön hallinnan puutteet henkilökunnan osalta. Suunnitelmat on kirjattu tavalla tai toisella mutta niiden jalkauttaminen henkilökunnan tietoisuuteen on jäänyt toteuttamatta.

”No kyllä tota turvallisuuden näkökulmasta niin tota tää turvallisuus asia vähän niin kun tämän tyyppisissä oppilaitoksissa mun mielestä lapsipuolen asemassa. Elikkä tota meillä periaatteessa tämmöset niin ku ohjeet ja säännöt ja suunnitelmat on, mutta se että millä tavalla ne sitten jalkautuneet ihan oikeasti jokaisen henkilökuntaan kuuluvan henkilön tietoisuuteen ja siihen omaan vastuuseen niin siinä on aika paljon ontumista.” H8

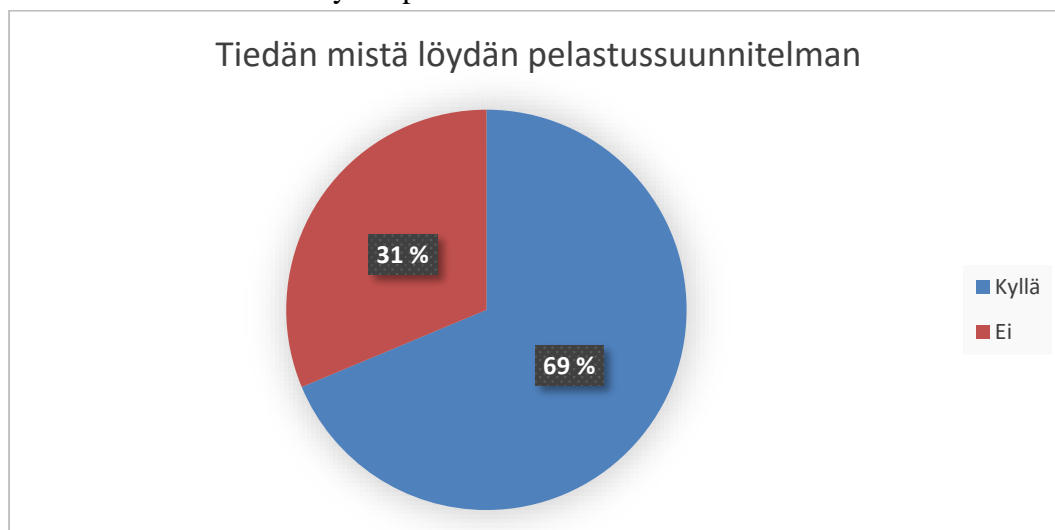
Waitisen (2012, 8) väitöskirjassa nousi esiin myös opettajien turvallisuusosaamisen heikko taso. Hän esitti kysymyksen siitä, millaisilla turvallisuustiedoilla ja -taidoilla varustettuja ovat opettajat, joita opetusvirasto palkkaa kouluihin? Miten opetushenkilöstön turvallisuusosaamista kehitetään? Waitisen mukaan koulujen henkilöstön turvallisuusosaaminen on jäänyt vähälle huomiolle. Hänen tutkimuksensa mukaan kohdekoulujen opettajien turvallisuusosaamisen oli heikolla tasolla.

5.1.2 Pelastussuunnitelma

Pelastuslaki velvoittaa oppilaitoksia laatimaan pelastussuunnitelmat, joissa ennakoidaan vaaratilanteiden lisäksi niiden vaikutukset, poistumis- ja suojautumismahdollisuudet sekä määrätään henkilöstön kouluttaminen uhka- ja vaaratilanteita varten (Sisäasiainministeriö 2012, 15). Pelastussuunnitelma ei ole ainoastaan kirjallisesti tuotettu lakisääteinen asiakirja. Suunnitelma tulee olla nopeasti löydettävissä ja siinä tulee olla selkeät koulukohtaiset toimintamallit ja -ohjeet. (Opetushallitus 2012.)

Onervan henkilökunnalle lähetetyn Webropol-kyselyn (n=131) tulosten perusteella pelastussuunnitelma ei ole helposti löydettävissä. Kyselyyn vastanneista 31 % prosenttia ei tiennyt, mistä pelastussuunnitelman löytää.

Kaavio 1 Tiedän mistä löydän pelastussuunnitelman.

Haastattelun tuloksissa nousi esille myös ohjeistusten löytämisen vaikeus sekä tietämättömyys siitä, kuka niiden tuottamisesta on vastuussa. Ohjeistuksien sisältöjen toivottiin olevan selkeämpiä.

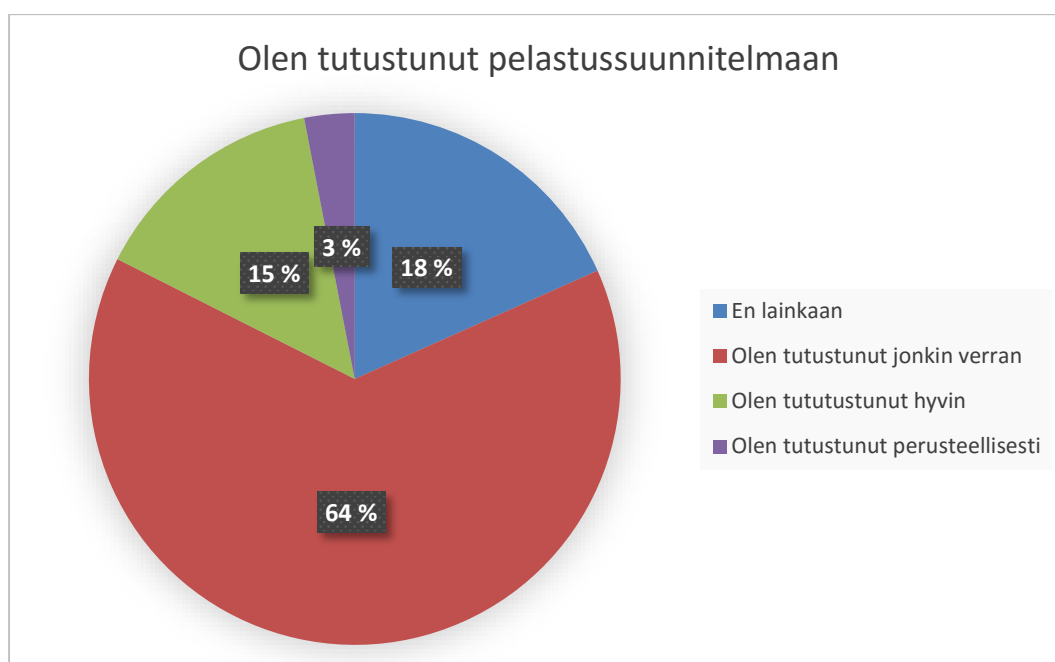
”..se se pitäis olla jotenki selkeempää ja ehkä vähän keskitetympääkin. Että selkeesti tota, että kuka on ylipäätään edes hoitanu minkäkin ohjeistuksen tekemisen ja millä porukalla ne tekee ja. Ja ja sitten just että ois tämmönen, että Intrassahan ne on, mutta jotenki se saisi olla selkeempi, selkeempi se että mistä niiku löytyy ne kaikki kaikki ohjeistukset, ylipäätään turvallisuuteen liittyen.” H5

Turvallisuussuunnitelmien sisällön yksinkertaistaminen ja tiivistäminen nostettiin esille useassa haastattelussa. Pelastussuunnitelmasta toivottiin napakampaa pakettia, josta löytyvät toimintaohjeet eri tilanteisiin.

”Et niiku turvallisuussuunnitelmien yksinkertaistamisessa on varaa myöskin. Ne on liian, liian laajoja ja liian paksuja ja ni, se pitäis varmasti miettiä se niin, että siellä on joku pääosa, pääkappale ja se on semmonen lyhyt ja ytimekäs, ja sitten siellä on erilaisia liitteitä, jotka täydentää sitä, mutta se, että jos meillä on esimerkiks joku tilanne päällä, niin ei kukaan pysty toimimaan minkään, tai muistamaan mitään paksua eeposta, et se rakennekin pitäis miettiä ihan oikeesti kuntoon. Nyt tuntuu vaa siltä, että se on niiku A4 iso kansio, ja siellä on kaikki sivut kohdallaan, niin silloin se on hyvä.” H1

Onervan henkilökunnalle lähetettyyn Webropol-kyselyyn (n=131) vastanneista pelastussuunnitelmaan ei ollut lainkaan tutustunut 18 %, jonkin verran 64%, hyvin 15 % ja erinomaisesti 3 %.

Kaavio 2 Olen tutustunut pelastussuunnitelmaan.

Haastattelujen tuloksissa mainittiin pelastussuunnitelman laajuus yhdeksi syyksi, miksi pelastussuunnitelmaan ei haluta tutustua.

” pelastussuunnitelma esimerkiksi on meillä ainakin aika, aika laaja, et se ei varmaan kovin montaa houkuta, houkuta tota käymää sitä läpite, että, että jos se just ois vähä tiiviimpi ja näin päi pois. Että ei, ei varmastikaan kaikilla ihan, kaikki tota tiedossa, että miten pitäis toimia missäki tilanteessa. Se tosiaa ois niiku tiivistetympi. Ja. Että välttämättä just henkilökunnan kannalta en mä tiää onks se niin oleellista tietää jotai rakennusten neliömääriä tai sun muita, että se, vaikka se esimerkiksi pelu oiski laajempi, et se mitä henkilökunnalle luetetaan, et se ois, ois niiku tota, semmonen. Napakka paketti. Missä kerrotaan, kuinka toimia eri tilanteissa.” H5

Opetushallituksen (2012) turvallisuusoppaan mukainen pelastussuunnitelman sisältö periaatteineen ja toimintamalleineen ei toteudu käytännössä tämän tutkimuksen tulosten perusteella. Pelastussuunnitelmia ei ole kirjattu ymmärrettävässä muodossa henkilöstölle, oppilaille sekä koulun tilojen muille käyttäjille eikä niitä ole käytännössä sisäistetty ja opeteltu henkilökunnan toimesta.

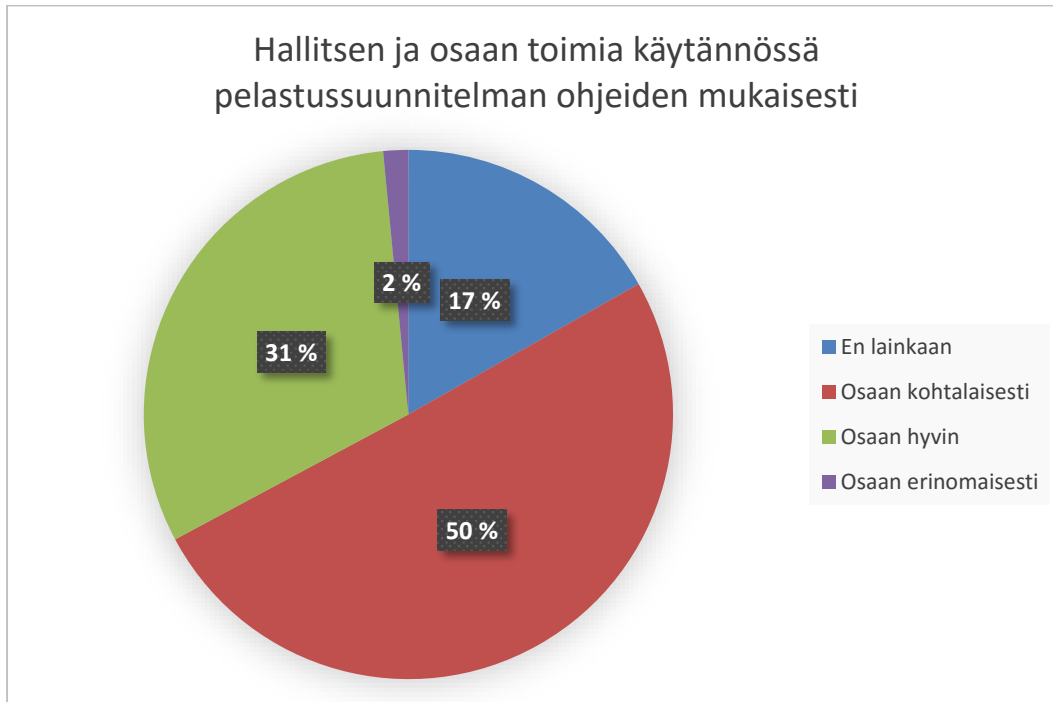
”Pelastussuunnitelmassa ehkä painottuu sitten enemmän tää ennalta ehkäisevä riski ja karkoitus suojautuminen sisälle tai sitten evakuoiminen erilaisissa tilanteissa. Ja mulla o semmonen käsitys, että joskus tuntuu, et nä hämärtyy toisistaan, et se ne ennakoivat velvotteet siinä pelastussuunnitelmassa on usein ehkä johtanut siihen, et tämmösiin perusarkeen liittyviin tilanteisiin liittyviä ohjeistuksia on ollu siellä rakennettuja ja jos eri ihmiset on sit ollu tekemässä näitä suunnitelmia, eikä niitä oo yhteen sovitettu nii siitä on syntynyt sitten tää soppa.” H4

”Kyllä mä luulen, että kyllä koulut aika varmasti aika vastuullisesti hoitaa näitten yleisten ohjeistusten mukaisesti sen suunnitelman tekemisen, mut se tota se miten se sitten käytännössä toimii se on toinen tarina.” H8

Haastattelun kanssa samansuuntaiset tulokset nousivat esille kyselytutkimuksessa. Onervan henkilökunnalle lähetettyyn Webropol-kyselyyn (n=131) vastanneista pelastussuunnitelman hallitsi ja osasi toimia käytännössä ohjeiden mukaisesti erinomaisesti 2 %, hyvin 31 %, kohtalaisesti 50 % ja ei lainkaan 17 %.

Kaavio 3 Hallitsen ja osaan toimia käytännössä pelastussuunnitelman ohjeiden mukaisesti

Opetushallituksen (2012) mukaan teoreettisten ohjeiden lisäksi on varmistettava säännöllisin ajoin toteutettavat harjoitukset, esimerkiksi pelastusharjoitukset. Käytännön harjoitusten kautta kehitetään parhaiten toimintakykyä uhka- ja vaaratilanteissa toimimiseen. Samalla varmistetaan se, että kirjalliset ohjeet on sisäistetty ja niiden sisältö osataan myös käytännössä.

”Varsinkin muutamia vuosia sitten niin kun meillä oli näitä laajoja koulutuksia nii se keskeinen löydös oli aina se, että saatto olla esimerkiksi päällekkäisiä ohjeita eri suunnitelmissa. Että niiden yhteen sovittamisesta nousi sitten näistä täydennyskoulutuksissa yks semmonen keskeinen haaste, että et ne paitsi et ne pitää olla kaikkien tiedossa niihin tulee perehtyä niitä pitää harjotella niin myöskin se, että nämä suunnitelmat on jollakin tavalla yhteen sovitettu..” H3

”...se miten osataan toimia eri tyyppisissä onnettomuus-, kriisi-, uhka- tai vaaratilanteissa. Et siellä on aika paljon niitä ulottuvuuksia, jossa tarvitaan vähän eri tyyppistä osaamista ja sen takia on todella tärkeää, että kouluilla oppilaitoksilla on semmoset keskeiset, keskeiset perussuunnitelmat, joidenka tarkoituksena on sitouttaa ihmiset siihen, että he tietää että kun joku tietty erityistilanne tapahtuu nii miten meidän yhteisössä toimitaan näis tilanteissa.” H4

Haastattelun tulosten perusteella turvallisuusasiakirjojen sanottiin olevan jollain tavoin kunnossa, mutta käytännön tasolla turvallisuusasioiden hallitsemisessa koettiin olevan vielä paljon kehitettävää.

”Kyllä se on olemassa ja täytyykin olla. Lakisääteinen juttu, mutta se ei oo varmaankaan ihan jalkautunut sillä lailla, että se se tota sit sen mukaan osattais toimia.” H7

”Et muodollisesti asiakirjat on kutakuinkin kunnossa, mutta se että sitten kun hätätilanne tulee niin millä tavalla, millä tavalla sit oikeesti toimitaan, niin tota siinä on, siinä on iso haaste.” H8

”..sen huomaa sillo kun pidettiin viime syksynäköhä se oli, poistumisharjoitus, niin niin selkeesti siellä ei kaikki ihan tienny, tienny miten toimia. Et et siellä vähä pääs ryhmät hajoamaan.” H5

Waitisen (2011) väitöskirjan tutkimustulokset opettajien omasta turvallisuusosaamisesta ovat samansuuntaisia tämän tutkimuksen kanssa. Waitisen tutkimuksen mukaan opettajien turvallisuusosaamisessa oli vakavia puutteita, vastaajista 70 % ei osannut omasta mielestään toimia oikein vaaratilanteissa.

Turvallisuusharjoituksia ei ole toteutettu kokonaisvaltaisesti koulun tiloja hyväksikäyttäen vaan esimerkiksi opettajat osaavat toimia omasta opetustilassaan, mutta eivät välttämättä osaa toimia koulun muissa tiloissa, esimerkiksi ruokalan evakuoinnissa.

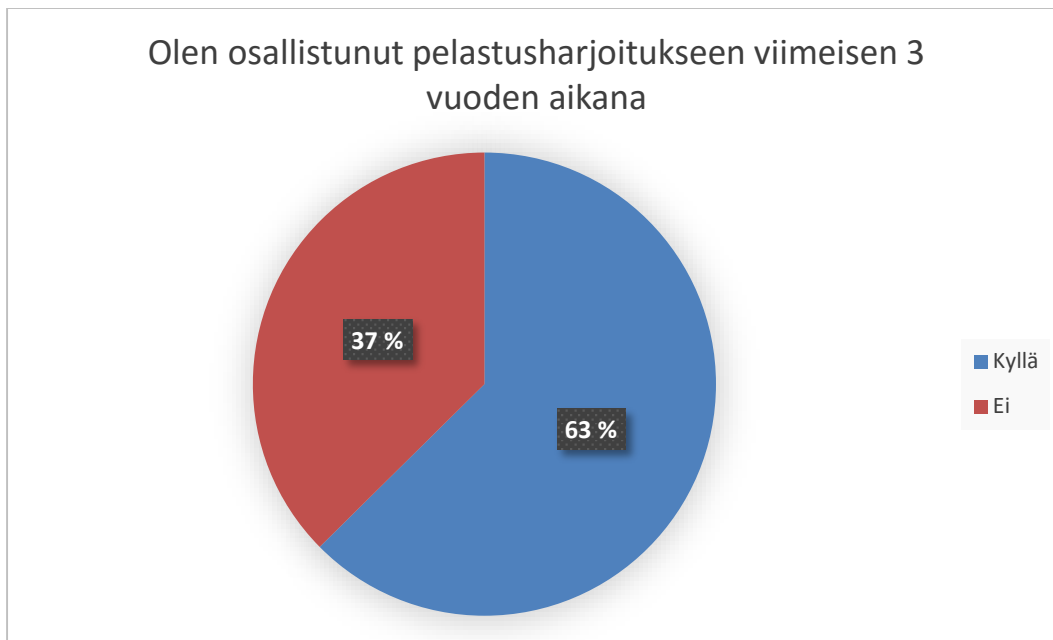
”Se aina sattuu, silloin kun se järjestetään niin sehän koskee niitä aikuisia, jotka on silloisen lukujärjestyksen mukaan tunnit. Ja missä kukin silloin on niin toimii, sit sen tilan mukaan. Mutta, että luokanopettajat on perinteisesti omassa luokassaan. Lähes aineopettajia sitten aineiden opetuksen mukaisissa tiloissa, mut et sitten kun ollaan jossakin poikkeavassa tilassa niin silloinhan se homma muuttuu. Esimerkiks, jos ruokala pitää tyhjentää niin se on ihan eri tilanne kun lähetään luokista.” H6

Yksi haastateltava kuvasi harjoitusten toteuttamisen olevan täysin rehtorin ja turvallisuusjohtajan tahtotilan varassa.

”Se myöskin miten niitä harjotellaan ja toteutetaan on ihan rehtorista ja turvajohtajasta kiinni sitten.” H6

Onervan henkilökunnalle lähetetyn Webropol-kyselyn (n=131) tulosten perusteella vastanneista henkilöistä 63 % oli osallistunut pelastusharjoitukseen viimeisen kolmen vuoden aikana ja 37 % ei ollut osallistunut.

Kaavio 4 Olen osallistunut pelastusharjoitukseen viimeisen kolmen vuoden aikana

Kyselytutkimuksen tulos on huomattavasti parempi kuin Virtasen (2013) toteuttaman tutkimuksen tulos. Virtanen tutki pro gradussaan eräässä ammatillisessa oppilaitoksessa vallitsevan turvallisuuskulttuurin nykytilaa sekä opettajien omia näkemyksiä omasta turvallisuusosaamisestaan ja asenteistaan turvallisuusasioita kohtaan. Virtasen tutkimustulokset osoittivat, että viimeisen kahden vuoden aikana poistumis- ja pelastautumisharjoituksiin oli osallistunut 26 % vastaajista ja 74 % ei ollut osallistunut. Tämän tutkimuksen tulokset eivät ole täysin vertailukelpoisia Virtasen tutkimuksen kanssa, koska tässä tutkimuksessa aikajänne oli viimeisen kolmen vuoden aikana ja kyselyyn vastasi koko henkilökunta, Virtasen tutkimuksessa kyselyyn vastasivat vain opettajat. Molemmat tulokset osoittavat kuitenkin sen, että säännöllisin ajoin toteutettaviin harjoituksiin ei osallistu läheskään jokainen koulun ja oppilaitoksen henkilökuntaan kuuluva henkilö.

Luoman (2012, 54) tutkimuksessa haastatteluun osallistuneet opettajat nostivat suurimmaksi turvallisuuskulttuurin kehittymisen uhkaksi välinpitämättömyyden turvallisuusasioita kohtaan. Yksi haastateltava nosti esille myös negatiivisen asenteen harjoituksia kohtaan.

”Sit harjoituksissa ollaan huomattu, että jotkut varsinkin naisihmiset, opettajat, työntekijät luokissa niin kääntyy vaan kattomaan, kun huudetaan, et hei sun pitää nyt poistua täällä on tilanne päällä niin tähän on vain harjoitus, et ei nyt minä lähde täältä. Ettei semmosta asiallista. Kun asiallinen suhtautuminen puuttuu tommoseen tärkeeseen harjotteluun niin sit ku tulee se tosi paikka niin ollaankin taas sormi suussa.” H6

Tämän tutkimuksen tulokset poikkeavat selkeästi Luoman (2012, 50) tutkimuksen tuloksista. Luoman (2012) tulosten perusteella etenkin opettajien, joiden ongelmana oli ollut negatiivinen asenne vuosittaisia poistumisharjoituksia ja turvallisuuskoulutuksia kohtaan, asenne oli muuttunut koulusurmien myötä. Henkilökuntaan kuuluvat olivat ymmärtäneet koulun turvallisuutta edistävän toiminnan merkityksen.

5.1.3 Turvallisuusryhmät

Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunnan raportin suositukseen numero 6 kirjattiin seuraavaa: Kouluissa on oltava turvallisuusorganisaatio, jossa on selkeästi jaettu turvallisuuteen liittyvät vastualueet (Oikeusministeriö 2010, 176).

Myös Waitisen & Ripatin (2011, 5) mukaan korkeatasoisen turvallisuuskulttuurin saavuttaminen kouluissa ja oppilaitoksissa vaatii seuraavan listan mukaiset käytännön toimenpiteet, joista kohdassa 4 mainitaan kouluun nimettävä turvallisuusorganisaatio:

1. Johto sitoutuu aidosti turvallisuusasioihin.
2. Kouluissa tehdään riskikartoitus ja riskianalyysi.
3. Pelastussuunnitelma laaditaan ja sitä päivitetään säännöllisesti.
4. Kouluun nimetään turvallisuusorganisaatio, jolle annetaan koulutusta.
5. Koko henkilökunnalle järjestetään säännöllisesti turvallisuuskoulutusta ja oppilaille turvallisuusopetusta.
6. Täydennetään koulun käsikirjasto.
7. Harjoitellaan tulipalon varalta turvallista poistumista 2 kertaa vuodessa
8. Perehdytetään uudet työntekijät turvallisuusasioihin
9. Sisäiset turvatarkastukset otetaan osaksi koulun arkipäivää
10. Koko henkilöstö sitoutuu ja tekee turvallisuustyötä!

Tämän tutkimuksen haastatteluissa nousi esille suurena haasteena edellä mainittujen turvallisuusorganisaatioiden perustaminen kouluun, jotta saadaan ”raamit kuntoon.”

”No suuri haaste on varmasti niiku mä ää aina sanon, että raamit kuntoon, että, että siellä pitää luoda semmonen turvallisuusorganisaatio ja ja onko se sitten turvallisuustiimin nimellä vai mikä se on, mutta se on se keskeinen ydin siinä hommassa ja siinä pitää olla ensinnäkin päteviä ja kykeneviä ja sitten näitä esimerkiks oppilashuollon eri edustajia, mun mielestä siitä se vois mun mielestä koostua hyvinkin. Koska sillo siihe tulee myöskin helposti mukaan terveydenhuollon asiantuntemus ja näin

poispäin, ja siihen siellä on koulun ööm rehtori tai mitä nimee nyt käytetäänkin niin, sehän on hänen tämmönen joukko joka auttaa häntä niiku hallitsemaan sitä turvallisuuden tilannekuvaa.” H1

Miksi turvallisuusryhmää ei ole perustettu rehtorin tueksi, vaikka Poliisihallituksen (2011) tuottama ohjeistus on ollut voimassa yli viisi vuotta? Yhdeksi syyksi mainittiin koulun johdon suhtautuminen asiaan.

”No mun henkilökohtanen kommentti on, että on vähän ikävästi sanottu, mutta sanon kuitenkin, että tällaiset ohjeistukset ja niin kun opetussuunnitelmakin niin meillä ei oo oo talon ihan ylimmässä johdossa niin jostain syystä niihin niin kun vetovoimaa.” H7

Koko oppilaitoksen johdon pitää olla sitoutunut valittuun ajatustapaan, jotta henkilöstö motivoituu toimimaan asetettujen tavoitteiden mukaisesti. (Työsuojeluhallinto 2010,6.) Lindforsin (2012, 12) mukaan turvallisen oppimisympäristön rakentamiseen ja luomiseen vaikuttaa huomattavasti se, miten oppilaitoksen turvallisuuskulttuuriin suhtaudutaan.

”Se on hirvee paljo siitä kiinni että kun kuinka innostuneita ne ihmiset on siitä asiasta jotka siihen tiimiin tulee. Jos ne on nii sillen se voi oikeesti toimiaki.” H4

Opetus ja kulttuuriministeriö (2013) edellytti toimia, jossa turvallisuutta käsittelevään suunnitteluun otetaan mukaan oppilaitoksen henkilökunnan lisäksi myös oppilaat ja heidän huoltajansa. Kyselytutkimuksen tulosten perusteella turvallisuussuunnittelu ei voi toteutua tehokkaasti, jos henkilöstöstä kolmanneksella ei ole tiedossa turvallisuusasioista vastaavat henkilöt.

Onervan koulun henkilökunnalle lähetetyn Webropol-kyselyn (n=131) tulosten perusteella 68 % tiesi koulun turvallisuusasioista vastaavat henkilöt ja 32 % ei heitä tiennyt.

Kaavio 5 Tiedän koulun turvallisuusasioista vastaavat henkilöt (n=131)

5.1.3 Rehtorien asema turvallisuuden ylläpitämisessä

Oppilaitoksen toiminnasta ja sen johtamisesta vastaa rehtori. Näin ollen myös turvallisuusjohtaminen kuuluu rehtorin tehtäviin. Turvallisuusjohtaminen ei ole erillinen tehtävä vaan se pitää sisällään kokonaisvaltaisen kehittämisen lisäksi lainsäädännön ja turvallisuuteen liittyvien asioiden hallintaa. Turvallisuusjohtamisessa yhdistyy eri menetelmien ja toimintatapojen hallitsemiseen ihmisten johtamisen taito. (Waitinen 2012, 48.) Hyvä turvallisuusjohtaminen vaatii onnistuakseen monta eri lähtökohtaa. Koko oppilaitoksen johdon pitää olla sitoutunut valittuun ajatustapaan, jotta henkilöstö motivoituu toimimaan asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Sitoutunut ja motivoitunut henkilöstö varmistaa sen, että turvallisuusjohtamista koskeva ajattelutapa ja siihen liittyvät toiminnot kehittävät oppilaitoksen turvallisuuskulttuuria. (Työsuojeluhallinto 2010, 6.)

”Rehtorilla on täysin jakamaton vastuu ihan kaikesta. Se on, se on laissa näin ja se, että jos joku on turvaorganisaatiossa pyörittää sitä käytännössä niin rehtori vastaa siitä, että hän pyörittää sitä, Se on vaan niin, että kaikki vastuu kumuloituu sinne rehtoriin loppupelissä. Muttahan rehtori ei voi sitä tietää, miten siellä harjoituksia tehdään ja kuka osaa ja kuka ei. Vaan kyllä se jää sitten sen organisaation vastuulle. Rehtori on vastuussa siitä organisaatiossa ja luottaa siihen, et se toimii niin kun sen täytyy toimia.” H6

Haastattelujen tuloksissa turvallisuushaasteeksi nostettiin esimiesten ”katoaminen” kauaksi suurien koulujen ja oppilaitosten yksiköiden kasvamisen myötä. Rehtoreiden ja johtajien läsnäolon kuvataan työyhteisössä vähentyneen tai loppuneen kokonaan. Eri yksiköiden turvallisuusjohtaminen ja turvallisuuteen liittyvien asioiden toteutuminen, hallitseminen ja kehittäminen muuttuvat haastaviksi, jos esimies ei ole arjen toiminnassa läsnä.

”Ja ja tota, ja kyllä turvallisuuden kannalta sitten myös että, et meillä on tehty todella isoja yksiköitä niin se esimiehet on kadonnut aika kauaksi, et se turvallisuuden johtaminen, aa ei toteudu sitäkään vähää mitä ehkä joskus on toteutunut, kun lähiesimies oli läsnä siellä yhteisössä.” H2

Haastattelussa nousi esille rehtoreiden liian suuri hallinnollinen työmäärä. Eri ministeriöistä lähetetään erilaisia hallinnollisia tehtäviä, joista vastuussa ovat rehtorit.

”Heille, heille on annettu liikaa tämmöstä kun hallinnollista kuormaa. Yks mitä mä oon aina itse kritisoinu on se, että esimerkiks sieltä sosiaali -ja terveysministeriön puolelta lykätään tämmösiä hyvää tarkoittavia erilaisia asioita, joiden vastuu sitten käytännössä sitten menee sille rehtorille. No siis rehtorihan edustaa ikään kuin työnantajaa. Kaikki työnantajan työnsuojeluvastuu.” H3

Samoin haastattelussa nousivat esille eri selvityksien tulokset, joiden mukaan rehtorien työaika on riittämätön.

”Meillä on niit selvityksii et se rehtorin työaika ei riitä niiku yhtään mihinkää. Ja sitte kun meillä on tieto siitä että, että rehtorilla saattaa olla suorita alaisia seittemänkymmentä tai kaheksankymmentä. Joiden kanssa pitäis nyt käydä vaikka kehityskeskustelut per vuosi.” H2

”Apulaisrehtoreita on apuna mutta kun heillä ei oo varsinaista sitte kuitenkaa toimivaltaa, vaan he ovat niiku hyvin pienellä ajalla sitten tekemässä, auttamassa vähän apukätenä sille rehtorille.” H2

”Joo, joo ja ja tota sitten kun aatellaa näin isoja työyhteisöjä se tarkoittaa sitten monta sataa oppilasta, ja rehtori vastaa sit käytännös vastaa opetusjärjestelmän perus tai viime kädessä kaikkien oppilaiden turvallisuudesta. Opiskelijoiden. Että se on aika isoja yhteisöjä rehtori joutuu kuljettaa, että, että nykysellään ja tota aa aikasemmin kun yksiköt oli pienempiä niin se oli ehkä sillon paremmin hallinnassa. Ja sillo myös tunnetaan, ja kyllähän meidän ammatillisista oppilaitoksista ja lukiosta, ammattikorkeakouluistakin tulee sitä viestiä, että kun ei tunneta eikä tiedetä, ketä siellä kulkee.” H2

5.1.4 Väkivalta, koulukiusaaminen ja muu häirintä kouluissa ja oppilaitoksissa

Kouluturvallisuutta koskevassa keskustelussa on tapahtunut huomattava muutos viimeisen kymmenen vuoden aikana. Aikaisemmin turvallisuusongelmien ajateltiin olevan häiriökäyttäytymistä, järjestyshäiriöitä ja muita turvallisuuteen liittyviä vähäisiä ongelmia. Lainsäädännön lähtökohdana oli se, että koulussa tapahtuvat ongelmat voitiin ja ne tuli hoitaa pääasiallisesti koulun sisäisin kasvatuksellisin keinoin. Mikäli koulun kurinpidolliset keinot olivat riittämättömiä takaamaan opiskelun turvallisuuden, turvautui opetuksen järjestäjä yhteiskunnan yleisiin turvajärjestelmiin. (Opetusministeriö 2000, 20; Ojala 2012, 79.)

”niin tosi isot tekijät on niiku työssä kuormittuminen, ja ja siinä sitten henkiset ja sosiaaliset tekijät ja tää, epäasiallinen käytös tai kiusaamiskokemukset ja sitten myös väkivallan ja väkivallan uhan tilanteet siinä opetuksessa on kyllä tullu, päiväkodeista ihan tonne ammatillisiin oppilaitoksiin asti.”

H2

Tämän tutkimuksen haastatteluissa turvallisuuden haasteiksi ja uhkiksi nostettiin opettajan auktoriteetin vähentyminen, epäasiallisesti ja uhkaavasti käyttäytyvät oppilaat sekä heidän huoltajansa ja vanhempansa. Väkivallan uhan kuvattiin alkavan jo päiväkodeista alkaen.

”Jos puhutaan väkivallan kaltaisista ilmiöistä koulumaailmassa, niin mun mielestä kyse on suuresta kulttuurin muutoksesta, joka on on varmasti kestänyt jo pidemmän aikaa, että opettaja ei enää auktoriteetti, niin miksi ei ole niin, ihmiset on ensinnäkin nykyään tietoisempia oikeuksistaan, kuin aikasemmin, missä on tietysti hyvät puolensa, mutta että heille usein syntyy myös vääriä käsityksiä. Opettajat kohtaa tän usein myös siinä muodossa että, että jos nyt ei oppilas käyttäydy hankalasti tai tai suoranaisesti uhkaavasti, niin hänen huoltajansa saattavat kuitenkin niin tehdä.” H3

Tämän tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia Virtasen (2013, 104) tutkimuksen kanssa. Virtasen tutkimuksen jokaisessa opettajan kirjoittamassa kirjoittelussa oli mainittu suurimmiksi turvallisuusuhkiksi ja vaaroiksi kiusaaminen, mielenterveysongelmat, syrjäytyminen, erilaiset opiskelijat, väkivalta ja ulkopuolinen uhka. Myös Fagerströmin & Länsikallion & Sipposen (2015) tutkimuksen mukaan opetuslalla työskentelevät henkilöt joutuvat päivittäin osallisiksi erilaisiin väkivaltatilanteisiin.

”Sitten jos ajatellaan tätä aikaa niin tota erityisesti tämmöset, niin ku oppilaitten käyttäytyminen, psyykkiseen oireiluun liittyvät riskit ovat ihan selkeesti kasvaneet. Eliikkä meillä on aika paljon tämmösiä niin ku ennakoimattomia tilanteita ja sitten täästää tää tota säädöspohja millä tavalla niinkun niihin sitten voidaan puuttua. Millä tavalla sä voit, missä tilanteessa sä voit ottaa oppilaasta kiinni? Sillon kun hän on vaaraks itselleen ja muille. Ja millä tavalla voi ottaa kiinni, miten niistä asioista on sovittu. Että meillä ehkä se on tässä arjessa näkyvin turvallisuuteen liittyvä riski.” H8

Väkivaltaa ja sen uhkaa tapahtuu oppilaitoksissa, mutta sen yleisyydestä tai kokonaismäärästä ei ole olemassa varmaa tietoa. Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat nostivat oppilaitoksissa tehtävän turvallisuustyön merkityksen konkreettisella tavalla esille. Opetustoimen lainsäädäntö määrittelee oppilaan oikeuden väkivallattomaan, kiusaamisesta ja häirinnästä vapaaseen oppimisympäristöön. (Sisäasiainministeriö 2012 a, 15.) Perusopetuslain (682/1998) 29 §:n mukaan opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskelu-ympäristöön. Laki velvoittaa opetuksen järjestäjän laatimaan opetussuunnitelman yhteyteen suunnitelmat, joilla suojataan oppilaiden fyysinen ja henkinen koskemattomuus, estetään koulukiusaaminen sekä kaikenlainen häirintä.

”Kyllä kai se on psyykkisesti epävakaa oppilaat ja tota heidän vanhemmatkin. Se on varmaan se semmonen sekä sisältä, että ulkoa tuleva uhka, joka on eskaloitunut joskus täällä meilläkin ja Väkivallan uhka sitten näistä riippuen.” H6

Tulokset ovat täysin samansuuntaisia Waitisen (2011) tutkimustulosten kanssa, vastaajista (68,8 %) piti mahdollisena sitä, että koulun oppilas tai henkilökuntaan kuuluva voisi koulupäivän aikana joutua väkivallan kohteeksi.

Haastattelun tuloksissa nousi esille se, että ns. arjen uhka- ja väkivaltatapaukset voivat jäädä käsittelemättä, koska kriisi- ja turvallisuussuunnitelmien mielletään olevan isoja tapahtumia varten tehtyjä suunnitelmia.

”Joo just näin varmasti et nää pelastussuunnitelma ja kriisi -ja turvallisuussuunnitelma mielletään niin et ne on niitä isoja tapahtumia ja sitte se arjessa tapahtuvat uhka- ja väkivaltatilanteet jää sillä tavalla varmaan käsittelemättä.” H3

Yhdessä haastattelussa nostettiin koulun turvallisuustilannetta heikentäväksi seikaksi erityisoppilaiden siirtäminen normaaliopetuksen oppilasryhmiin.

”Ja tää ympäröivä yhteiskunta on muuttunu nii paljon ja sitten nää rakenteelliset ratkasut, niiku tää erityisopiskelijoiden, -oppilaiden siirtäminen tavallisiin ryhmiin ja ne on niiku vieneet sen asian huonompaan suuntaan.” H3

Onervan henkilökunnalle tehdyn Webropol-kyselyyn (n=131) vastanneista henkilöistä 11 % oli osallistunut uhkaava henkilö koulussa -harjoitukseen viimeisen kolmen vuoden aikana ja 89 % ei ollut osallistunut.

Kaavio 6 Olen osallistunut uhkaava henkilö koulussa -harjoitukseen viimeisen 3 vuoden aikana

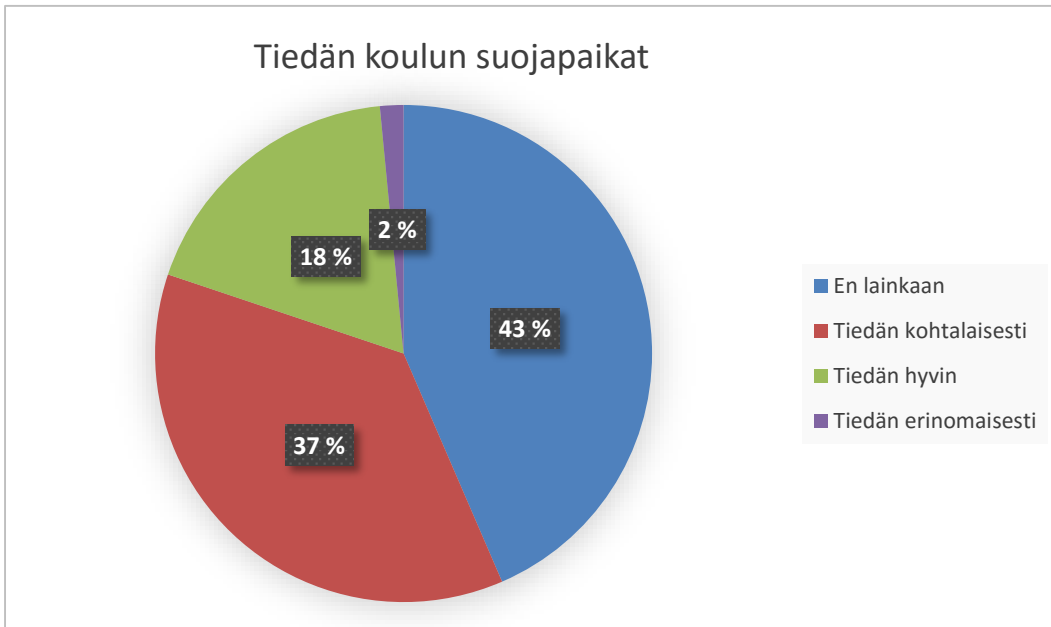
Oppilaitoksen turvallisuuden edistäminen vaatii toteutuakseen kiinteää yhteistyötä eri viranomaisten ja toimijoiden välillä. Tiivistä yhteistyötä on tehtävä sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjän että kunnan hallinnonalojen välillä. Lisäksi turvallisuussuunnittelussa tulee kuulla myös muita yhteistyöjärjestöjä ja toimijoita. Turvallisuuden ylläpitämisen kannalta on erityisen tärkeää kiinteä yhteistyö paikallisen pelastusviranomaisen ja poliisin kanssa. (Opetus ja kulttuuriministeriö 2015, 60.)

Kyselytutkimuksen tuloksien mukaan pelastusharjoitukseen oli osallistunut Onervan henkilökunnasta 63 % ja uhkaava henkilö koulussa -harjoitukseen 11 %. Tuloksien mukaan harjoitukset painottuvat palo- ja pelastusharjoitusten toteuttamiseen.

Samansuuntaiset tulokset on nähtävissä henkilökunnan tietämyksessä kokoontumispaikoista ja suojapaikoista. Onervan henkilökunnalle lähetettyyn Webropol-kyselyyn (n=131) vastanneista

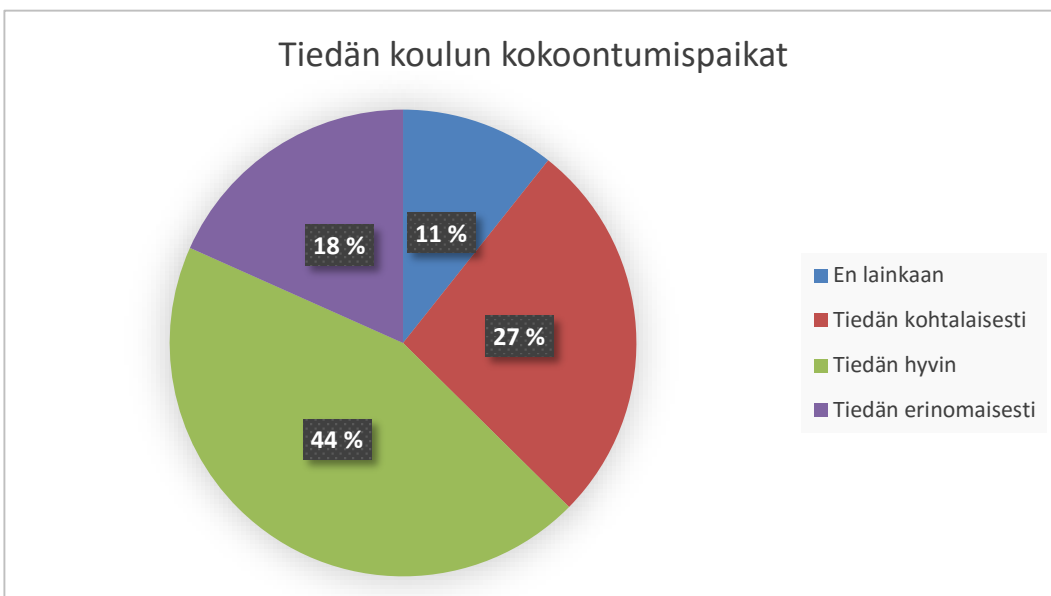
henkilöistä koulun suojapaikat tiesi erinomaisesti 2 %, hyvin 18 %, kohtalaisesti 37 % ja ei lainkaan 43 %.

Kaavio 7 Tiedän koulun suojapaikat.

Onervan henkilökunnalle lähetettyyn Webropol-kyselyyn (n=131) vastanneista henkilöistä koulun kokoontumispaikat tiesi erinomaisesti 18 %, hyvin 44 %, kohtalaisesti 27 % ja ei lainkaan 11 %.

Kaavio 8 Tiedän koulun kokoontumispaikat.

Kyselytutkimuksen tulosten mukaan henkilökunnasta palotilanteessa kokoontumispaikan tietää hyvin tai erinomaisesti 62 % henkilökunnasta, kun taas uhkatilanteissa, jossa vaaran aiheuttajana on henkilö, koulun suojapaikat hyvin tai erinomaisesti tietää vain joka viides eli 20 %.

5.1.5 Viestintäjärjestelmä

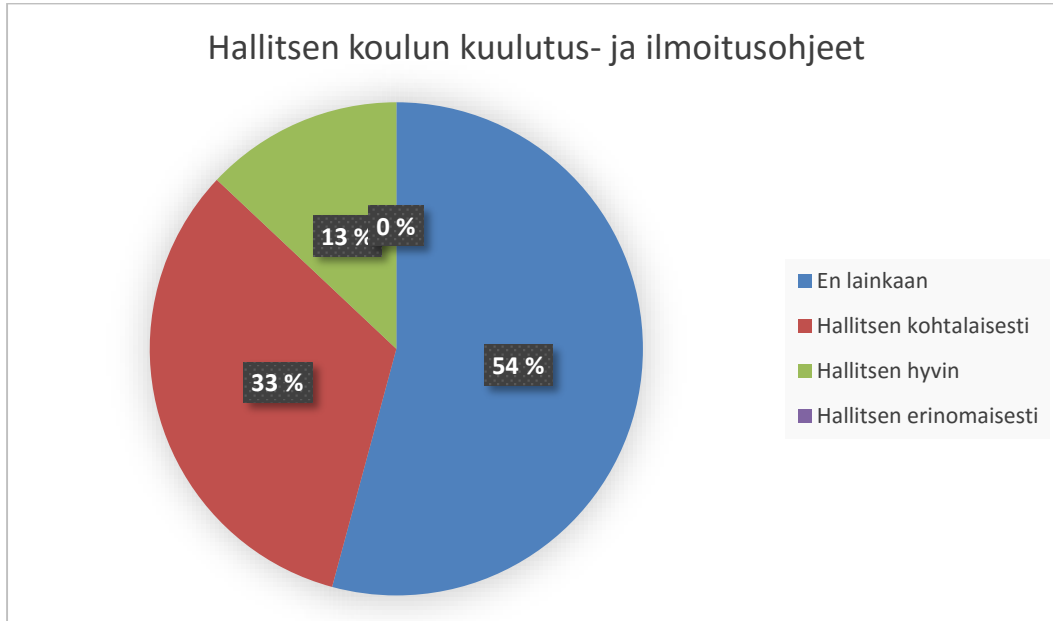
Sisäasiainministeriö (2009) nosti esille Jokelan koulusurman tutkintalautakunnan raportissa koulujen kokonaisturvallisuuden suunnitelmallisen parantamisen. Suunnittelussa tulee huomioida riskien tunnistaminen ja niiden ennaltaehkäisy. Ennalta ehkäisyyn keinoiksi on mainittu esimerkiksi kuulutuslaitteistojen, lukitusjärjestelyjen sekä muiden rakenteellisten ratkaisujen huomioiminen sekä eri uhkatilanteisiin sopivien toimintamallien kehittäminen. (Sisäasiainministeriö 2009, 123.) Samoihin asioihin kiinnitti huomiota Poliisihallitus (2011,7) ohjeessaan. Oman organisaation kuulutus- ja ilmoitusohjeiden hallinta oli yksi asia, joka jokaisen opettajan tulee hallita.

Yksi haastateltava nosti koulun viestintäjärjestelmän puuttumisen uhkatilanteessa turvallisuusriskiksi

”Siitä varmaan puuttuu ihan ensinnäkin semmonen niin kun tavallaan, että eristetään se se uhkaava tekijä jonnekin, et se ei pääse kulkemaan missään ja. Ja ja sit meillähän ei oo esimerkiks minkäänlaista viestintäjärjestelmää tällä hetkellä tässä jolla pystytään ilmottamaan talolle, että nyt maito kiehuu yli.” H6

Onervan henkilökunnalle lähetetyn Webropol-kyselyn (n=131) tulosten perusteella kuulutus- ja ilmoitusohjeet hallitsi erinomaisesti 0 %, hyvin 13 %, kohtalaisesti 33 %, ei lainkaan 54 %.

Kaavio 9 Hallitsen koulun kuulutus- ja ilmoitusohjeet

Haastattelussa nostettiin esille kuulutusjärjestelmän tai jonkun muun järjestelmän tai keinon keksiminen muihin kuin palotilanteisiin.

”Ja sit mitä ne vois tehdä niin, niin kyl varmaa sitä kuulutusjärjestelmää tai jotai muuta sovittua merkkikieltä pitäis niiku pohtia, et millä se välitetään se tieto siitä sisälle suojautumisesta, tulipalostahan se on ne palokellot, ja ne kuuluu kohtalaisen hyvin ja sitä väliajoin tarkastetaankin, että se kuuluu kaikkii tiloihin, mutta sit se hiljaisen hälytyksen tai ulkoisesta uhkasta varottava viesti, niin miten se saadaa sitte menemään, että, tunneilla käsittääkseni ei saa olla kännykätään. Ääni päällä, et se on vähän huono viestimistapa. Joku joku semmonen tekninen järjestely pitäis, pitäis tota pohtia, mikä toimis siinä tilanteessa ja sit sitä pitäis harjotella. Sillä puolella varmaan on niiku vielä parannettavaa.” H9

Toimiva kulunvalvonta ja lukitus ovat tärkeitä asioita turvallisuusriskien hallinnassa, vaikka eräissä väkivaltatapauksissa tekijällä on ollut pääsyoikeus oppilaitosrakennukseen. Valvottu kulunvalvonta ja lukitut ulko-ovet vähentävät ulkopuolisten sisään tunkeutumisen riskiä. Myös rakennuksen osastoivia sisäovia voidaan käyttää hyväksi suunniteltaessa toimivaa kulunvalvontaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 48.)

Haastattelussa kulunvalvontaa helpottavaksi seikaksi mainittiin vahtimestareiden olemassaolo kouluissa ja päiväkodeissa. Ovet ovat auki ja henkilökunta ei tiedä, keitä henkilöitä koulujen tiloihin on tullut.

”kulunvalvonta järjestelyt että olis siinä jonkunlainen vahtimestari tai vahtimestareita tai niin edelleen, niin niin ne vaihtelee aika paljon ja ja tota tyyppillisesti nyt sitte päiväkodeissa ja peruskouluissa ei sellasia järjestelyjä nyt ole. Että olis jokunen tieto kun ovet on auki.”

Tutkimuksen tulokset ovat kulunvalvonnan osalta samansuuntaisia kuin Shelton, Owens ja Song (2009) tutkimuksessa. Heidän tutkimuksen mukaan yksi keskeinen turvatoimi ulkopuolista uhkaa vastaan oli koulujen ovien lukitseminen sekä koulussa vierailevien henkilöiden pakollinen sisäänkirjautuminen (noin 2/3 kouluista) sekä turvamies (noin 1/3 kouluista).

Haastattelujen tuloksissa toiseksi asiaksi mainittiin henkilökunnan aktiivisuus käydä kysymässä tuntemattomalta henkilöltä, mitä asiaa hänellä on ja minne hän on koulussa menossa.

” ja semmonen varmaa kans iha, mitä täällä mun mielestä täällä aika usein tehoa, iha kaikkien henkilökunnan toimesta, että jos joku näyttää vähä, ei tuttu ihminen harhailevan tuolla, niin siltä mennää aika helposti kysymään, et mihis mihis päi oot menossa tai millä asialla.” H5

5.2 Henkilökunnan oppilaitosturvallisuuden toteuttamista tukevat seikat

Poliisihallitus (2011) suositteli ohjeessaan Yleistä uhkatilanteista ja toimintavaihtoehtoja – Poliisin ohjeita oppimisympäristöjen turvallisuuteen liittyen rehtorin apuna toimivien turvallisuusvastaavien nimeämistä ja eräänlaisten turvallisuustiimien perustamista. Vaikka rehtorilla on vastuu koulujen ja oppilaitosten turvallisuudesta, niin on erittäin suositeltavaa, että rehtorin avuksi on nimettynä turvallisuusvastaavia henkilöitä, jotka perustavat turvallisuustiimin. Turvallisuustiimin jäsenet koostuvat esimerkiksi oppilashuoltojärjestelmässä olevista henkilöistä. Turvallisuustiimin tehtävänä on kerätä kouluja ja oppilaitoksia koskevaa turvallisuuteen liittyvää tietoa ja päivittää niin sanottua turvallisuuden tilannekuvaa. Tiimiin valitaan useampi henkilö, millä varmistetaan se, että joku turvallisuusvastaavista on paikalla, jos jotain poikkeavaa tapahtuu. (Poliisihallitus 2011, 3.)

Haastattelussa nousi turvallisuutta tukevana seikkana esiin turvallisuustiimien perustaminen. Turvallisuustiimien perustaminen oli mainittu myös haasteena kouluturvallisuuden ylläpitämisessä.

”Kyl se, se kulminoituu tähän turvallisuustiimiin, eli eli jos oppilaitoksella on toimiva turvallisuustiimi, ja jos siellä on asiansa osaavia, motivoituneita ihmisiä, niin sehän on henkilöstön, henkilöstön hyvinvoinnin tällanen turva, koska kyllä siinä, mää oon nähnyt esimerkkejä siitä, että ihmiset pahimmillaan kantaa yksin näitä murheita itsessään ja sit ne ottaa jopa sairauslomaa, kun niillä ei oo keinoja mihin purkaa sitä.” H1

Oppilaitosten turvallisuuskulttuuria kehittäisi se, että jokainen oppilaitoksen työntekijä olisi saanut jo peruskoulutuksessaan riittävän perehdytyksen turvallisuusasioihin (Waitinen & Ripatti 2011, 4). Myös haastattelujen tuloksissa nostettiin esille turvallisuusasioiden opettaminen jo peruskoulutuksessa.

”Opettajankoulutus ja sitä on kyl viestitetty, myös tiedän, että opiskelijajärjestöjenki kautta, et opettajankoulutus ei vastaa niiku siihen nykyoppilaitoselämän tarpeisiin. Että siellä pitäis ehdottomasti olla ne turvallisuusasiat myös mukana.” H2

”Tota varmaan se, että olen kuitenkin kokenut näissä kouluissa ja oppilaitoksissa ja näissä täydennyskoulutuksissa ollessaan, että henkilöstöllä on ihan selkeesti aito kiinnostus ja halu tehdä parhaansa. Enemmänki ehkä on kysymys siitä, että kun koulutyö on kuitenkin tosi monipuolista ja haasteellista, et miten löytyä se aika ja siihen liittyen kaikki semmoset työkalut jotka helpottais sitä osuutta niin voi siinä auttaa niinku näitten asioiden eteenpäin myynnistä.” H4

Paasosen (2012, 96–97) mukaan henkilökunta oppii joka päivä työssään ja elämässään jotain uutta. Turvallisuuskulttuuri muodostuu uusien oppimiskokemusten tuloksista ja luo samalla perustan uusien asioiden oppimiselle. Henkilöstön sisäistämät turvallisuusasenteet ja turvallisen käyttäytymisen perusteet luovat yhdessä turvallisuuskulttuurin, joka vaikuttaa turvallisuusjohtamisen hallintaan.

Henkilökunnan oppiminen ja kiinnostus turvallisuusasioita kohtaan nousivat esille myös haastatteluissa

”No tietenkin, no esimerkiks oli hyvä toi poistumisharjoitus, että siinä sitten jokainen pystyy ainaki sen jälkee miettimään vähä omalta kohalta, että menikö se homma niiku meni ja mahdollisesti tai ainakin toivottavasti sitten kiinnostus ettimään vaikka sen pelsun sitte jostai ja kattomaan että, et et minkälaiset toimintamallit meillä sitten on.” H5

Hyvin toimivassa oppilaitoksessa kohtaavat aktiivisessa vuorovaikutussuhteessa toimivat oppilaat ja opettajat. Henkilökohtaisten ihmissuhteiden syntymisen tukeminen on myös tärkeä osa oppilaitoksen toimintaa. Siihen kuuluu olennaisena osana sekä opettajien ja oppilaiden välisten että oppilaiden keskinäisten vuorovaikutussuhteiden ylläpitäminen. Tavoitteena on edistää vuoropuhelun syntymistä ja ohjata oppilaita toimimaan osana ryhmää. Lopputuloksena syntyy avoin ja oppilaita rohkaiseva oppimisympäristö, jossa vallitsee positiivinen ilmapiiri. Toteutumisesta ovat vastuussa sekä opettajat että oppilaat. (Lindfors 2012, 12–14; Sisäasiainministeriö 2012 b, 40–41.)

Haastattelun tuloksissa nousi esille hyvä positiivinen ilmapiiri ja välittämisen kulttuuri. Samoin oppilaiden ja heidän vanhempiansa tunteminen tukee mahdollisten haastavien tilanteiden tunnistamista.

”No ennen kaikkea se hyvä ilmapiiri, välittämisen kulttuuri. Jokainen, jokainen kokee olevansa hyväksytty. Semmonen kaikilla lailla positiivisuus. Se on ihan ydinjuttu.” H7

Sitoutunut ja motivoitunut henkilöstö varmistaa sen, että turvallisuusjohtamista koskeva ajattelutapa ja siihen liittyvät toiminnot kehittävät oppilaitoksen turvallisuuskulttuuria. (Työsuojeluhallinto 2010, 6.)

Haastatteluissa nousi esille turvallisuutta edistävänä seikkana se, että henkilökunta tuntee todella hyvin koulun oppilaat ja heidän vanhempiansa. Hyvä oppilaiden ja heidän vanhempiansa tunteminen ennalta ehkäisee haastavien tilanteiden syntyä ja vaaratilanteita.

”No jos mä no jos mä ajattelen ensin niin ku lasten näkökulmasta jos mä aattelen niin ku lasten näkökulmasta niin mikä lasten turvallisuutta meidän yhteisössä ja ympäristössä edistää niin tota on se, että me tunnetaan meidän lapset tosi hyvin. Meillä on niin ku sellaset ryhmät ja sillä tavoin resursoitu, että vaikka tuliski joku yllättävä tilanne nii siellä on riittävä resurssi sitä asiaa hoitamaan. Elikkä sillä tavoin niin ku se lasten turvallisuus on tota niin mun mielestä erittäin hyvin hoidettu. Ja sitten niin ku, koska lapset tunnetaan hyvin myöskin heidän perheet tunnetaan hyvin niin me pystytään ennakoimaan sitten tämmösiä mahdollisia haastavia tilanteita tai ihan selkeitä vaaranpaikkoja.” H8

Haastattelussa nostettiin esille turvallisuutta kehittäväksi ratkaisuksi se, että turvallisuuden ylläpitämisen koordinaattorina toimisi Opetushallitus.

”helpottas varmasti monen rehtorin päänsärkyä, jos tota nää suunnitelmat olis valtakunnallisesti yhteneväiset. Perusvaaratilanteisiin olis erittäin yksinkertaiset ohjeet ja ne olis valtakunnallisesti joka paikassa samanlaiset. Joku tuottais sen materiaalin. Siis siihen kannattais musta ihan perustaa semmonen joku työryhmä joka tekis sen työn. Ja sitten olis tää tsekkaus näistä taidoista, että ne osattais osattais sitten toimia. Et se oli sitten valtakunnallisesti suunniteltu. Mä en usko, et se ois loppupeleissä ihan valtavan iso työ, koska se materiaali periaatteessa on olemassa, mutta se jos tota opetushallitus niin ottais sen ikään kuin koordinoidakseen.” H8

5.3 Koulun ja oppilaitosten ulkoiset ja sisäiset opasteet

Etenkin erilaisissa uhka- ja vaaratilanteissa korostuu merkintä- ja opastejärjestelmän havainnollisuus, ymmärrettävyys ja loogisuus. Poliisi tai palomies joutuu tekemään nopeita päätöksiä, samoin turvaan hakeutuva henkilö etsiessään pelastautumisreittiä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 45.) Kuvassa 1 on Onervan ulkoinen opastaulu, jota ei ole sijoitettu niin sanotusti ensimmäisen tontille johtavan tien viereen. Taulussa on vanhat tiedot, ja se on sijoitettu vaikeasti havaittavaan paikkaan.

Kuva 1 Onervan ulkoinen opastaulu

Kuudessa haastattelussa nostettiin esille koulun opasteisiin liittyvät ongelmat. Henkilökunta ei joko tiedä tai ei löydä helposti etsimäänsä kiinteistöä.

” Ja mä puhun itse asiassa ikään kuin eri kieltä kuin esimerkiksi palomies tai poliisi. Jos tästä soitan ja kerron täällä XXXXX Haukkarannasta Haukkalantie viiskytuus tuu tänne mulla on hätä, joku on oven takana käyttäytyy uhkaavasti, niin se ei kerro yhtään niin kun muuta ku, et pääsee tänne tontille. Sit mun pitäis muistaa missä rakennuksessa mä oon. No mä osaisin kyllä sanoo, et se on hallinnon rakennus, mutta tuolla meidän niin kun ulkoseinissä ei lue hallinnon rakennus. Mitä siellä lukee? Onks siellä cee vai dee? Siellä on joku kirjain ja mä en tiedä sitä siis se ei oo mun arkipäivää. H7

Kuvassa 2 on Onervan hallintorakennus, jossa rakennuksen merkinnässä ei ole huomioitu opetus- ja kulttuuriministeriön (2015, 45) luettelemia hyvän opasteen vaatimuksia. Kiinteistön merkintä ei ole selkeä, merkinnän koko on liian pieni ja vaikeasti havaittavissa eikä sen suunnittelussa ole huomioitu päivittäisen käyttötarpeen lisäksi mahdollista häiriötilannetta. Kiinteistöön on useampi sisäänkäynti ja vain yhden oven viereen on laitettu kiinteistöä kuvaava kirjain.

Kuva 2 Onervan hallintorakennus

”Joo, eihän ne oo kunnossa. Täähän liittyy siihen, että koulurakennukset ei oo kunnossa.. H3

Opasteiden tyypilliset puutteet johtuvat liian pienistä tai suurista kirjaimista tai niiden havaitseminen on vaikeaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 45.)

”Siellä oli kolme isoo tiilirakennusta jossa nähtävästi arkkitehtisistä syistä ei missään näkyny numero. Mä jouduin kävelemään jonkun viis kuussataa metriä, et mä löysin ensinnäkin aa sen oikean

rakennuksen. Ku oli aa bee cee ja dee ja sitten tota jouduin kävelemään ihan siinä ulko-ovelle näin lähelle, että mä näin koska siellä oli hiirenkokoisia kirjaimilla se paikan nimi.” H4

”No se on varmaan kyllä aikamoinen haaste. Pitäis sille laatia selkeet koodit joka nurkalle ja kololle, missä ihminen voi olla ja sitten siellä pitäis olla ulko-ovilla kartta missä kerrotaan missä on ne pohjakartta ja koodit joka paikkaan, että ahaa aa viis. Kohdehenkilö on paikassa aa viis niin ne näke siinä ovella, et aa viis on tuolla ja miten sinne mennään. Semmonen systeemi siinä pitäis olla.” H6

Hyvä opaste- ja merkintäjärjestelmä on toteutettu selkeästi ja siinä on otettu huomioon koko, muoto, tekstityyppi, värit ja symbolit. Lisäksi on huomioitu informatiivisuus ja havainnollisuus. Suunnittelussa on huomioitu päivittäisen käyttötarpeen lisäksi mahdolliset häiriötilanteet. Tiloihin on suunniteltava yhtenäinen katkeamaton järjestelmä, joka palvelee käyttäjiä johdonmukaisesti ja selkeästi ja jossa on huomioitu kaikki rakennukset. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 45.)

”No ei varmasti ihan heti löydä. Et jos multa kysyttäis, et mikä rakennus tää on nii mä rupeen miettimään, et hetkinen onkos tää nyt aa bee vai cee, jos pitäis jollekin ilmottaa.” H8

”No, tää on aika, aika haastavaa, että tähän ei juuri oo, muuta oo, että pihalle on tullu toi opastetaulu, et siitä näkee mikä rakennus missäki on, mutta mutta siihe ne opasteet melko lailla sitte jääki että. Että et, tietenki huoneiden ovet on numeroitu, et se vähä, vähä jeesaa mutta, on on ehkä aika retuperällä.” H5

”Mutta se on varmaan niiku, kun se ei oo päivittäistä, niin se ei oo niiku oikei osattu kaivata ja laidansäädäntöön sitten vaikuttaminen on, on asia erikseen että. Me ollaan tuolla pelastusalan puolella hereillä, aina kun on rakentamismääräyksiä esimerkiks lausua niin ollaa myös lausuttu sitten.” H9

”Tää on semmonen, mikä unohtuu monta kertaa, että se että jos viranomaiset tulee ventovieraaseen paikkaan ja mun mielestä yks, mitä mää oon nähnyt joissakin rakennuksissa, mikä on mun mielestä kerta kaikkiaan toimiva systeemi, on yksinkertaisesti vaan se, että kulkee eri värisiä viivoja pitkin lattioita. Ja ja sulla on pohja kädessä niin sanotaan, että eri osastot, sanotaan vaikka että on vihree osasto, joku on keltanen osasto, joku on punanen, sitten sää yksinkertaisesti vaan, sää oot jossakin, ja löydät sen viivan, niin sää meet sitä viivaa pitkin niin sää löydät sen sitten.” H1

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa tarkastelen tutkimusaihetta ja arvioin tutkimuksen tuloksia yleisellä tasolla. Tutkimuksen tarkoituksena on, että lukija saa mahdollisimman kattavan yleiskuvan koulun turvallisuuden ylläpitämiseen liittyvistä seikoista. Tutkimuksen tarkoituksena oli kehittää uusi turvallisuuden organisointimalli tutkimuksen tulosten ja viitekehyksen materiaalin perusteella. Esittelen koulun turvallisuuden organisointimallin pääperiaatteet. En kerro turvallisuussuunnitelmien sisältöjä ja toimintamalleja yksityiskohtaisesti, koska kyseessä on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n 7 momentin mukaan salassa pidettävä aineisto. Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä, henkilöiden, rakennusten, laitosten, rakennelmien sekä tieto- ja viestintäjärjestelmien turvajärjestelyjä koskevat ja niiden toteuttamiseen vaikuttavat asiakirjat, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna turvajärjestelyjen tarkoituksen toteutumista.

6.1 Haasteet ja uhkat turvallisuuden ylläpitämisessä

Yksi tutkimuksen kyselyyn vastannut henkilökunnan jäsen totesi kyselyn tehtyään: ”Mulla on sellainen aikuisen harha, luulen tietäväni koulun turvallisuusasiat, mutta en mahdollisesti osaa.”

Tutkimustulosten mukaan koulun henkilökunta koki haasteelliseksi turvallisuuden ylläpitämiseen liittyvien suunnitelmien kokonaisvaltaisen osaamisen. Eri suunnitelmien ohjeissa oli ristiriitaisia tietoja, kaikkien henkilökunnan jäsenten tiedossa ei ollut, mistä suunnitelmat löytyvät, ja suunnitelmien toteuttamiseen toivottiin yksinkertaistamista ja selkeämpiä ohjeita. Kirjallisten ohjeiden osaamisen lisäksi henkilökunnalla on huomattavasti kehitettävää kirjallisten suunnitelmien hallitsemisessa käytännön tasolla. Esimerkiksi pelastussuunnitelman ohjeiden mukaan osasi toimia erinomaisesti tai hyvin vain 33 % kyselyyn vastanneista. Opetushallituksen (2012) mukaan pelastussuunnitelman sisältö periaatteineen ja toimintamalleineen on välitettävä ymmärrettävässä muodossa henkilöstölle, oppilaille sekä koulun tilojen muille käyttäjille. Tutkimuksen tulosten perusteella pelastussuunnitelman sisältöä ei ole toteutettu henkilöstölle ymmärrettävässä muodossa.

Suomen palopäällystöliiton (2014) mukaan kouluissa tulee järjestää poistumisharjoituksia säännöllisesti sekä opettaa turvallisuusasioita sekä koulun henkilökunnalle että oppilaille. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella säännöllinen turvallisuusharjoituksiin ei toteudu.

Waitisen & Ripatin (2011, 5) mukaan korkeatasoisen turvallisuuskulttuurin saavuttaminen edellyttää koko henkilökunnalle järjestettävää säännöllistä turvallisuuskoulutusta, johdon aitoa sitoutumista turvallisuusasioiden ylläpitämiseen ja kouluun nimettävää turvallisuusorganisaatiota, jolle annetaan koulutusta. Onervaan ei ole vielä perustettu turvallisuusorganisaatiota, mutta tulosten perusteella sen perustaminen nähtiin tärkeäksi, jotta saadaan koulun turvallisuusasioissa niin sanotusti ”raamit kuntoon.”

Johtajan rooli turvallisuuskulttuurin luojana ja kehittäjänä on kiistaton. Tehokkain keino vaikuttamiseen on henkilökohtaisen sitoutumisen lisäksi johtajan aktiivinen osallistuminen oppilaitoksen turvallisuuden kehittämiseen. (Paasonen 2012, 97.) Tutkimuksen tulosten mukaan rehtoreilla on selkeästi vastuu koulun turvallisuudesta, mutta rehtorien työaika on riittämätön kaikkien asioiden perusteelliseen hoitamiseen. Rehtoreilla ei ole siis aikaa kehittää ja osallistua koulun turvallisuuden kehittämiseen.

Työssä kuormittuminen, epäasiallinen käytös, kiusaamiskokemukset sekä väkivalta ja sen uhka koettiin tutkimustulosten mukaan kouluturvallisuutta uhkaaviksi asioiksi. Uhkiksi mainittiin lisäksi opettajan auktoriteetin väheneminen ja väkivallan uhka oppilaiden ja heidän vanhempiensa taholta. Tutkimustulokset ovat yhteneviä Fagerströmin & Länsikallion & Sipposen (2015) tutkimuksen kanssa. Heidän mukaansa opetusalaalla työskentelevät henkilöt joutuvat päivittäin osallisiksi erilaisiin väkivaltatilanteisiin.

Tutkimustuloksissa nousi esille turvallisuutta uhkaavaksi seikaksi viestintä- ja kuulusjärjestelmän puute. Samaan asiaan on kiinnittänyt huomiota sekä sisäasiainministeriö (2009, 123) että Poliisihallitus (2011, 7). Molemmat nostivat esille turvallisuutta lisääväksi asiaksi kuuluslaitteistojen huomioimisen koulujen kokonaisturvallisuutta kehitettäessä.

6.2 Oppilaitosturvallisuuden toteuttamisessa tukevat seikat

Tutkimuksen tuloksissa turvallisuutta tukevaksi seikaksi mainittiin jo aikaisemmin mainittujen turvallisuustiimien perustaminen rehtorin avuksi turvallisuuden ylläpitämiseen. Tiimiin tulee valita motivoituneita ihmisiä, joista koostuu henkilöstölle monipuolinen turva eri uhka- ja vaaratilanteiden hallintaan ja purkamiseen. Myös Poliisihallitus suositti ohjeessaan (2011, 3) turvallisuustiimin perustamista

Waitinen & Ripatti (2011, 4) toteavat, että koulujen turvallisuuskulttuuria kehittäisi se, että henkilökunta saisi jo peruskoulutuksessa opetusta ja perehdytystä turvallisuusasioihin. Tämän tutkimuksen tuloksissa nousi sama asia esille. Opettajankoulutus ei vastaa nykyoppilaitoksen tarpeisiin turvallisuuden osalta, vaan peruskoulutukseen pitäisi ottaa mukaan turvallisuusasiat.

Turvallisuutta tukeväksi asiaksi tuloksissa nousi henkilökunnan aito kiinnostus turvallisuusasioita kohtaan. Paasonen (2012, 96–97) mainitsi, että opettajat oppivat joka päivä työssään uutta ja uuden oppiminen luo perustan toimivalle turvallisuuskulttuurille.

Hyvin toimivassa oppilaitoksessa vallitsee avoin ja aktiivinen vuorovaikutussuhde, jossa kohtaavat sekä oppilaat että henkilökunta. Tuloksena syntyy avoin ja oppilaita rohkaiseva oppimisympäristö, jossa on positiivinen ilmapiiri. Tämän tutkimuksen tulokset olivat samansuuntaisia. Tulosten mukaan turvallisuuden syntyä koulussa tukee hyvä ilmapiiri ja välittämisen kulttuuri. Turvallisuuden edistämässä jokainen tuntee olevansa hyväksytty ja Onervan koulussa vallitsee yleensä kaikilla lailla positiivisuus.

6.3 Koulun sisäiset ja ulkoiset opasteet

Tutkimusten tulosten mukaan henkilökunta ei hallitse ja tiedä koulun sisäisiä ja ulkoisia opasteita eikä osaa hätätilanteessa kertoa mihin apua tarvitaan. Ongelmia syntyy etenkin erilaisissa uhka- ja vaaratilanteissa, jos avun tarvitsijaa ei löydy nopeasti. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, 45.)

6.4 Oppimis- ja ohjauskeskus Onervan turvallisuuden organisointimalli

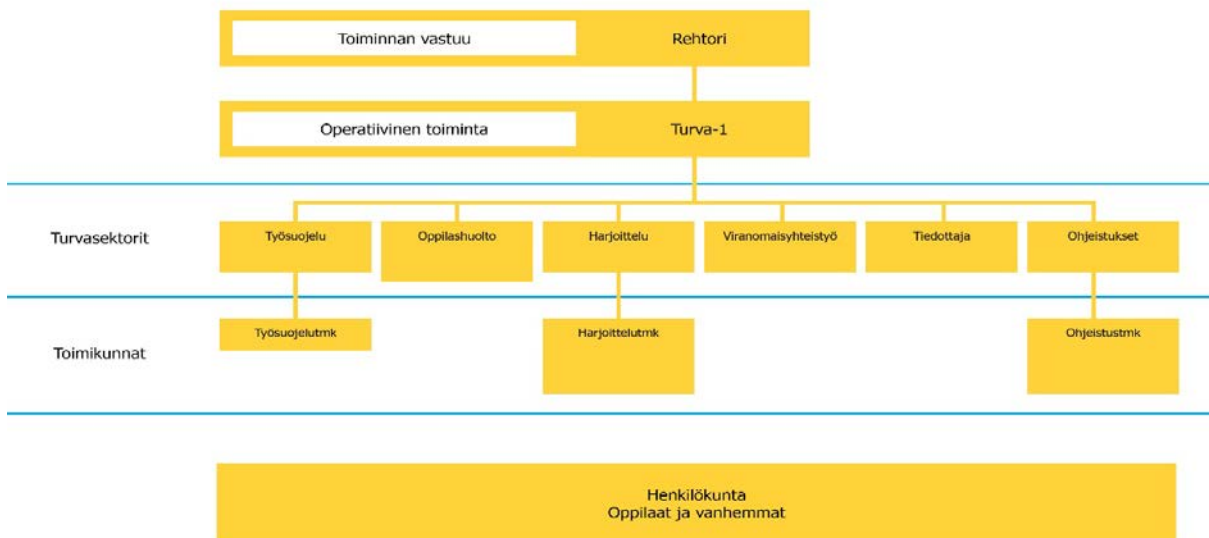
Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa koulun turvallisuustilanteesta ja tulosten perusteella kehittää uusi turvallisuuden organisointimalli Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin Onervan toimipisteeseen Jyväskylään. Ydinajatuksena on asennemuutos koulun turvallisuuden ylläpitämisen ajattelutavassa. Turvallisuudesta on vastuussa jokainen koulun henkilökuntaan kuuluva; ei rehtori, ei turvaryhmä vaan jokainen työntekijä omalta osaltaan. Seuraavassa on lueteltu lyhyesti konkreettiset toimenpiteet, joita on tehty Onervan turvallisuustilanteen parantamiseksi.

Turvaryhmä

Perusopetuslain (682/1998) 37 §:n 1 momentin mukaan jokaisessa perusopetusta antavassa koulussa on oltava toiminnasta vastaava rehtori. Uudessa Oppimis- ja ohjauskeskus Onervassa rehtori ei yksin kykene hallitsemaan kokonaisturvallisuuden ylläpitoa, kehittämistä ja seuranta koulun oppilasaineksen, henkilöstön määrän ja kiinteistön laajuuden takia. Ensimmäinen konkreettinen askel suunnittelussa otettiin Webropol-kyselyn tulosten valmistumisen jälkeen. Tällöin luotiin ensimmäinen organisaatiokaavio, johon otettiin mukaan sisäasiainministeriön (2009) ja Poliisihallituksen (2011) suosittelema turvallisuustiimi, joka toimii rehtorin apuna kokonaisturvallisuuden ylläpitämisessä. Nimeksi valittiin turvallisuusryhmä ja ryhmään valittiin rehtorin ja virastomestarin lisäksi kuusi henkilöä, joille määriteltiin omat vastualueet. (Kuvio 5.)

Rehtori nimesi halukkaat turvaryhmän jäsenet lokakuussa 2015. Ryhmään valittiin tarkoituksella riittävä määrä henkilökuntaa, jotta mahdollisten poistumienkin aikana uhka- ja vaaratilanteissa paikalla olisi turvaryhmän jäseniä. Koulun vahtimestarin virka muutettiin virastomestariksi (kuviossa Turva 1). Uuden virastomestarin valinnassa otettiin huomioon turvallisuuden hallinta ja hänen toimenkuvaansa määriteltiin turvallisuusasioiden koordinoituvastuuta.

Kuvio 5 Onervan turvaryhmä 2015

Turvallisuusohjeet

Ohjeistustoimikunta vastaa pelastus- ja kriisisuunnitelmien päivittämisen ja ylläpidon lisäksi muista tarpeellisista ohjeistuksista, esimerkiksi väkivaltauhkatilanteissa toimimisen ohjeistamisesta. Henkilökunta otetaan mukaan ohjeistusten suunnitteluun. Henkilökunnalle lähetetään sähköinen kysely sen jälkeen, kun koulu on muuttanut uusiin tiloihin ja on hetki toimittu uudessa koulussa. Kyselyssä pyydetään henkilökunnan näkemyksiä siitä, mitä eri asioita on vielä ohjeistamatta ja mistä asioista he haluavat lisää koulutusta.

Pelastussuunnitelman osalta koulu teki päätöksen siirtyä sähköisesti ylläpidettävään pelastussuunnitelmaan. Suunnitelman toteutus ulkoistettiin pelastussuunnitelmiin erikoistuneelle yritykselle. Hyötynä on se, että suunnitelman tuottamiseen ei kulu henkilökunnan aikaa. Sähköisessä mallissa voidaan turvallisuussuunnitelma lukea esimerkiksi matkapuhelimen välityksellä ja siihen voidaan lisätä helposti eri uhka- ja vaaratilanneohjeita. Lisäksi sovelluksessa on myös niin sanottu lukukuittaustoiminto, mikä tarkoittaa sitä, että jokaisen henkilökunnasta on kuitattava pelastussuunnitelmaan tutustuminen. Turvaryhmä seuraa henkilökunnan turvallisuussuunnitelmiin tutustumista ja muistuttaa henkilökuntaa uusista ohjeista.

Ohjeistustoimikunnan vastuulla on organisoida 1–2 vuoden välein sähköinen riskikartoitus. Turvaryhmän ohjeistusvastaava tuo riskikartoituksen tulokset turvaryhmälle, jossa tulokset analysoidaan, pyritään poistamaan riskit tai vähentämään niitä. Riskikartoituksen toimenpiteistä tiedotetaan henkilökunnalle.

Ohjeistustoimikunta suunnittelee kouluun saapuville henkilöille kulunvalvontaan ja paikalla olevien ulkopuolisten henkilöiden seurantaan liittyvän toimintamallin. Ideana on se, että koulun sisätiloissa ei ole yhtään sellaista ”ulkopuolista” henkilöä, joka ei olisi tiedossa.

Harjoittelu

Harjoittelutoimikunta suunnittelee ja toteuttaa lakisääteisten harjoitusten lisäksi kaiken turvallisuuteen liittyvän harjoittelun. Harjoittelutoimikunta ylläpitää sähköistä koulutus- ja harjoittelutietokantaa, johon merkitään jokaisen henkilökunnan jäsenen harjoitukset ja koulutukset. Lisäksi jokaisen harjoituksen jälkeen merkitään kaikkien osallistuminen, myös oppilaiden, samaan tietokantaan. Näin varmistetaan se, että jokainen osallistuu joka vuosi harjoituksiin ja poissaolleille järjestetään korvaavia harjoituspäiviä.

Tämän lisäksi harjoittelutoimikunta pitää yllä niin sanottua koulutuskorttijärjestelmää. Koulutuskortteihin merkitään eri harjoituksia, joita esimerkiksi luokka kerrallaan voidaan harjoitella. Koko koulua koskevat harjoitukset vaativat runsaasti suunnittelua ja aikaa, mutta luokan sisällä suojautumisharjoittelun tai poistumisharjoituksen voi toteuttaa oppitunnin aikana. Harjoitukseen voi sisällyttää esimerkiksi matematiikan opetusta (esimerkiksi: miettikää, kuinka monta eri poistumisreittiä on meidän luokasta etupihalle, takapihalle jne.). Myös koulutuskorttiharjoittelu merkitään tietokantaan.

Viranomaisyhteistyö

Yksi turvaryhmään nimetty henkilö toimii linkkinä viranomaisten ja koulun välillä. Hän suunnittelee yhdessä muiden viranomaisten kanssa toteutettavaa yhteistyötä ja koulutusta koulun ja viranomaisten välillä.

Työsuojelutoiminta

Turvaryhmän työsuojeluvastaavan henkilön apuna toimii työsuojelutoimikunta. Heidän vastuullaan ovat työsuojeluun liittyvät asiat.

Tiedotusvastaava

Turvaryhmän tiedotusvastaava on vastuussa nimensä mukaisesti sekä sisäisestä että ulkoisesta tiedottamisesta. Vaara- ja uhkatilanteissa hänen vastuullaan on yhdessä turvaryhmän kanssa tiedottaminen oppilaiden vanhemmille. Pelastuslaitos vastaa pelastustehtävien tiedottamisesta ja poliisi vastaa rikosasioiden tiedottamisesta

Oppilashuolto

Turvaryhmään on valittu kaksi oppilashuollon edustajaa (kuraattori ja sairaanhoitaja).

Turvaryhmä on aloittanut toimintansa ja esimerkiksi ohjeistusten suunnittelu ja toteutus ovat jo käynnissä. Uusi koulu aloittaa toimintansa vuoden 2015 lopulla ja oppilaat aloittavat uudessa koulussa 11.1.2016. Turvallisuuden ylläpitoon liittyvät asiat muuttuvat osittain huomattavasti helpommiksi, kun koulu muuttaa toimintansa yhteen kiinteistöön tämänhetkisestä kuudentoista eri rakennuksen toimitilamallista. Haastetta tulee olemaan myös uusissa tiloissa; koulu muuttaa nelikerroksiseen kiinteistöön, johon tulee myös samassa tilassa toimiva oppilaskoti. Tämän hetkisen kokemukseni perusteella voin hyvillä mielin sanoa, että turvallisuuden ylläpitäminen ei ole ainakaan henkilökunnan asenteesta ja arvoista kiinni. Turvallisuuden ylläpidon uudet perustukset on nyt valettu

ja on aika kääntää uusi sivu Oppimis- ja ohjauskeskus Onervan turvallisuuden ylläpidon aikakaudessa.

Olen ollut kahdeksan kuukautta osana Oppimis- ja ohjauskeskus Onervan arkea. En ole huolissani koulun turvallisuustilanteesta, vaikka tutkimuksen tulosten perusteella on monessa asiassa paljon kehitettävää. Henkilökunta on sitoutunutta, oikealla asenteella varustettua ja ammattitaitoista. Tutkimukseni tuloksista ei voi tehdä liian radikaaleja johtopäätöksiä: Koulun turvallisuusasioiden toteuttamista ovat hankaloittaneet viimeisen 15 vuoden aikana koulukiinteistön jatkuvat peruskorjaukset ja muutot. Väistötiloja on ollut useita ja perusteelliseen turvallisuussuunnitelmien tekemiseen ja toteuttamiseen ei ole ollut aikaa, resursseja ja henkilöitä. Toiminnan painopiste on ollut muualla, opettamisessa ja arjen toimintojen huomioimisessa. Oppilaiden ja henkilökunnan turvallisuus ja riskit on pyritty huomioimaan mahdollisimman hyvin kaikesta huolimatta ja siinä on onnistuttu.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimusten tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat, vaikka jokaisessa tutkimuksessa pyritään välttämään virheitä. Edellä mainitusta syystä johtuen kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan toteutetun tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 2009, 231.)

Laadullisen tutkimuksen arviointi on pelkistetyksi kysymys siitä, onko tutkimusprosessi ollut luotettava. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan rooli korostuu keskeisenä tutkimusvälineenä, joten on väistämätöntä, että tutkimukseen liittyy aina subjektiviteetti ja sen olemassaolon myöntäminen.

Uskottavuutta pohdittaessa on tutkijan tarkastettava, kuinka hyvin hän on tuottanut uskottavaa tulkintaa tutkimuskohteistaan ja onko hän saanut kirjattua tutkimusraporttiin kaiken sen, mitä tutkimuksen kohderyhmään kuuluvat ovat tutkijalle kertoneet. (Eskola & Suoranta 2001, 210–211.)

Tutkimuksessa reliabiliteetin käsitteen avulla kuvataan tutkimustulosten toistettavuutta. Reliabiliteetti viittaa tutkimuksen kykyyn antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa voidaan käyttää uusintamittauksia, joilla todennetaan mittausten pysyminen samoina. (Hirsjärvi ym. 2009, 231.) Webropol-kyselytutkimukseni on luotettavasti toteutettavissa, kysymykset ovat samat, vaikka tutkimus toistettaisiin toisella tutkimusjoukolla.

Validius eli pätevyys on toinen tutkimuksen arviointiin liittyvä käsite. Validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän tai mittarin kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoitus mitata. Mittarit ja menetelmät eivät aina vastaa sitä todellisuutta, jota tutkija kuvittelee tutkivansa. Esimerkiksi vastaajat ovat voineet käsittää kyselylomakkeiden kysymykset eri tavalla kuin tutkija on ne ajatellut. (Hirsjärvi ym. 2009, 231–232.) Pysin tekemään kyselylomakkeeni mahdollisimman yksinkertaiseksi, eikä tietooni tullut missään vaiheessa tutkimusta, että kysymyksiä olisi ymmärretty eri tavalla kuin olin itse ne ajatellut.

Laadullisessa tutkimuksessa tulosten pysyvyys ei ole samalla tavoin tarkoituksenmukaista kuin määrällisessä tutkimuksessa. Esimerkiksi tapaustutkimuksen tekijä voi perustellusti ajatella, että kaikki ihmisten kokemukset ovat ainutlaatuisia eikä ole olemassa kahta yhtenevää ja samanlaista tapausta. Jokaista tutkimusta on kuitenkin arvioitava sekä luotettavuuden että pätevyyden osalta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulee kuitenkin arvioida omaa tutkimusprosessiaan ja tuoda esille tarkasti omat tutkimuksensa vaiheet, miten hän on tutkimuksensa tehnyt ja miten hän on päässyt tutkimustuloksiinsa. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka kuvaus oman tutkimuksen toteuttamisesta. (Hirsjärvi ym. 2009, 232.) Olen kuvannut tutkimukseni vaiheet ja taustalla vaikuttaneet seikat mahdollisimman tarkasti tutkimukseni eri luvuissa. Samoin olen kertonut sekä kyselytutkimuksen toteutuksen että teemahaastattelun osalta olosuhteet, otannan valintaan vaikuttaneet seikat sekä muut tutkimukselliset seikat.

Tulosten tulkinnassa tutkijalla tulee olla kykyä punnita saatuja vastauksia ja saattaa ne teorian tarkastelun tasolle. Tutkijan on kerrottava, millä perusteella hän esittää tulkintoja ja miten hän perustelee omat päätelmänsä. (Hirsjärvi ym. 2009, 233.) Omassa tutkimuksessani olen käyttänyt esimerkiksi tutkimustulosten esittelyssä suoria lainauksia teemahaastatteluista.

Jokaisen tutkimuksen osalta voidaan osoittaa sekä reliabiliteetin että validiteetin kritiikkiä. Tämän tutkimuksen osalta on aika kysyä, olenko onnistunut tutkijana säilyttämään sekä objektiivisen että neutraalin asenteen tutkimusprosessin eri vaiheissa. Olen pyrkinyt tekemään oman tutkimukseni mahdollisimman avoimesti ja kertomaan yksityiskohtaisesti tekemistäni valinnoista ja haasteista, joita tutkimusprosessin aikana on ollut. Lisäksi olen yrittänyt kaikin keinoin olla vaikuttamatta tutkimukseni tuloksiin. Sain omasta mielestäni vastaukset asettamiini tutkimuskysymyksiin. Tutkimustulosten avulla pääsin myös tutkimukseni tavoitteeseen, luomaan tämänhetkisen turvallisuuden tilannekuvan perusteella uuden turvallisuuden organisaatiomallin tutkimuksen kohteena olleeseen kouluun.

6.6 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Tämän tutkimuksen voisi toteuttaa seurantatutkimuksena esimerkiksi kahden vuoden päästä samassa koulussa. Seurantatutkimuksen tuloksista saataisiin selvitettyä, onko esimerkiksi turvaryhmän olemassaolo parantanut kyselytutkimuksen tuloksia. Toisena jatkotutkimusvaihtoehtona näkisin tutkimuksen toteuttamisen kaikissa kuudessa Valteri-toimipisteessä. Tutkimuksessa käyttämäni Webropol-kyselypohjaa hyväksi käyttäen voi testata minkä tahansa koulun tai oppilaitoksen henkilökunnan turvallisuustilannetietoisuutta.

LÄHTEET

Ahoniemi, Ari 2014. Peruskoulun ja poliisin yhteistyö. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Pro-gradu tutkielma.

Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Riika: InPrint.

Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo & Ylöstalo Pekka 1995. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Juva: Wsoy.

Cohen, Louis & Mannion Lawrence 1995. Research methods in education. London: Routledge.

Eskola, Jari 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 133–157.

Eskola, Jari & Suoranta Juha 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS bookwell oy. S. 26–44.

Gottfredson, Gary & Gottfredson, Denise & Czeh, Ellen, Cantor, David, Crosse, Scott. B., and Hantman, Irene 2000. A National Study of Delinquency Prevention in Schools Final Report. Ellicott City: Gottfredson Associates, Inc.

Grönfors, Martti 1982. Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät. Juva: WSOY.

Hamarus, Päivi 2012: Haukku haavan tekee. Juva: PS-kustannus.

Hirsjärvi, Sirkka. & Hurme Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Kananen, Jorma 2013. Case-tutkimus opinnäytetyönä Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 143.

Kiviniemi, Kari 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-kustannus. S 70–85.

Kyllönen, Tarmo & Rickman Arto 2011. Henkilöturvallisuus koulussa. Vaarallisen käytöksen ennakointi ja hallinta. Juva: PS-kustannus.

Laine, Timo. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. S.26–43.

L 21.8.1998/631. Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta.

L 479/2003. Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta.

L 21.8.1998/630. Laki ammatillisesta peruskoulutuksesta.

L 478/2003. Laki lukiolain muuttamisesta 478/2003.

L 21.8.1998/629 Lukiolaki

L 477/2003. Laki perusopetuslain muuttamisesta.

L 21.5.1999/621. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta

L 29.4.2011/379. Pelastuslaki.

Langman, Peter 2010. Why kids kill. Inside the minds of school shooters. New York: St Martins press LLC.

Limnell, Jarno 2009. Suomen uhkakuva-politiikka 2000-luvun alussa. Väitöskirja. Helsinki:Edita Prima Oy.

Lindfors, Eila 2012. Turvallinen oppimisympäristö, oppilaitoksen turvallisuuskulttuuri ja turvallisuuskasvatus – käsitteellistä pohdintaa ja tutkimushaasteita. Teoksessa Lindfors, E. (toim.) Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita. Nurmijärvi: Suomen painoagentti oy, 12–28.

Lanne, Marinka 2001. Yliopistojen ja korkeakoulujen turvallisuusjohtaminen. Tampereen teknillinen korkeakoulu. Turvallisuustekniikka. Diplomityö. Raportti 86. Tampere.

Linna, Inkeri 2007. Käsityönopettajien turvallisuustietous ja -asenteet. Joensuun yliopisto. Käsityönopettajien koulutus. Pro gradu –tutkielma. Savonlinna.

Luoma, Sanna 2012. Turvallisuuskulttuurin kehittäminen koulu-uhkauksen kohdanneessa oppilaitoksessa. Vantaan kaupungin tapaus. Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. Hämeenlinna.

Markkula, Jaana & Öörni, Erkki. (toim.) 2009. Turvallinen elämä lapsille ja nuorille. Kansallinen lasten ja nuorten tapaturmien ehkäisyn ohjelma. Raportti 27/2009. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Merilä, Marjut 2005. Turvallisuus oppivelvollisuuskoulun opetussuunnitelmissa. Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. Hämeenlinna.

Mertala, Virve 2013. Turvallinen koulupäivä. Tampere: Suomen yliopistopaino oy.

- Metsämuuronen, Jari 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus.
- Mäkinen, Kalevi 2007, Organisaation strateginen kokonaisturvallisuus. Helsinki:Edita Prima Oy.
- Niemelä, Pauli 2000. Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa Niemelä, P. & Lahikainen R. (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tallinna: Kirjakas/Tallprint, 21–37.
- Ojala, Tarja 2012. Kokonaisturvallisuuden hahmottaminen ja riskien arvioinnin vaikeus koulujen turvallisuusjohtamisessa. Teoksessa Lindfors, E. (toim.) Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita. Nurmijärvi: Suomen painoagentti oy, 78–89.
- Oikeusministeriö 2009. Jokelan koulusurma. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:2. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Oikeusministeriö 2010. Kauhajoen koulusurma .Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2010:11. Helsinki: Multiprint oy.
- Paasonen, Jyri 2012. Oppilaitoksen turvallisuusjohtaminen. Tallinna: Tietosanoma oy.
- Phaneuf, Shannon 2009. Security in Schools : Its Effect on Students. El Paso: LFB Scholarly Publishing LLC.
- Piirainen, Laura 2011. "Turvallinen koulu on paikka , jossa tuntee olonsa turvalliseksi." - 6. - 9. luokkalaisten kokemuksia ja näkemyksiä turvallisesta koulusta. Pro gradu -tutkielma. Luokanopettajakoulutus. Hämeenlinna. Kasvatustieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto
- Poutala, Markku 2010. Opettajan valta ja vastuu. Juva: WS Bookwell oy.
- Ronkainen, S., Mertala, S. & Karjalainen, A. 2008. Kvalitatiivisuus, kvantitatiivisuus ja sähköinen kyselytutkimus. Teoksessa Ronkainen, S. & Karjalainen, A. Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. Rovaniemi: Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen tutkimuksia 1,17–30.
- Salmivalli, Christina 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Juva: WS Bookwell oy.
- Saloviita, Timo 2008. Työrauha luokkaan. Löydä omat toimintamallisi. Juva: WS Bookwell oy.
- Savolainen, Timo 2014. Työväkivallan uhka erityiskoulussa. Laurea-ammattikorkeakoulu. Turvallisuusalan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Leppävaara.
- Seidman, Irving 1991. Interviewing as qualitative research. New York: Teachers college Press.
- Shelton, Andrea, Owens, Emiel, Song, Holim 2009. An Examination of Public School Safety Measures Across Geographic Settings. Journal of School Health, 2009, Vol.79(1), pp.24-29
- Senaatti-kiinteistöt 2011. Hankesuunnitelma. Jyväskylän yhdistetty koulu. KVA Arkkitehdit Oy 26.8.2011

Syrjälä, Leena 1994. Tapaustutkimus opettajan ja tutkijan työvälineenä. Teoksessa: Syrjälä Leena, Ahonen Sirkka, Syrjäläinen Eeija & Saari Seppo (toim) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki, Kirjayhtymä: 9–24.

Travis, L. & Coon, J. 2005. School safety and the use of security technology. Teoksessa Roslyn. Muraskin and Albert. R. Roberts (Eds.), Visions for Change: Crime and Justice in the Twenty-First Century, 4th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus.

Waitinen, Matti 2012. Koulujen turvallisuuden edistäminen- arvoja, asenteita ja lakisääteistä turvallisuustyötä. Teoksessa Lindfors, E. (toim.) Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita. Nurmijärvi: Suomen painoagentti oy, 42–62.

Waitinen, Matti & Ripatti, Erkki 2011. Oppilaitoksen turvallisuusopas. Suomen palopäällystyöliitto. Porvoo: Oy painotalo tt-urex Ab.

Waitinen, Matti 2014. Oppilaitoksen turvallisuusopas 2. Turvallisuuskulttuurin kehittäminen. Suomen palopäällystyöliitto. Nurmijärvi: Painoagentti Oy

Waitinen, Matti 2011. Turvallinen koulu ? Helsingiläisten peruskoulujen turvallisuuskulttuurista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos. Helsinki: Helsingin yliopiston Opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 334.

Virtanen, Minna 2013. “Turvallisuus on itseänselvyys, mutta se ei synny tyhjästä.” Opettajien näkemyksiä turvallisuuskulttuurista ja sen kehittämisestä ammatillisessa oppilaitoksessa. Turun yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu –tutkielma.

Yin Robert 1993. Case study research: design and methods. Thousand Oaks, Calif, Sage Publications.

Internetlähteet:

Fagerström, Virpi & Länsikallio, Riina, Sipponen, Jouni 2015. Stop väkivallalle kouluissa ja päiväkodeissa. Väkivaltatilanteiden ilmoitus- ja käsittelylomakkeiden kehittäminen. Työterveyslaitos. Helsinki: Työterveyslaitos.

Saatavissa: <http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/Documents/Stop%20väkivallalle.pdf> (viitattu 29.4.2015).

Länsikallio, Riina 2015. Ylisuuret luokkakoot ja turvallisuus. Suomen palopäällystyöliitto Opetusalan turvallisuusfoorumi 2015.

Saatavissa: [http://www.sppl.fi/files/2774/Lansikallio - Ylisuuret luokkakoot ja turvallisuus.pdf](http://www.sppl.fi/files/2774/Lansikallio_-_Ylisuuret_luokkakoot_ja_turvallisuus.pdf), (viitattu 22.10.2015).

Mäntylä Niina & Kivelä Jonna & Ollila Seija & Perttola Laura 2013, Pelastakaa koulukiusattu! – koulunvastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa. Kunnallisan alan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro70. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy. Saatavissa: www.kaks.fi/sites/default/files/Tutkimusjulkaisu%2070.pdf (Viitattu 25.10.2015)

Opetushallitus 2009. Perusopetuksen laatukriteerit. Opetusministeriön julkaisuja 2009:19.

Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm19.pdf?lang=fi> (viitattu 21.4.2015).

Opetushallitus 2012. Pelastussuunnitelma. Opetustoimen turvallisuusopas. Saatavissa:

http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/uhka_ja_vaaratilanteissa_toimiminen/pelastussuunnitelma. (viitattu 28.4.2015).

Opetushallitus 2013 a. Kriisisuunnitelma. Opetustoimen turvallisuusopas.

Saatavissa: http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/uhka_ja_vaaratilanteissa_toimiminen/kriisisuunnitelma. (viitattu 25.10.2015).

Opetushallitus 2013 b. Säädösperusta. Opetustoimen turvallisuusopas.

Saatavissa: http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/saadospersusta. (viitattu 25.10.2015).

Opetushallitus 2013 c. Turvallisuuden edistäminen. Opetustoimen turvallisuusopas.

Saatavissa: http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/turvallisuuden_edistaminen. (Viitattu 18.11.2015.)

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Saatavissa:

http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (viitattu 21.4.2015).

Opetushallitus 2015. Valteri. Tukea oppimiseen ja koulunkäyntiin.

Saatavissa: <https://www.valteri.fi/> (viitattu 26.10.2015).

Opetusministeriö 2000. Turvatyöryhmän muistio 2000. Opetusministeriön työryhmien muistioita 20:2000. Saatavissa:

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2000/liitteet/tr20_2000.pdf?lang=fi (viitattu 21.4.2015).

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Perusopetuksen laatukriteerit. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:29. Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm29.pdf?lang=fi> (viitattu 22.4.2015).

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013. Turvallisuuden edistäminen oppilaitoksissa. Seurantaryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:8. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavissa: <http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCQQFjABahUKEwieuIKO84DJAhXkqXIKHbX8Bn8&url=http%3A%2F%2Fwww.minedu.fi%2Fexport%2Fsites%2Fdefault%2FOPM%2FJulkaisut%2F2013%2Fliitteet%2Ftr08.pdf%3Flang%3Dfi&usq=AFOjCNHKOeXgrvfu6DcEb013OLwT5fLW3g&sig2=fbB1kBRJcW9F3ut0H8G5QA> (viitattu 12.4.2015)

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015. Oppilaitosrakennusten turvallisuus. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:2. Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2015/liitteet/tr02.pdf?lang=fi> (viitattu 12.4.2015).

Rautava, Marie 2009 b. Kriisisuunnitelman perehdyttäminen. Opetushallitus. Saatavissa: http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/hyvinvointi_koulussa/oppilas_ja_opiskelijahuolto/erilaiset_ongelma_ja_kriisitilanteet/kriisit/koulun_kriisisuunnitelman_laatiminen/kriisisuunnitelmaan_perehdyttaminen (viitattu 25.10.2015)

Rautava, Marie 2009 a. Kriisisuunnitelman sisältö. Opetushallitus. Saatavissa: http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/hyvinvointi_koulussa/oppilas_ja_opiskelijahuolto/erilaiset_ongelma_ja_kriisitilanteet/kriisit/koulun_kriisisuunnitelman_laatiminen/kriisisuunnitelman_sisalto (viitattu 25.10.2015)

Salmi, Venla & Kivivuori, Janne 2009. Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta 2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 10/2009. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki. Saatavissa: http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/365clQV7f/10_09_opettajiin_kohdistuva.pdf (viitattu 22.10.2015).

Senaatti-kiinteistöt 2011. Hankesuunnitelma. Jyväskylän yhdistetty koulu. KVA Arkkitehdit Oy 26.8.2011.

Sisäasiainministeriö 2010. Oppilaitosten turvallisuus. Työryhmän raportti Helsinki 2010. Saatavissa: <https://www.intermin.fi/julkaisu/402009?docID=24927> (viitattu 12.4.2015).

Sisäasiainministeriö 2012 a: Turvallisempi huominen. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 26/2012. Helsinki: Sisäasiainministeriö. Saatavissa: http://www.intermin.fi/download/35099_262012_STO_III_fi.pdf?11bd73371c05d188 (viitattu 24.10.2015).

Sisäasiainministeriö 2012 b. Turvallisuus perusopetuksessa. Loppuraportti. Helsinki: Sisäasiainministeriön julkaisuja 6/2012 Saatavissa: <http://www.intermin.fi/julkaisu/062012?docID=32942> (viitattu 14.4.2015).

Suomen palopäällystöliitto 2014. Varmista turvallinen poistuminen. Luettavissa: http://www.sppl.fi/ajankohtaista/varmista_turvallinen_poistuminen.1215.news?97_o=25 (viitattu 30.10.2015).

Työsuojeluhallinto 2010. Turvallisuusjohtaminen. Työsuojeluohjeita ja –oppaita 35. Tampere : Multiprint Oy. Saatavissa: http://tyosuojelujulkaisut.wshop.fi/fi/384/t_64 (luettu 22.10.2015)

LIITTEET

Liite 1 Webropol lähetekirje

Hei,

Teen pro gradu- tutkielmaa Tampereen yliopiston, johtamiskorkeakoulun, hallintotieteiden tiedekunnan, turvallisuushallinnon maisteriohjelmaan.

Aihe: Onerva Mäen koulun turvallisuusorganisaation kehittäminen.

Pyydän sinua vastaamaan linkissä olevaan Webropol- kyselyyn. Kyselyyn vastaaminen vie aikaa 2-4 minuuttia.

<https://www.webpolsurveys.com/S/4CF4845AA48C2139.par>

Kyselyn tarkoituksena on selvittää Onerva Mäen koulun henkilökunnan tämän hetkinen tietoisuus koulun turvallisuusasioista.

Vastauksesi on erittäin tärkeä, jotta saadaan tehtyä mahdollisimman tarkka ja kattava turvallisuustilanteen alkukartoitus.

Pyydän sinua vastaamaan kyselyyn mahdollisimman pian, viimeistään **tiistaina 19.5.2015** mennessä.

Kiitos & turvallista loppuvuosisataa

Jari Lindholm

komisario

Sisä-Suomen poliisilaitos

Keski-Suomen valvonta- ja hälytystoimintasektori

Liite 2 webropolli kysely

Alkutilanteen kartoitus

1. Tiedän koulun turvallisuusasioista vastaavat henkilöt *

- Kyllä
- Ei

2. Tiedän mistä löydän pelastussuunnitelman *

- Kyllä
- Ei

3. Olen tutustunut pelastussuunnitelmaan *

- En lainkaan
- Olen tutustunut jonkin verran
- Olen tutustunut hyvin
- Olen tutustunut perusteellisesti

4. Hallitsen pelastussuunnitelman ja osaan toimia teoriassa ohjeen mukaisesti *

- En lainkaan
- Osaan kohtalaisesti
- Osaan hyvin
- Osaan erinomaisesti

5. Hallitsen ja osaan toimia käytännössä pelastussuunnitelman ohjeiden mukaisesti *

- En lainkaan
- Osaan kohtalaisesti
- Osaan hyvin
- Osaan erinomaisesti

6. Tiedän mistä löydän kriisisuunnitelman *

- Kyllä
- Ei

7. Olen tutustunut kriisisuunnitelmaan *

- En lainkaan
- Olen tutustunut jonkin verran
- Olen tutustunut hyvin
- Olen tutustunut perusteellisesti

8. Hallitsen kriisisuunnitelman ja osaan toimia teoriassa ohjeen mukaisesti *

- En lainkaan
- Osaan kohtalaisesti
- Osaan hyvin
- Osaan erinomaisesti

9. Hallitsen ja osaan toimia käytännössä kriisisuunnitelman ohjeiden mukaisesti *

- En lainkaan
- Osaan kohtalaisesti
- Osaan hyvin
- Osaan erinomaisesti

10. Hallitsen koulun kuulutus - ja ilmoitusohjeet *

- En lainkaan
- Hallitsen kohtalaisesti
- Hallitsen hyvin
- Hallitsen erinomaisesti

11. Hallitsen koulun suojapaikat *

- En lainkaan
- Hallitsen kohtalaisesti
- Hallitsen hyvin
- Hallitsen erinomaisesti

12. Hallitsen koulun evakuointireitit/ pohjapiirros *

- En lainkaan
- Hallitsen kohtalaisesti
- Hallitsen hyvin
- Hallitsen erinomaisesti

13. Hallitsen koulun kokoontumispaikat *

- En lainkaan
- Hallitsen kohtalaisesti
- Hallitsen hyvin
- Hallitsen erinomaisesti

14. Hallitsen hiljaisen etsinnän/ tarkistamisen/ varmistuksen *

- En lainkaan
- Hallitsen kohtalaisesti
- Hallitsen hyvin
- Hallitsen erinomaisesti

15. Olen viimeksi osallistunut pelastusharjoitukseen viimeisen 3 vuoden aikana

Kyllä

Ei

16. Olen osallistunut "uhkaava henkilö" -koulussa harjoitukseen viimeisen 3 vuoden aikana

Kyllä

Ei